

**СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ
УСЛОВИЯ ЗА ЖИВОТ НА
СТУДЕНТИТЕ В БЪЛГАРИЯ**

**РЕЗУЛТАТИ ОТ УЧАСТИЕТО НА
БЪЛГАРИЯ В EUROSTUDENT III**

Център за контрол и оценка на качеството на образованието

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ ЗА ЖИВОТ НА СТУДЕНТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

**РЕЗУЛТАТИ ОТ УЧАСТИЕТО НА БЪЛГАРИЯ В
EUROSTUDENT III**

Автори Деян Пилев – Предговор, Глави I, II, III, IV и VII
Светла Петрова – Глава VI
Николай Янев – Глава V
Теодора Попкостова – Глави I и VI
Тодор Райков – Глави IV и VII

Редактор Светла Петрова

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР.....	4
ГЛАВА I. Демографски профил на студентите	9
ГЛАВА II. Достъп до висше образование	23
ГЛАВА III. Социален профил на студентите	35
ГЛАВА IV. Условия за живот на студентите според вида Местопребиваване.....	50
ГЛАВА V. Финансиране и държавна подкрепа.....	64
ГЛАВА VI. Трудова заетост и бюджет на времето	72
ГЛАВА VII. Международна мобилност	85
НАЦИОНАЛЕН ВЪПРОСНИК.....	96

ПРЕДГОВОР

Проектът EUROSTUDENT представлява проучване на социално-икономическите условия на живот на студентите в Европа. Основната идея на това международно сравнително изследване е да осигурява релевантна информация за националните системи за висше образование чрез международно сравнение на основни социално-икономически индикатори, характеризиращи живота на студентите в отделните страни. В третата фаза на проекта (EUROSTUDENT III, 2005–2008 г.) участват общо 23 европейски държави, които са подписали Болонската декларация – стратегическия документ, който очертава целите и начините за изграждане на модерно европейско висше образование.

EUROSTUDENT III е уникален по своя характер проект, тъй като данните за социално-икономическите условия, в които живеят и се обучават студентите, се получават от самите студенти. По този начин EUROSTUDENT се превръща в основен източник на сравними данни за социалното измерение на висшето образование в Европа. Неговите цели следват основните насоки на Лисабонската стратегия и Болонския процес за създаването на привлекателно и конкурентоспособно Европейско пространство за висше образование, което да развива потенциала на студентите от гледна точка на личностното развитие и индивидуалния принос към обществото и икономиката. Като доказателство за приноса си за развитието на социалното измерение на висшето образование EUROSTUDENT получи признание на европейско равнище, като беше поканен да се присъедини към Подготвителната група на Болонския процес (Bologna Follow-Up Group) заедно с EUROSTAT и Eurydice. Освен това EUROSTUDENT е посочен изрично в Лондонското комюнике на министрите, отговорни за висше образование (2007 г.), като основен източник на представителни и надеждни данни за живота на студентите в Европа.

С участието си в този проект отделните страни имат възможност да добият реална представа за параметрите и ефективността на въведените на национално равнище социално-икономически мерки за подкрепа на студентите по време на тяхното обучение. Сравнителната перспектива на международното изследване позволява да бъдат анализирани основните елементи на националните системи за подпомагане на студентите, както и да бъдат определени социалните практики, които европейските страни най-често използват за осигуряване и поддържане на равен достъп до висше образование. Именно във връзка с нарастващото значение на социалното измерение на висшето образование и с оглед подобряване на условията, при които студентите живеят и учат, EUROSTUDENT III дефинира пред себе си следните основни цели:

- Да достави сравними данни и основна информация, за да се определят условията на живот и обучение на студентите в Европа;
- Да опише актуалната ситуация на националните системи за висше образование и с помощта на международното сравнително изследване да бъдат идентифицирани пречките пред реализирането на Европейското пространство за висше образование;
- Да осигури стандартизирана система за мониторинг, чрез която да се определи ефектът на структурните промени за различните групи студенти.

Организационна структура

Управлението на EUROSTUDENT III се осъществява от Higher Education Information System (HIS) – организация с нестопанска цел със седалище гр. Хановер, Германия. Основна задача на екипа за управление на проекта е разработването и осигуряването на основните изисквания, свързани с подходите, каналите и инструментите, които страните – участнички използват за набирането, структурирането и доставянето на данните от националните проучвания за целите на EUROSTUDENT III. От своя страна страните – участнички са отговорни за осъществяването на националните проучвания съобразно дефинираните за целите на проекта основни понятия, дефиниции и стандарти.

Методология на проекта

EUROSTUDENT III дефинира като целева група всички студенти, които:

- са приети за обучение в образователно-квалификационни степени на висше образование, отговарящи на ниво 5А от Международната стандартна класификация на образованието (International Standard Classification of Education, ISCED-97);
- са граждани на съответната държава или са със статут на постоянно пребиваващи лица.

Изследователските екипи на отделните страни избират по какъв начин да набавят необходимите данни от респондентите и как получената информация да бъде обработена и класифицирана. Таблицата представя в обобщен вид подходите и методите, които страните – участнички в EUROSTUDENT III, използват за анкетирането на студентите.

	Онлайн въпросник	Интервю „лице в лице“	Анкета по пощата	Телефонно интервю
Държави, избрали този метод	Австрия, България, Естония, Ирландия, Латвия, Румъния, Словения, Турция, Финландия, Холандия, Чехия, Швейцария	Англия/Уелс, Испания, Литва, Норвегия, Португалия, Словакия, Шотландия	Германия, Франция, Швеция	Италия
Общ брой на държавите	12	7	3	1

Сравнимостта на информацията, която националните изследвания предоставят, е гарантирана от използването на един и същ въпросник за анкетиране на студентите. При осъществяването на проучванията в отделните страни националните екипи имат право да добавят към въпросника на EUROSTUDENT III и въпроси, които

отразяват специфични особености на съответната система за висше образование. Интервюирането на студентите се осъществява на националните езици на страните участнички, като адаптирането и съгласуването на въпросника на EUROSTUDENT III на съответния език е отговорност на представителите на отделните държави. Въпросникът на EUROSTUDENT III съдържа общо 29 въпроса, разпределени в следните шест категории:

1. *Лични данни*
2. *Учебна подготовка*
3. *Настоящо образование*
4. *Условия на живот*
5. *Международна мобилност*
6. *Семейна среда*

На основата на получените посредством въпросника данни EUROSTUDENT III разработва и въвежда над 60 индикатора за социално-икономическите условия на живот на студентите в отделните страни. Всички те са групирани както на национално, така и на международно равнище в следните основни тематични направления:

1. *Демографски характеристики на студентите*
2. *Достъп до висше образование*
3. *Социален профил на студентите*
4. *Видове местопребиваване*
5. *Финансиране и държавна подкрепа*
6. *Разходи за живот*
7. *Заетост на студентите и разпределение на времето*
8. *Международна мобилност*

Поради различните подходи, използвани при събирането на информацията, и някои специфични контекстуални фактори, в някои от разработените в рамките на проекта индикатори липсват международни сравнителни данни за всички 23 национални системи за висше образование. В определени случаи това се дължи на факта, че изследваните явления или тенденции не са характерни за дадената национална среда или че методиката за събиране на съответните данни е неприложима в съответната страна.

Разпространение на резултатите на изследването

Основните социално-икономически индикатори за живота на студентите в Европа, които EUROSTUDENT III осигурява, представляват обобщение и сравнителен преглед на получените от страните – участнички в проекта, национални данни. Резултатите от приноса на всичките 23 страни в EUROSTUDENT III са достъпни чрез официалната интернет - страница на проекта¹, която осигурява достъп до специален Модул за представяне на данните². Модулът е официалният инструмент за използване и разпространение на разработените индикатори и получените данни. Неговата структура съдържа следните основни компоненти:

- Резюме на Заключителния доклад, съдържащ обзор на индикаторите
- Национални профили (National Profiles)

¹ www.eurostudent.eu

² Data Reporting Module, <http://iceland.his.de/eurostudent/report/choice.jsp>

• Приложение с данни (Data Appendix)

Освен електронния Модул за представяне на данните, международните координатори на проекта подготвиха и издадоха през м. септември 2008 г. Заключителен доклад³, в който са представени обобщените резултати на проекта EUROSTUDENT III. Заедно с подготвения обзор на индикаторите този доклад предлага нови методологични подходи и класификации на изследваните във висшето образование социални процеси, явления и практики.

EUROSTUDENT III в България

През 2006 г. Република България се включва в изпълнението на проект EUROSTUDENT III, в който участват общо 23 европейски държави. По предложение на Министерството на образованието и науката изпълнението на проекта в България се възлага на Центъра за контрол и оценка на качеството на образованието (ЦКОКО), отдел „Мониторинг и информация за качеството на висшето образование“. За реализирането на поставените цели ЦКОКО е подкрепен активно от Министерството на образованието, науката и културата на Холандия, с чиято помощ се реализира онлайн анкетирането на студентите.

Подготовката на националното проучване започва през м. септември 2006 г. с дефинирането на целевата група на проекта, адаптирането на въпросника на EUROSTUDENT III на български език, изготвянето на извадката и избора на метод за провеждането на теренната работа. В съответствие с приетите на международно равнище основни понятия и дефиниции експертите от отдел „Мониторинг и информация за качеството на висшето образование“ на ЦКОКО определят за основна целева група на националното проучване студентите, които са приети в редовна, задочна и дистанционна форма на обучение в образователно-квалификационните степени „Бакалавър“ и „Магистър“ във всички държавни и частни висши училища. Националният екип си поставя за задача да обхване 5% от определена целева група посредством метода на онлайн допитването. За да осигури първоначално необходимата информация за български студенти (електронни адреси на студентите), ЦКОКО отправи покана за сътрудничество по проекта към общо 42 висши училища, от които 36 държавни и 6 частни. Отзоваха се 31 висши училища или 74% от институциите, провеждащи обучение за квалификационните степени „Бакалавър“ и „Магистър“. От тях 28 са държавни, а 3 – частни висши училища.

На 22 януари 2007 г. стартира онлайн попълването на националния въпросник, чрез който се осъществи проучването на социално-икономическите условия за живот на студентите в България. Изпратени бяха общо 4 700 електронни съобщения до студенти в образователно-квалификационните степени „Бакалавър“ и „Магистър“, записани в редовна, задочна и дистанционна форма на обучение. За целта беше създадена специална интернет страница, на която студентите попълваха въпросника след получаване на индивидуална парола за достъп на посочен от всеки студент личен електронен адрес. На 31 март 2007 г., когато приключи теренната работа, обобщените данни показваха, че 2 171 студенти са посетили интернет страницата на проучването, 1 542 от които изцяло са попълнили въпросника. Следователно равнището на възвръщаемост е около 33% от цялата извадка, а от посетилите онлайн въпросника – над 60 %.

³ EUROSTUDENT III: Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators. Final report. HIS, 2008

В резултат на проведеното през 2007 г. допитване сред българските студенти ЦКОКО подготви национален доклад на английски език. Документът е достъпен онлайн чрез Модула за представяне на данни на следния интернет адрес: http://iceland.his.de/eurostudent/report/data_overview.jsp?cnt_oid=2. Основната цел на публикувания през 2008 г. на английски език доклад е – наред с доставянето на данните от националното проучване – да осигури и съпътстващата информация за особеностите на българската система за висше образование, които е необходимо да се отчитат при анализирането и интерпретирането на получените резултати.

През м. септември 2008 г. бе публикуван Заключителният доклад на проекта EUROSTUDENT III⁴ „Социално-икономически условия за живот на студентите в Европа“. Представените в него международни данни позволяват да се анализират и интерпретират данните от националните проучвания в контекста на социално-икономическите условия и фактори, които в най-голяма степен влияят върху студентския живот в европейските страни. В тази връзка настоящият национален доклад, подготвен от ЦКОКО, представлява „снимка“ на състоянието на студентския живот в България в контекста на международните данни, събрани сред студентите от 23 европейски страни.

Настоящата публикация отразява резултатите от участието на България в международния проект EUROSTUDENT III. Неговата основна задача е да осигури надеждна и валидна информация в съответствие с ключови индикатори за българската система за висше образование и във връзка с глобалните инициативи на Европейския съюз (Лисабонска стратегия, Болонски процес, Учене през целия живот). Периодичното изследване на социалните процеси в системата на висшето образование позволява дългосрочен мониторинг на ключови за системата показатели както на национално, така и на институционално равнище.

⁴ Social and Economic Conditions of Student Life in Europe (2008)

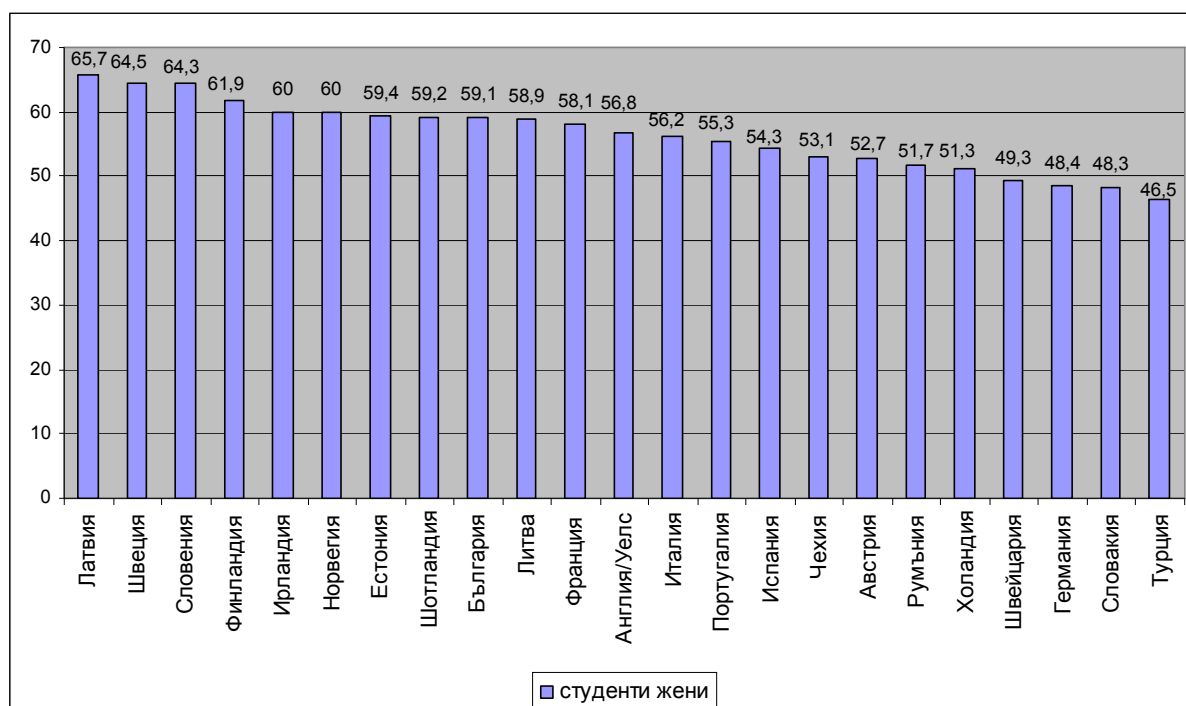
ГЛАВА I. ДЕМОГРАФСКИ ПРОФИЛ НА СТУДЕНТИТЕ

В тази глава на изследването се поставя акцент върху демографските характеристики на студентите. Представени са международни данни за възрастта и пола на студентите, техния семеен статус и дела на студентите с увреждания и хронични заболявания в системата за висше образование. В контекста на международното сравнително изследване са представени и данни за демографския профил на българските студенти.

При събирането и анализирането на данните за социалния статус на студентите EUROSTUDENT III използва като основни групи за сравнение студентите жени; студентите, записани в бакалавърски програми; 21-годишните студенти и студентите първокурсници. По този начин освен основните демографски показатели, характеризирани социално-икономическите условия на студентския живот, EUROSTUDENT III представя и данни за тежестта на отделните групи студенти в националните системи за висше образование.

Разпределение на студентите по пол

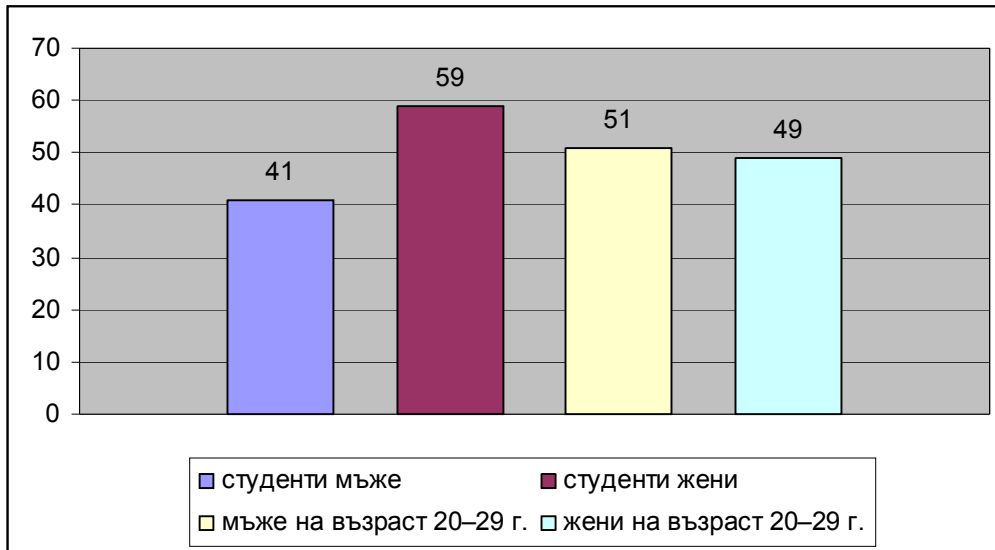
Фигура 1.1. представя дела на студентите жени в страните – участнички в изследването. В шест държави (Латвия, Швеция, Словения, Финландия, Ирландия и Норвегия) представителките на нежния пол са 60% и повече от общия брой студенти в съответната страна. В други 13 случая техният дял варира между 50% и 60%. Само в 4 страни (Швейцария, Германия, Словакия и Турция) делът на студентите жени е по-малък от този на студентите мъже.

Фигура 1.1. Дял на студентите жени (по държави, в %)
Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 1.

Международните данни показват, че в почти всички страни е налице тенденция на феминизация на студентския състав. България не прави изключение от общата европейска картина. На **Фигура 1.2.** са представени данните от националното

изследване „Социално-икономически условия за живот на студентите“. Съотнасянето на данните от националното проучване към пропорционалното разпределение на населението на възраст 20–29 години по пол позволява да бъде направен изводът, че сред студентите жените са по-добре представени в сравнение с мъжете. Според официалните статистически данни на НСИ за 2006 г., жените на възраст 20–29 години представляват 49% от населението, а дялът на мъжете в същата възрастова група възлиза на 51%. Въпреки че като абсолютен брой мъжете са повече от жените, резултатите от националното проучване показват, че по фактора пол сред българските студенти превес имат представителките на нежния пол. Те представляват 59% от общия брой студенти в страната, докато мъжете формират 41%.

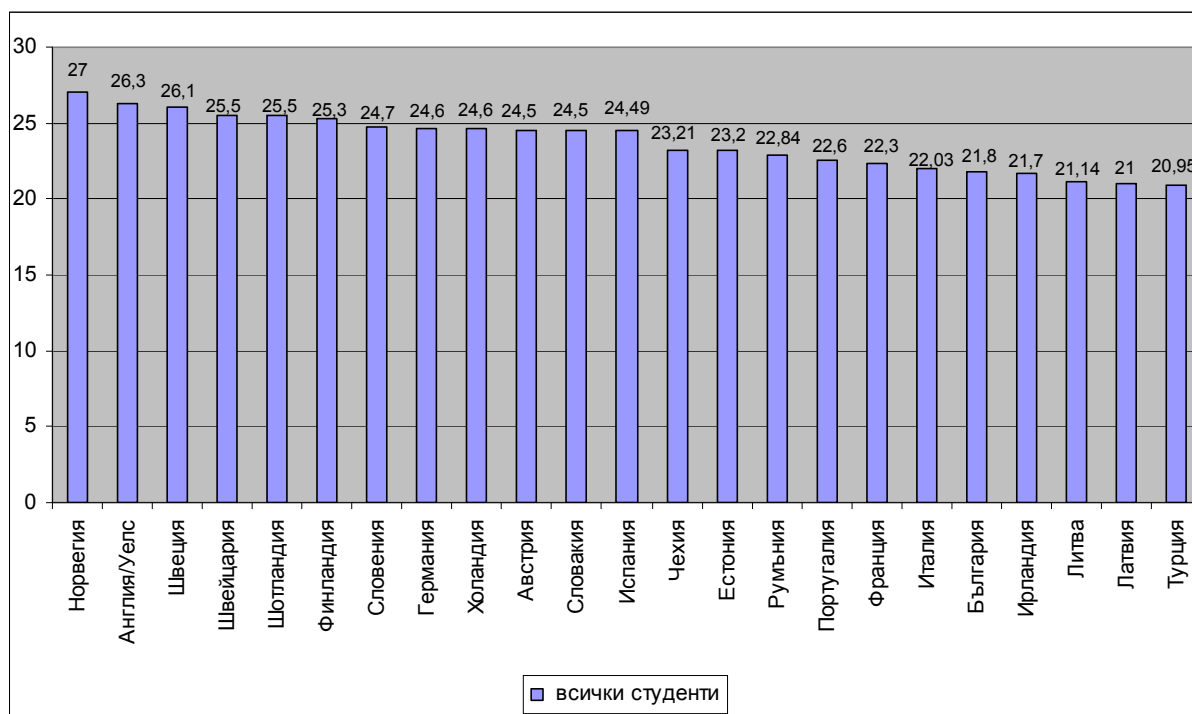
Фигура 1.2. Дял на студентите мъже и жени спрямо всички мъже и жени на възраст 20–29 години (в %)

Източници: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1. & 1.2.; НСИ. Население по възраст и пол за 2005 г. Статистически годишник, С., 2006 г.

С цел предотвратяване на феминизирането на учебния процес немалка част от висшите училища в България въвеждат квоти за прием на студенти по пол. Въпреки наличието на тези институционални стратегии за осигуряване на равно представителство на мъжете и жените в системата за висше образование, доминиращото присъствие на вторите е ясно изразено. Не трябва да бъде пропускан и фактът, че през последните години се води политически дебат справедливо ли е използването на тези квоти, тъй като те създават предпоставки за неравносечно третиране на кандидат-студентите.

Разпределение на студентите по възраст

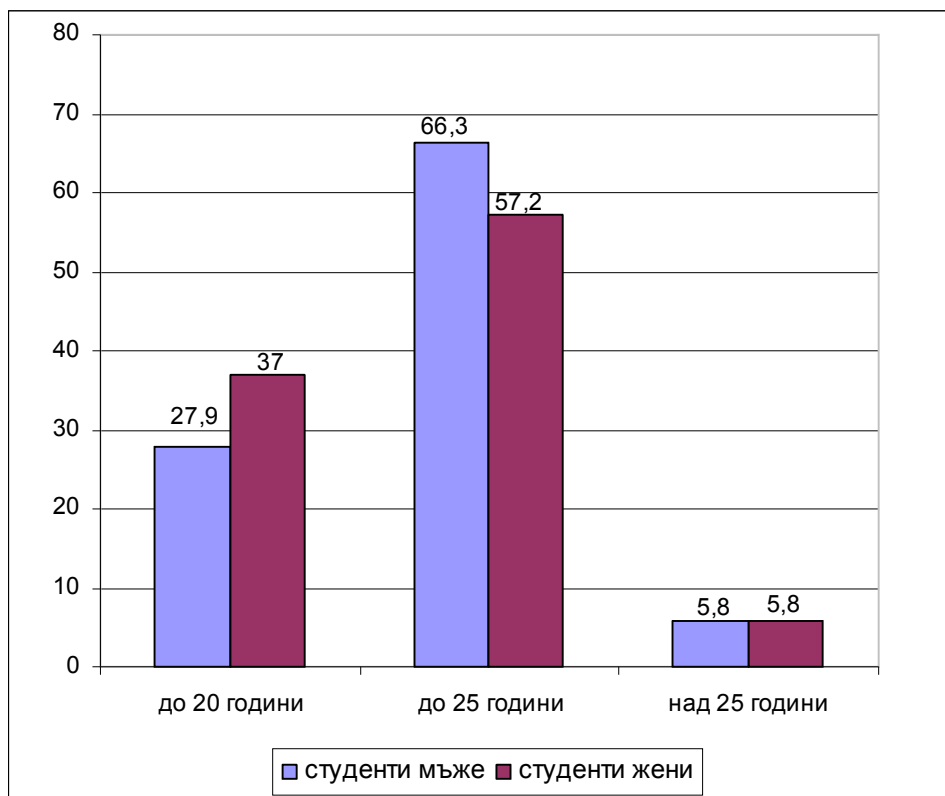
Фигура 1.3. представя данни за средната възраст на студентите по държави. Най-висока е средната възраст на студентите в Норвегия, Англия/Уелс, Швеция, Швейцария, Шотландия и Финландия. В тези страни дялът на студентите, навършили 25 и повече години, е най-голям. В повече от половината (12) от страните в изследването средната възраст на студентите е между 22 и 25 години. Под 22 години е тя за студентите в България, Ирландия, Литва, Латвия и Турция.

Фигура 1.3. Средна възраст на студентите (по държави, в години)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 1.

Международните данни показват, че българските младежи попадат в групата на най-младите студенти в Европа. Данните от националното изследване са представени на **Фигура 1.4**. Най-многобройна е групата на студентите на възраст 20–25 години: 66,3% от мъжете студенти и 57,2% от жените студенти са представени в този възрастов интервал. Студентите на възраст до 20 години са втората значима по численост група. В нея попадат 37% от студентите жени и 27,9% от студентите мъже. За разлика от групата на 20–25-годишните студенти, където пропорционалното разпределение по пол дава предимство на мъжете, тук се наблюдава обратната тенденция: делът на студентите жени е с 9% по-висок в сравнение с този на представителите на силния пол. Най-малобройна е групата на студентите на възраст над 25 години. Това са 5,8% от всички студенти, като представителите на двата пола са с приблизително еднакъв дял.

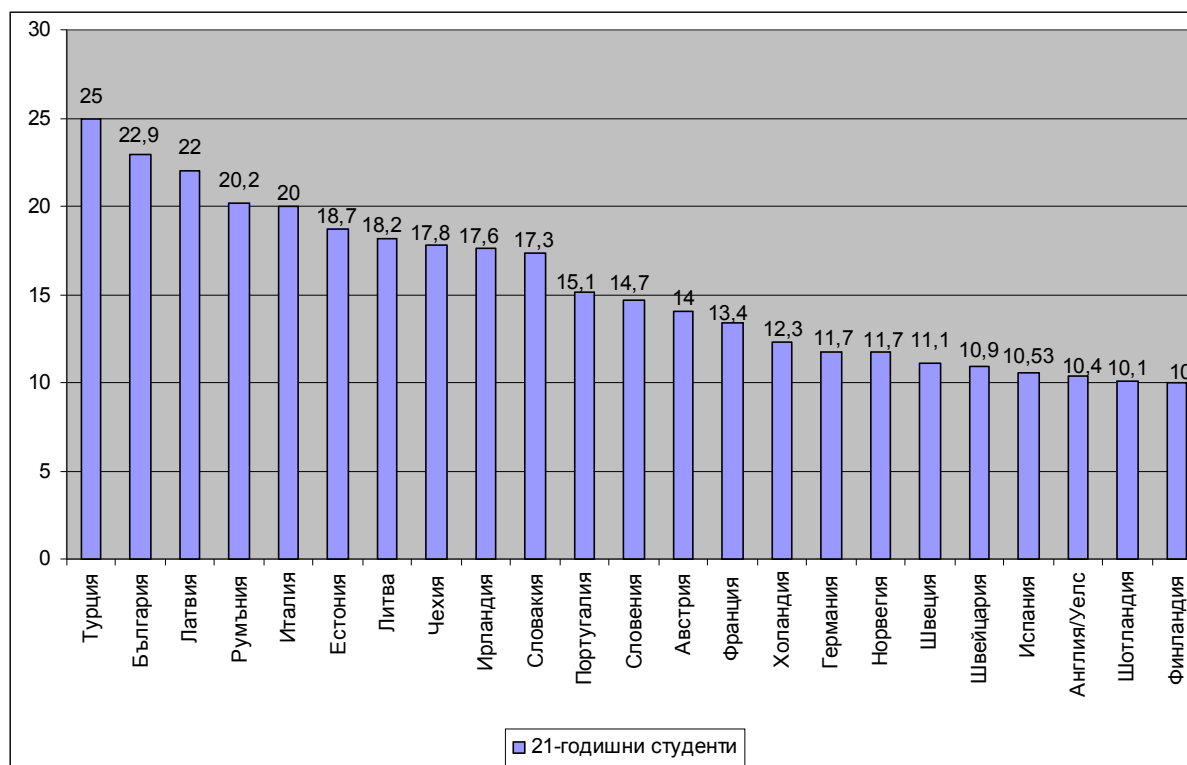

Фигура 1.4. Дял на студентите в България по възраст и пол (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1 & 1.2.

Студентите, навършили 21 години, представляват специален интерес в проекта EUROSTUDENT III. Обособяването им като отделна група в международното изследване е продиктувано от факта, че в отделни страни тежестта на различните възрастови групи варира значително. С цел постигане на по-голяма международна сравнимост на данните от националните проучвания EUROSTUDENT III събира данни за 21-годишните студенти като междинна възрастова група и основа за сравнителен анализ.

На **Фигура 1.5.** е представен дялът на 21-годишните студенти по държави. Най-голям е дялът на тези студенти в Турция, където те представляват $\frac{1}{4}$ от общия брой студенти. В други 4 държави (България, Латвия, Румъния и Италия) студентите на 21-годишна възраст също представляват значима група, формирайки 20% и повече от общия брой на студентите. Техният дял не е малък и в Естония, Литва, Чехия, Ирландия и Словакия, където между 17% и 18% от студентите попадат в тази възрастова група. Най-нисък (под 11%) е дялът на 21-годишните студенти в Швейцария, Испания, Англия/Уелс, Шотландия и Финландия. Интересно е да се отбележи, че дялът на тази група студенти е най-малък именно в страните, където е регистрирана най-висока средна студентска възраст. Съответно най-многобройни са 21-годишните студенти в държавите, където са измерени най-ниските стойности по отношение на възрастовите характеристики на студентския състав.

Фигура 1.5. Дял на 21-годишните студенти (по държави, в %)

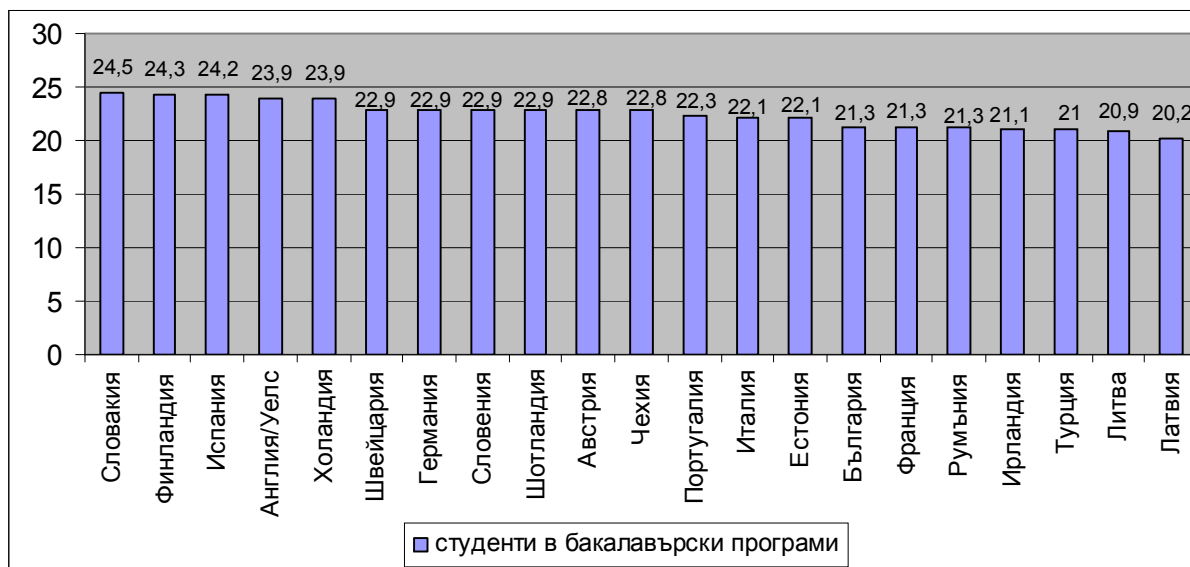
Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 1.

Делът на 21-годишните студенти е най-голям в Турция, където е измерена и най-ниската средна възраст на студентите. В нито една от останалите 4 държави (България, Латвия, Румъния и Италия), в които този дял е равен или по-висок от 1/5 от общия брой на студентите, средната студентска възраст не превишава 23 години.

Студентите, записани в бакалавърски програми, също представляват основна категория за сравнение в международното изследване EUROSTUDENT III. В тази студентска група, дефинирана според записаната квалификационна степен, попадат по-голямата част от студентите в страните от проекта EUROSTUDENT III⁵. До голяма степен студентите от бакалавърските програми са обект на еднакво третиране от страна на държавата и висшите училища по отношение на осигуряване на битови, социални и финансови условия. Това позволява данните от изследването да се интерпретират в контекста на социално-икономическите условия, в които живеят и се обучават студентите в отделните държави.

На **Фигура 1.6.** са представени данните от международното изследване за средната възраст на записаните в бакалавърски програми студенти. Най-високи средни стойности (около 24 години) са регистрирани в Словакия, Финландия, Испания, Англия/Уелс и Холандия. В девет европейски държави измерената средна възраст на студентите от бакалавърските програми е между 22–23 години. В България, както и в други шест страни, са регистрирани едни от най-ниските стойности (21–22 години) по отношение на разглеждания показател. Със средна възраст от 20 години латвийските студенти са най-младите кандидати за получаване на бакалавърска степен.

⁵ Подробен анализ на студентите според записаната квалификационна степен е направен в Глава II.

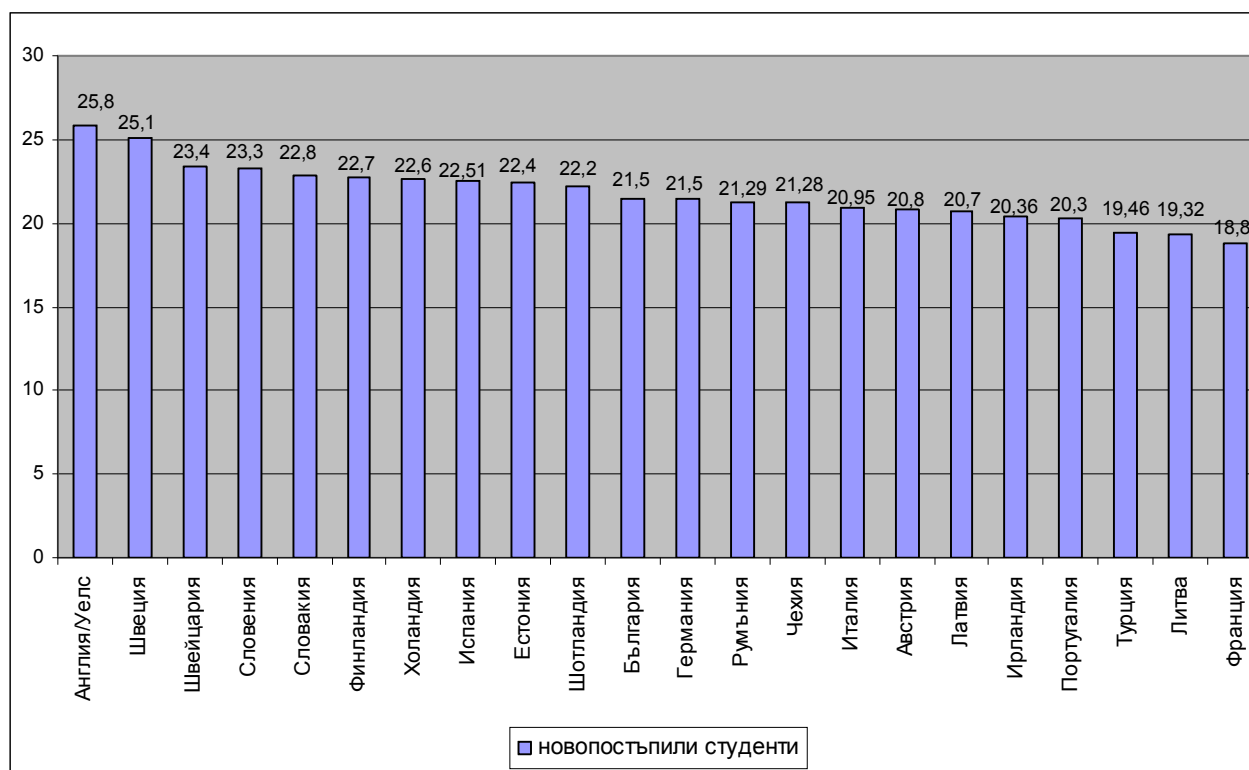

Фигура 1.6. Средна възраст на записаните в бакалавърски програми студенти (по държави, в години)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 2.

Новопостъпилите студенти също представляват специален интерес в международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*. Според методологията на проекта EUROSTUDENT III тази категория включва както студентите, които за първи път са приети във висше училище, така и тези, които, след като са придобили степен на висше образование, са приети за първа година на обучение в следваща образователна степен. Следователно сравнително високите средни възрастови показатели намират своето обяснение във факта, че приетите за първа година на обучение в магистърски програми студенти също са третираны като новопостъпили студенти.

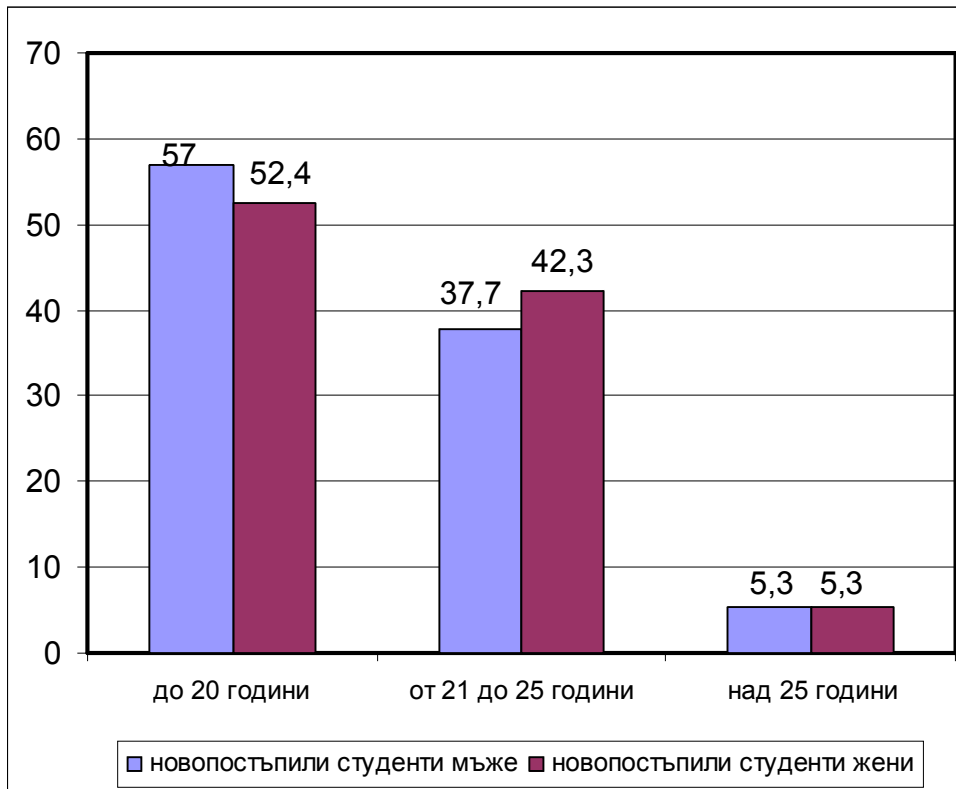
Фигура 1.7. представя средната възраст на студентите, приети за първа година на обучение по държави. По този показател отново най-високи стойности (над 25 години) са измерени при студентите от Англия/Уелс и Швеция. Високи стойности показват и колегите им от Словения и Швейцария (над 23 години). В други 10 държави (в това число и България) средната възраст на новопостъпилите студенти е между 21 и 23 години. Под 21 г. са регистрираните средни стойности за студентите от Австрия, Италия, Латвия, Ирландия, Португалия, Турция и Франция.

Фигура 1.7. Средна възраст на новопостъпилите студенти (по държави, в години)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 3.

На **Фигура 1.8.** са представени данните от проведеното в България национално изследване. Най-многобройни са новопостъпилите студенти на възраст до 20 години. В тази възрастова категория попадат 57% от мъжете студенти и 52,4% от жените студенти. Във възрастовия диапазон 21–25 години се разполагат 37,7% от представителите на „силния“ и 42,3% от представителките на нежния пол. По фактора пол най-младата възрастова група (до 20 години) от студенти е доминирана от мъжете, докато жените имат превес при средната възрастова група (между 21 и 25 години). Групата на най-възрастните студенти (над 25 години) включва само 5,3% от новопостъпилите студенти, като броят на жените и мъжете е еднакъв.

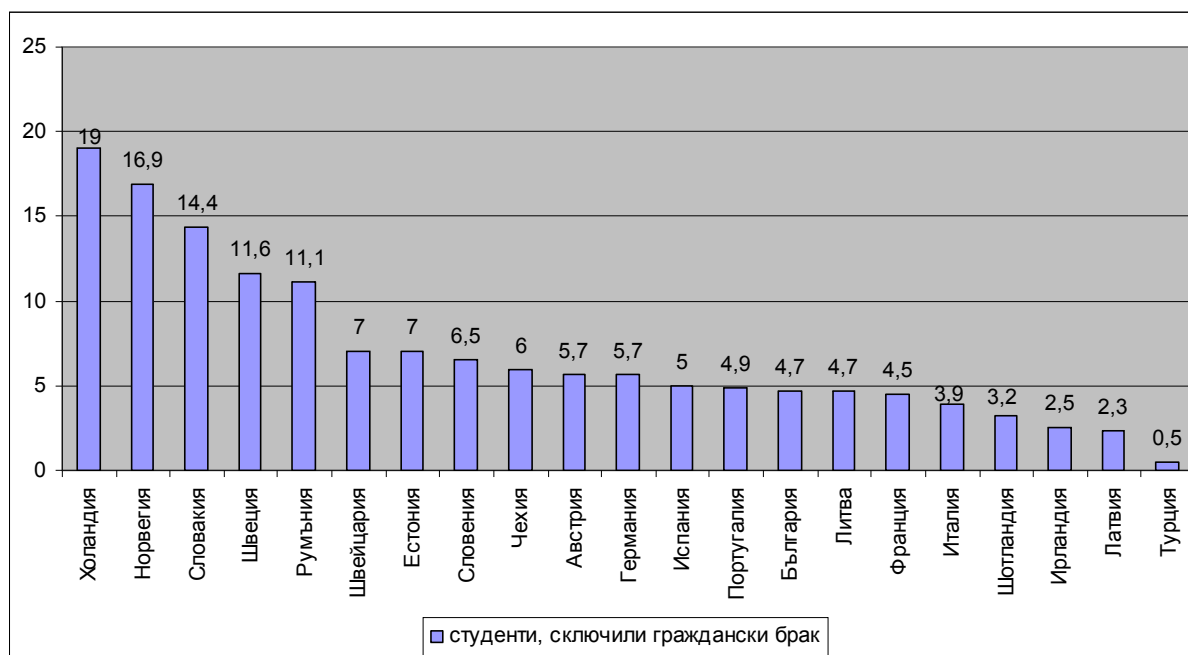

Фигура 1.8. Дял на новопостъпилите студенти по възраст и пол (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 1.2. & 3.2.

Семеен статус на студентите

В много случаи женените/омъжените студенти, а също и студентите с дългогодишни партньори, са поставени при различни условия на обучение в сравнение с колегите им, които нямат постоянен партньор. До голяма степен тези различия между обвързаните и необвързаните студенти се дължат на различната зависимост между тях и техните родители. Би могло да се предположи, че женените/омъжените студенти са по-самостоятелни и финансово по-независими в сравнение с колегите им, които не поддържат дълготрайна връзка и живеят при родителите си. Поради тази причина EUROSTUDENT III събира данни за семейните студенти в Европа. На **Фигура 1.9.** са представени данните за тези студенти по държави. При интерпретирането на данните трябва да се има предвид, че тези резултати са повлияни и от културните особености и традиции на страните – участнички в изследването.

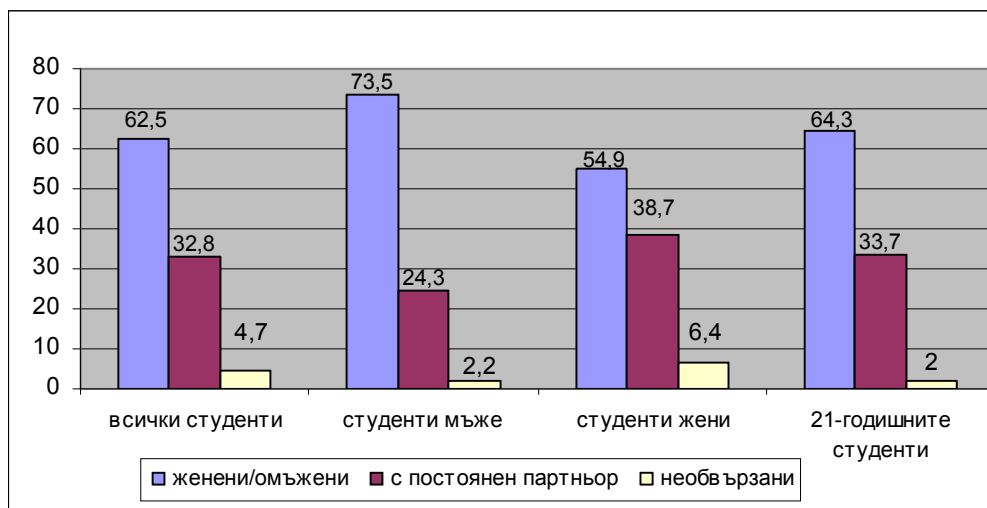

Фигура 1.9. Дял на семейните студенти (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 4.

Данните от международното сравнително проучване показват, че по-голямата част от студентите не са встъпили официално в брак. Най-многобройни са женените/омъжените студенти в Холандия (19%) и Норвегия (16,9%). В тези две страни наблюдаваме най-висока средна студентска възраст. Над 10% е делът на тези студенти в Словакия, Швеция и Румъния. В останалите държави сключилите граждански брак представляват между 2% и 7% от общата студентска съвкупност, като единствено в Турция, държавата с най-ниска средна възраст на студентите, са регистрирани стойности под 1% за разглеждания показател. Почти 5% е делът на българските студенти, които са отговорили, че са сключили граждански брак. С тези резултати България попада в групата на страните с по-нисък дял на женените/омъжените студенти, което е разбираемо и се обяснява със сравнително ранната възраст, на която българските младежи стават част от системата за висше образование.

На **Фигура 1.10.** са представени резултатите от националното изследване за броя на студентите със сключен граждански брак, за броя на необвързаните студенти, както и на тези, които поддържат дългогодишна връзка с постоянен партньор.

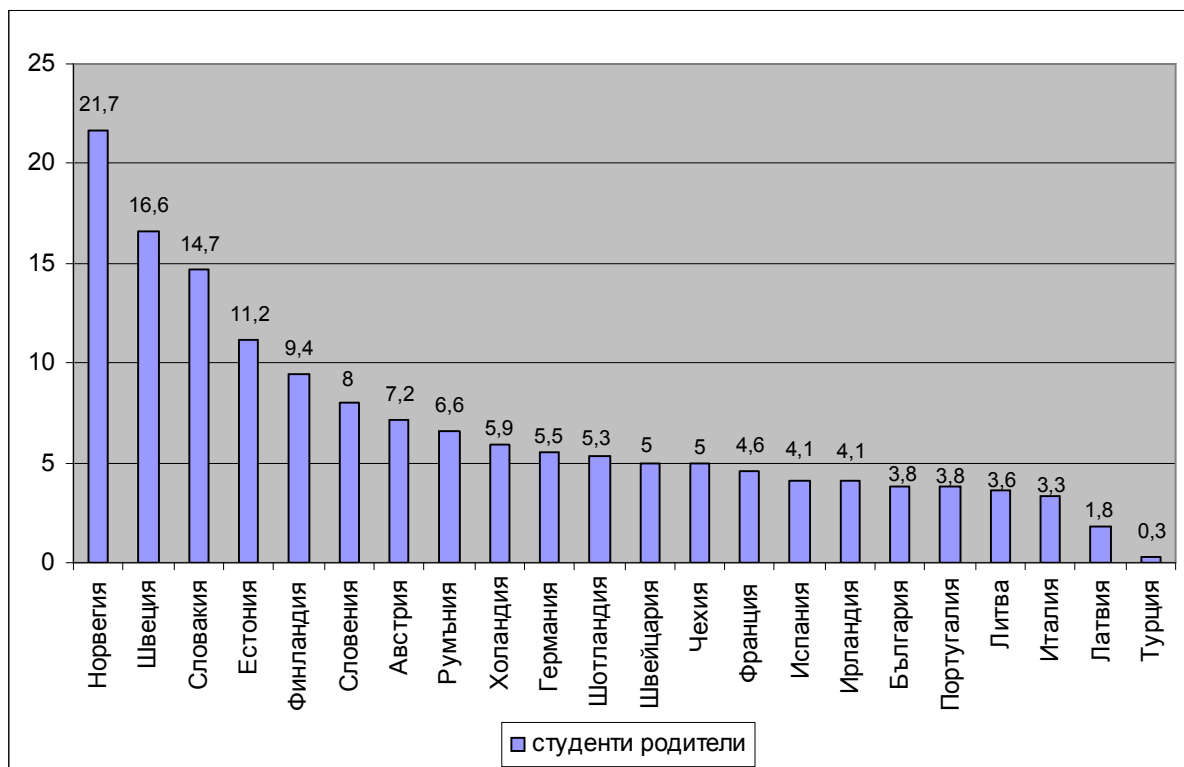
Фигура 1.10. Дял на студентите според семейния им статус и по пол (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 1.2. & 1.3.

Според данните в таблицата приблизително 5% от българските студенти имат сключен граждански брак, като броят на омъжените жени е три пъти по-висок в сравнение с този на женените мъже. С оглед възрастта на студентите не е изненадващо, че сключването на граждански брак представлява по-скоро изключение. Дългосрочно с постоянен партньор са обвързани приблизително 33% от респондентите, като разликата между двата пола е около 15% в полза на жените. Около 1/3 от 21-годишните студенти посочват, че имат дългогодишен партньор. Почти 63% от всички интервюирани, в това число 73,5% от мъжете и 55% от жените, нямат сключен брак или постоянен партньор.

Освен представените резултати за семейния статус на студентите, EUROSTUDENT III събира данни и за броя на студентите родители. Предполага се, че студентите, които освен за обучението си трябва да се грижат и за семейство, не разполагат с времето за обучение и самоподготовка, което имат на свое разположение техните необвързани колеги.

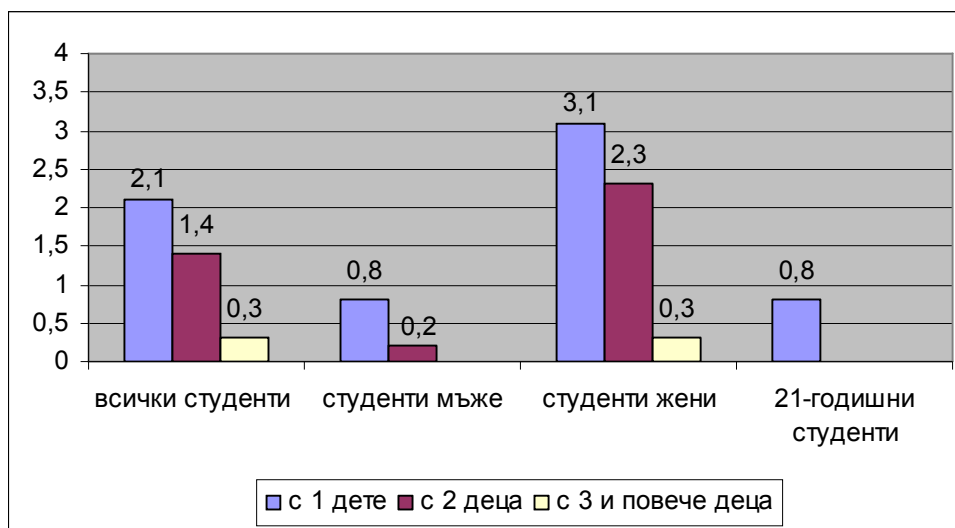
На **Фигура 1.11.** са представени данните за дела на студентите родители по държави. В Норвегия, държавата с най-висока средна студентска възраст, студентите с деца (21,7%) са най-многобройни. Сравнително висок е и дялът на тези студенти в Швеция (16,6%), Словакия (14,7%), Естония (11,2%) и Финландия (9,4%). В други 11 страни дялът им варира между 4% и 8%. Сравнително най-малобройна е групата на тези студенти в България, Португалия, Литва, Италия, Латвия и Турция, където стойностите се движат в интервала 0,3% (Турция) и 3,8% (България и Португалия).

Фигура 1.11. Дял на студентите родители (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 5.

Фигура 1.12. представя данните за студентите родители в България според броя на децата им и по пол. Събраните чрез националното проучване данни позволяват също и класифицирането на родителите според принадлежността им към различните групи студенти.

Фигура 1.12. Дял на студентите според броя на децата им и по пол (в %)

Източник: Национално изследване, въпроси 1.1., 1.2. & 1.4.

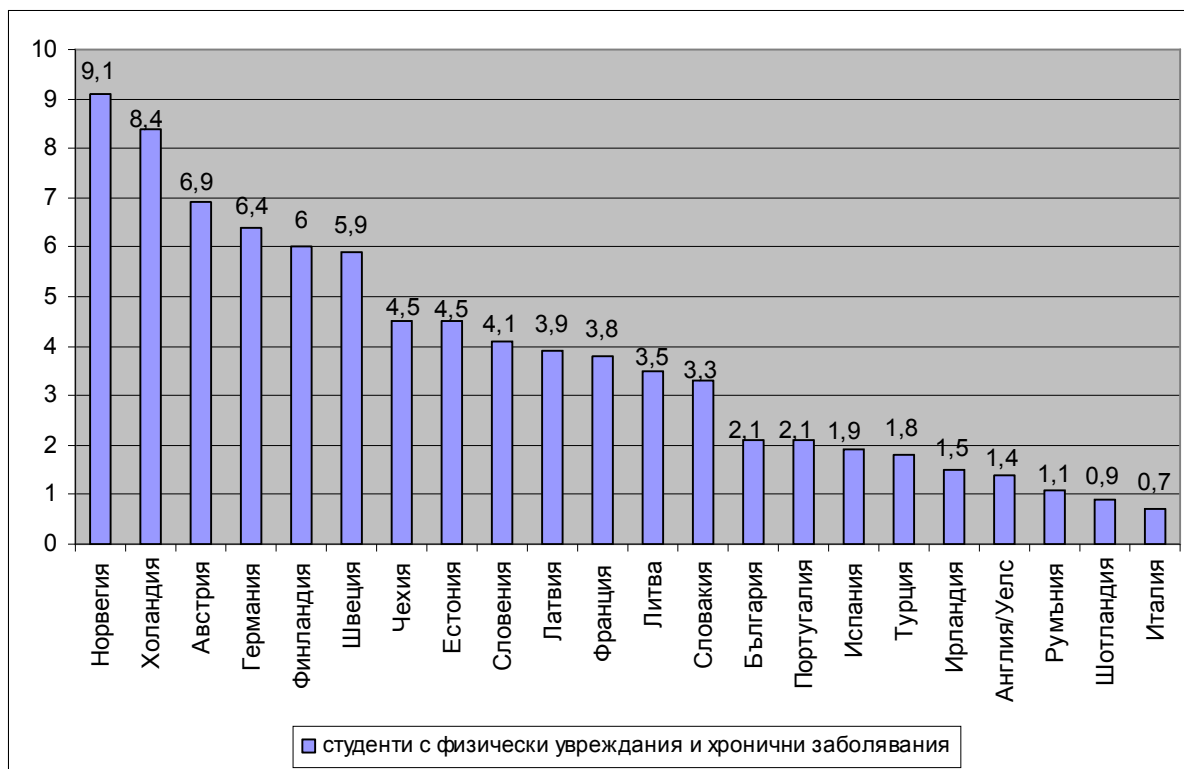
Делът на студентите родители възлиза на 3,8% от общия брой на студентите в страната. Родителите с едно дете са 2,1% от българските студенти; родителите с две деца са 1,4%, а с три и повече деца – 0,3%. Сравнението по пол показва, че по-голямата част от студентите родители са жени. Студентките майки са 5,7%, а студентите бащи – само 1%. И при двата пола най-често срещани са родителите с едно дете – 3% от

майките и 1% от бащите. Родителите на 21-годишна възраст представляват 0,8% от всички студенти, като не са регистрирани случаи на студенти от тази възрастова група с повече от едно дете.

Студенти с увреждания и хронични заболявания

При събирането и интерпретирането на данни за социалното измерение на висшето образование особено внимание се отделя на студентите с увреждания и хронични заболявания. Следвайки тезата, че физическите затруднения и хроничните заболявания не могат да бъдат причина за изключване от процеса на обучение, международното сравнително изследване предоставя данни за дела на тази група студенти в националните системи за висше образование. Различните традиции и национални практики за подкрепа на тези студенти не позволяват да бъде направен прецизен анализ на международно равнище. Освен това необходимо е да се посочи, че събраните данни до голяма степен отразяват субективното мнение на анкетиранияте участници. Представените резултати обобщават отговорите на студентите на въпроса „Страдате ли от физически увреждания или хронични заболявания, които пречат на Вашето обучение?“.

На **Фигура 1.12.** са представени резултатите от международното изследване за броя на студентите с физически увреждания и хронични заболявания. Обособяват се три групи държави. Най-многобройни са студентите с физически увреждания и хронични заболявания в първата група държави, където делът им е между 5,9% (Швеция) и 9,1% (Норвегия). Освен Швеция и Норвегия, сред страните, в които са създадени най-благоприятни условия за обучение на тази група студенти, са още Холандия, Австрия, Германия и Финландия. Втората група обединява 7 държави, като делът на студентите тук е между 3,3% (Словакия) и 4,5% (Чехия и Естония). Най-многобройна е третата група държави (общо 9), където се обучават най-малко студенти с увреждания и хронични заболявания. Тук стойностите варират между 0,7% (Италия) и 2,1% (България и Португалия).

Фигура. 1.12. Дял на студентите с физически увреждания и хронични заболявания (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 6.

Според проведеното национално изследване, с увреждания и хронични заболявания са 2% от българските студенти. Липсата на официални статистически данни за дела на студентите, чиито здравословни проблеми влияят върху обучението им, не позволява по-прецизен анализ.

Държавната и институционална подкрепа за кандидат-студентите с увреждания се регламентира в Закона за висшето образование. По силата на неговите разпоредби на лицата с трайни увреждания и намалена трудоспособност от 70% и над 70% се гарантира прием във висшите училища при облекчени условия. Правилниците на висшите училища предвиждат специални облекчения за тези студенти по време на тяхното обучение.

Въпреки че не съществуват формални пречки за включването на лица с физически увреждания в системата на висшето образование, практиката сочи, че в повечето висши училища материалната база е неадекватна и не осигурява възможност за пълноценно участие в учебния процес на студентите с физически увреждания. На много малко места са осигурени необходимите съоръжения за свободно придвижване. Проблемът се задълбочава още повече и поради факта, че като цяло инфраструктурата в големите градове, в които именно функционират висшите училища, не е пригодена за свободното и безпрепятствено движение на хора с увреждания.

От представените международни данни относно демографските характеристики на студентите става ясно, че феминизирането на студентския състав представлява трайна и устойчива тенденция не само в България, но и в почти всички европейски страни. Анализът на възрастовите индикатори за различни групи студенти показва, че българските младежи са едни от най-младите студенти в Европа. Това до голяма степен предопределя и сравнително ниския дял на женените/омъжените студенти и студентите родители в националната система за висше образование. В международен сравнителен

план делът на българските студенти с физически увреждания и хронични заболявания е един от най-ниските в Европа. Въпреки ограничените възможности за анализиране на тези данни, може да се заключи, че на национално равнище са необходими по-нататъшни изследвания и инициативи, които да обединят усилията на различни институции за подпомагане на обучението на тази група студенти.

ГЛАВА II. ДОСТЪП ДО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

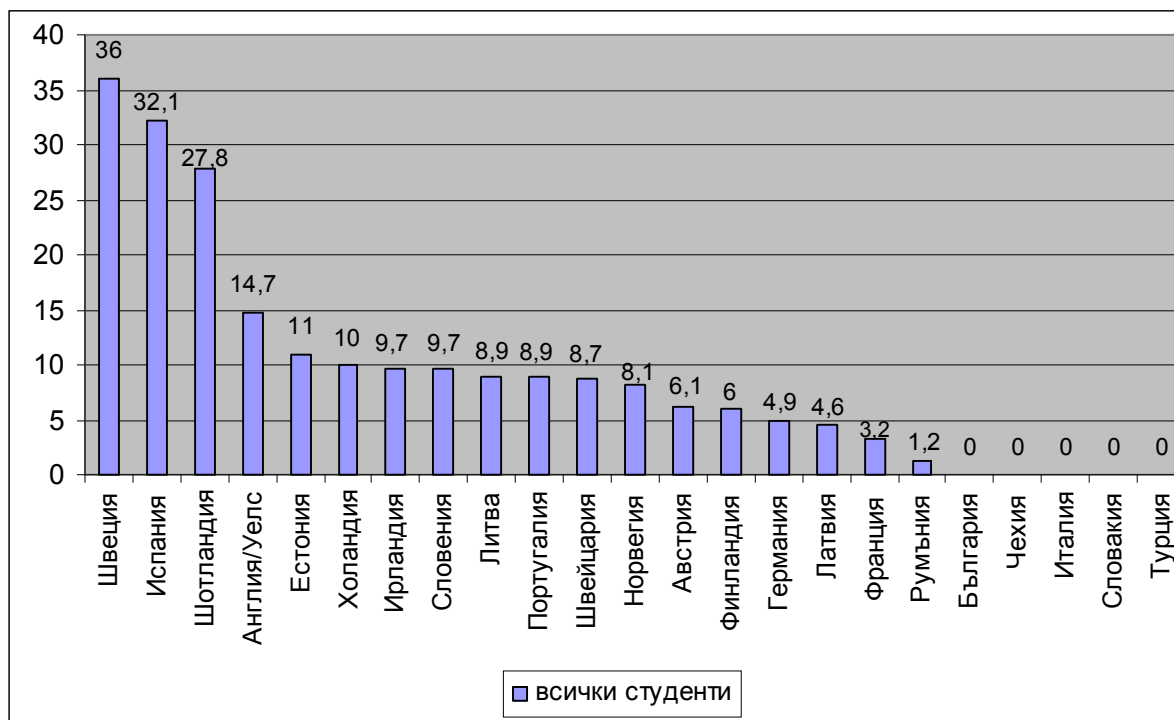
Във втората глава на националния доклад основен акцент се поставя върху пътеките за прием във висше образование; опита на младите хора на пазара преди постъпването им във висше училище; образователната степен, в която студентите са записани, и формата на обучението им. Съпоставянето на международните данни с тези от националното изследване позволява да се направи анализ на степента на социална пропускливост на системата за висше образование, както и да се идентифицират групите, за които достъпът до висшите училища е затруднен. Особено място е отделено на връзката между формата на обучение и реално отделяното от студентите време за тяхното следване.

Пътеки за прием във висшите училища

Международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe* прави разграничение между традиционни и нетрадиционни пътеки за достъп до висше образование. Под традиционни пътеки, в рамките на които се осъществява преминаването на кандидатите от средно към висше образование, се разбира този начин на достъп до висше образование, който включва академично оценяване, близко до изискванията за завършване на средно образование. Теоретично традиционните пътеки изискват от кандидат-студентите като минимално и задължително условие наличието на диплома за завършено средно образование. Под нетрадиционни пътеки се разбират тези модели на прием във висшите училища, които позволяват на непритежаващите диплома за средно образование лица да имат възможност да продължат образованието си в сферата на висшето образование. В по-широк смисъл към нетрадиционните пътеки могат да бъдат включени и студентите, които притежават диплома за завършено средно образование, но са преминали и през обучение, което се различава от приетото за традиционно образование (например имат придобита професионална квалификация).

Една от основните цели на проекта EUROSTUDENT III е да проучи дали съществуват *нетрадиционни пътеки* за достъп до висше образование, тъй като наличието или отсъствието им е важен индикатор при оценяването на системите за достъп до висше образование.

Представените на **Фигура 2.1.** данни отразяват дела на студентите, използвали различен от общоприетия начин за постъпване в системата на висшето образование. В случая са използвани националните дефиниции на страните, участващи в изследването за това, какво представлява нетрадиционна пътека за достъп до висше образование. Там, където стойностите показват „0“ (България, Чехия, Италия, Словакия и Турция), означава, че в тези страни не съществуват алтернативни пътища за прием на студенти.

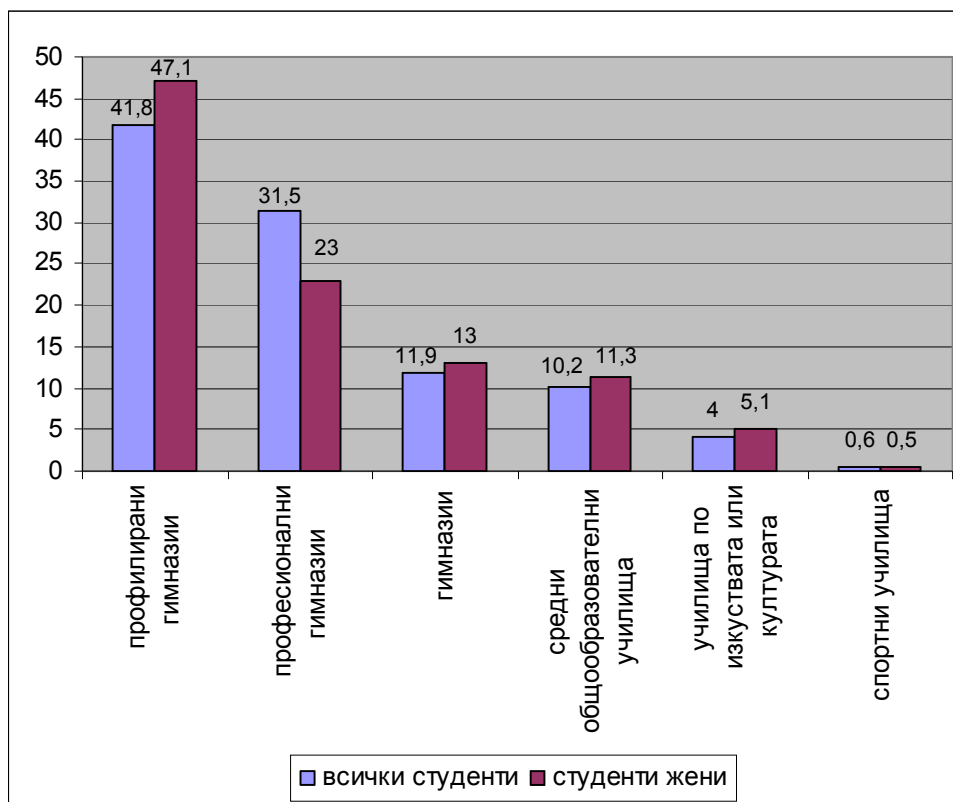

Фигура 2.1. Дял на всички студенти, постъпили във висши училища чрез нетрадиционни пътеки (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 7.

Швеция (36%), Испания (32%) и Шотландия (28%) са страните, чиито национални системи за висше образование най-често използват нетрадиционните пътеки за висше образование за прием на студенти. В единнадесет случая делът на студентите, които не са приети за обучение във висше образование чрез традиционни пътеки, варира между 6% (Финландия) и 14,7% (Англия/Уелс). В четири държави (Германия, Латвия, Франция и Румъния) делът на тези студенти е под 5%. България е сред петте страни, в които не съществуват алтернативни начини за подбор на студенти.

Тъй като в България не съществуват нетрадиционни пътеки за прием във висше образование, националният изследователски екип по проекта EUROSTUDENT III определи като непосредствена цел събирането и анализирането на данни относно вида на завършеното средно училище. Резултатите от националното изследване, представени на **Фигура 2.2.**, показват, че на практика завършването на определен вид училище води и до вероятно по-успешно представяне на съответните изпитни процедури, чрез които се извършва селекцията на входа на системата за висше образование.

Фигура 2.2. Дял на студентите според вида на завършеното средно училище (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.2. & 2.1.

Количественият анализ на данните показва, че най-многобройни сред студентите са възпитаниците на профилираните гимназии (42%), като почти половината от студентите жени (47%) са завършили този вид училища. На второ място се нареждат студентите от професионалните гимназии, а малко над 1/10 е дялът на постъпилите във висши училища, които идват от средните общообразователни училища. Най-слабо представени в системата на висшето образование са завършилите училищата по изкуствата/културата и спортните училища. Трябва да се има предвид, че тези данни до голяма степен са повлияни и от реалното съотношение на учениците от различните видове училища в национален мащаб. Така например броят на учениците от професионалните гимназии неколккратно надвишава броя на учениците в училищата по изкуствата, което не води непременно до извода, че професионалното обучение предлага по-добра подготовка за влизане във висше образование в сравнение с обучението, което осигуряват училищата по изкуствата. Невъзможността да се анализира пропорционалното разпределение на студентите по видове училища и по класирането им в желаната специалност на базата на положените конкурсни изпити, не позволява по-прецизен анализ на ситуацията. Въпреки това е видно, че възпитаниците на профилираните гимназии имат най-големи шансове за прием в системата на висшето образование в сравнение с техните връстници от другите видове училища.

В България наличието на диплома за завършено средно образование представлява минимално изискване, което дава право на младежите да кандидатстват за обучение в системата за висше образование. Селекцията на кандидат-студентите се извършва от висшите училища, които съгласно принципите на академичната автономия имат правото да избират изпитните процедури за прием в системата на висшето образование. Практиката показва, че в зависимост от конкретната специалност формите за изпитване са различни (разработване на тема, решаване на задачи, тестове, изпълнение на

практически задачи и др., в някои случаи се признават и резултатите на кандидатите от матурите). Това, което обединява тези различни начини за оценяване на пригодността на кандидатите за бъдещото им обучение във висше образование, е, че те покриват задължителното учебно съдържание, което учениците усвояват в училище до 12. клас. Това означава, че висшите училища са ориентирали своите стратегии за привличането на бъдещи студенти основно към 18–19-годишните току-що завършващи средното си образование абитуриенти.

През последните години като положителна стъпка в посока разширяване на достъпа до висше образование биха могли да се посочат няколкото кандидатстудентски кампании, които редица висши училища провеждат в рамките на една календарна година. В сърцевината на тази нова стратегия за привличането на бъдещи студенти стои идеята, че поради трудността на темите и стреса, на който се подлагат кандидатите, те могат да се явяват през годината няколко пъти на един или няколко от избраните изпити, като в крайна сметка изберат най-добрия постигнат резултат. Това положително начало на увеличаване на възможностите за кандидатстване би трябвало да бъде последвано от облекчаване на изпитните процедури при подбора на бъдещите студенти.

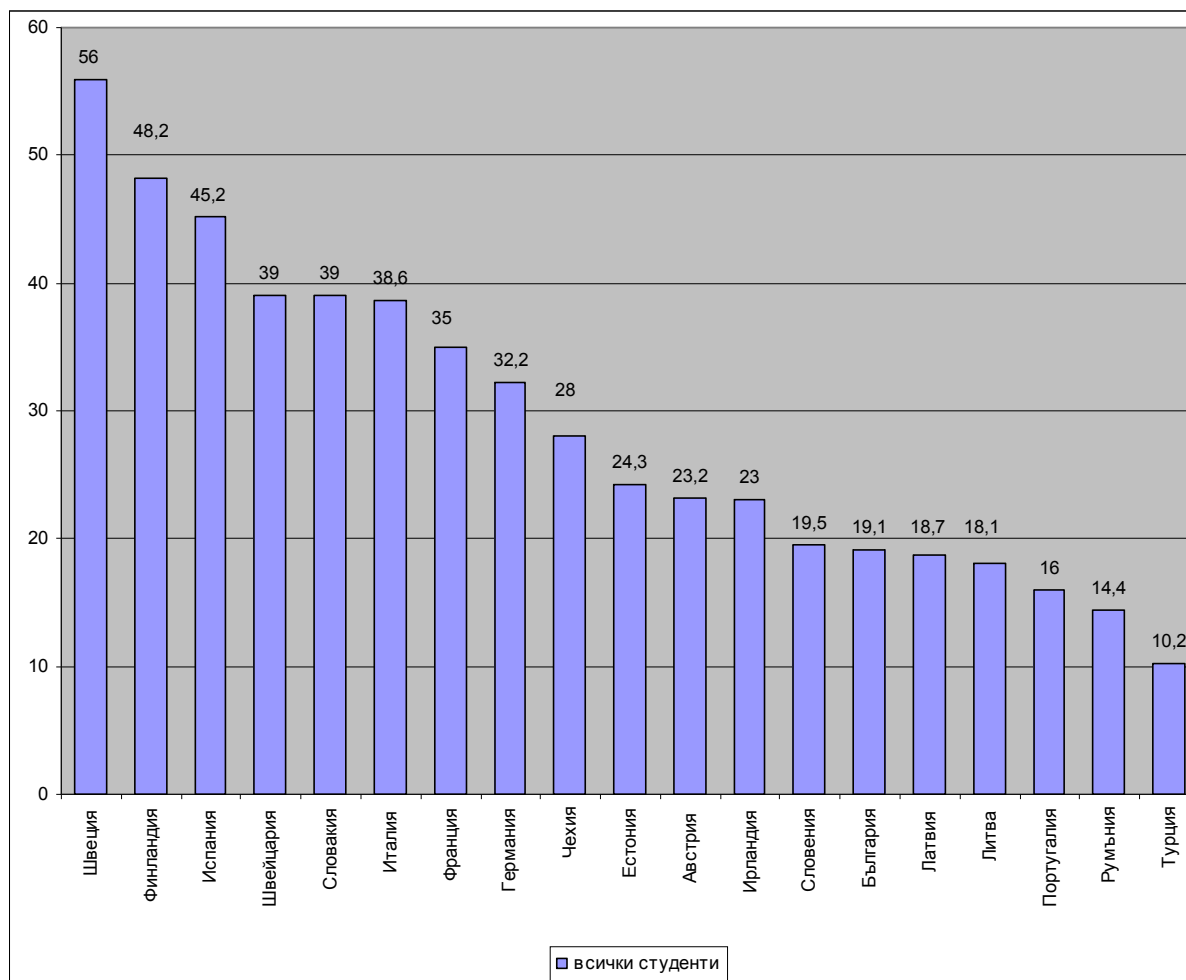
Опит на пазара на труда преди постъпване във висше училище

Във връзка с анализирането на националните политики за достъп до висше образование EUROSTUDENT III представя данни относно дела на студентите, които са придобили опит на пазара на труда преди постъпването си във висше училище. Представените резултати за нивата на студентска заетост включват както периода на преход от средно към висше образование, така и придобития в училищна възраст трудов опит.

Според терминологията на международното изследване отговорите на студентите се класифицират в две групи: студенти с опит на пазара на труда и студенти без опит на пазара на труда. С опит на пазара на труда са тези студенти, които са имали редовна платена работа за поне 6 месеца или са преминали през програма за професионално обучение. Респондентите, които са отговорили, че не са имали трудов опит или че заетостта им по-скоро е била временна или случайна, са включени в категорията студенти без опит на пазара на труда.

Представените на **Фигура 2.3.** данни показват, че съществува ясна взаимовръзка между възрастта на студентите и нивата на заетост преди постъпването им във висше училище. В Швеция, страната в която EUROSTUDENT III измерва едни от най-високите стойности на средна студентска възраст, делът на студентите, които имат опит на пазара на труда, е най-голям: повече от половината от шведските респонденти (56%) посочват, че са имали редовна платена работа или са преминали през програма за професионално обучение. Анализът на влиянието на възрастовия фактор върху нивата на студентска заетост показва, че най-многобройни са студентите с опит на пазара на труда в страните, където средната възраст е не по-малка от 24,49 години. Такъв е случаят с Финландия, Испания, Швейцария и Словакия, където делът тези студенти варира между 39% и 48%. С най-ниски показатели за заетост са страните, в които средната възраст на студентите не надвишава 23 години. Такива са случаите на Словения, Литва, Латвия, България, Португалия, Румъния и Турция. В тези страни делът на студентите с опит на пазара на труда не надвишава 20%. Франция и Италия са страните, които представляват изключение от общата картина. Със средна възраст 21–22 години, студентите от тези две страни са едни от най-младите в Европа, но

същевременно повече от 1/3 от тях са имали редовна платена работа или са преминали през програма за професионално обучение.

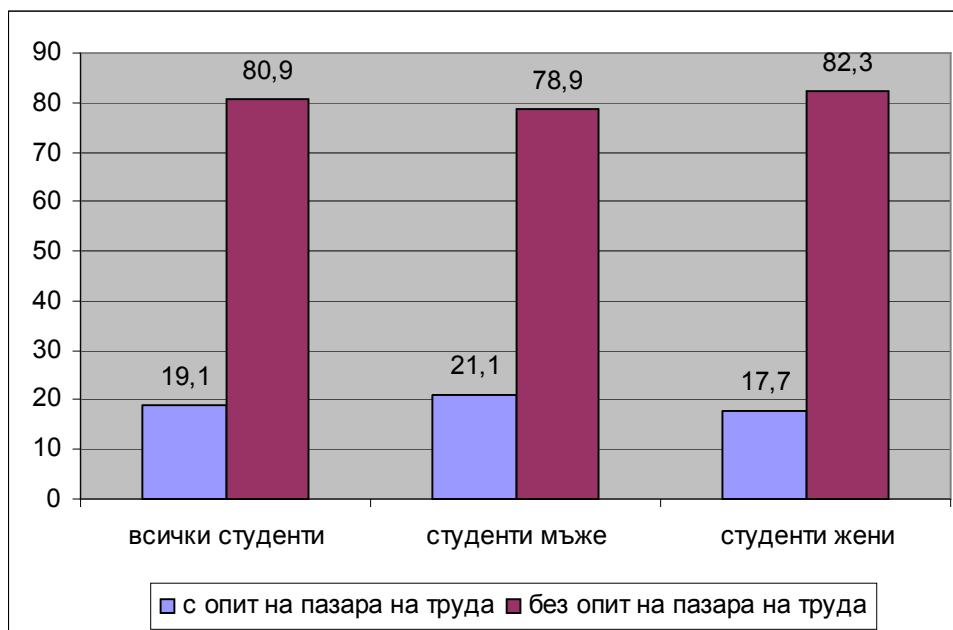

Фигура 2.3. Дял на студентите с опит на пазара на труда преди постъпването им във висше училище (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 8.

Според представените на **Фигура 2.3.** данни дялът на българските студенти, които имат опит на пазара на труда или са преминали през програма за професионално обучение, е един от най-ниските (19%) в европейския регион. Тези резултати са основно повлияни от факта, че българските студенти са едни от най-младите в сравнение с колегите им от останалите страни. Традиционната възраст за постъпване във висше училище в България е 19–20 години, като тя отразява и масовия случай на влизане в системата на висшето образование веднага след завършване на средно образование. Това означава, че теоретично много малък брой от студентите имат възможността за професионален опит преди постъпване във висшето училище.

Данните от националното изследване са представени на **Фигура 2.4.** Освен общия дял на студентите, които са придобили трудов опит преди постъпването им във висше училище, е направен разрез и по пол.

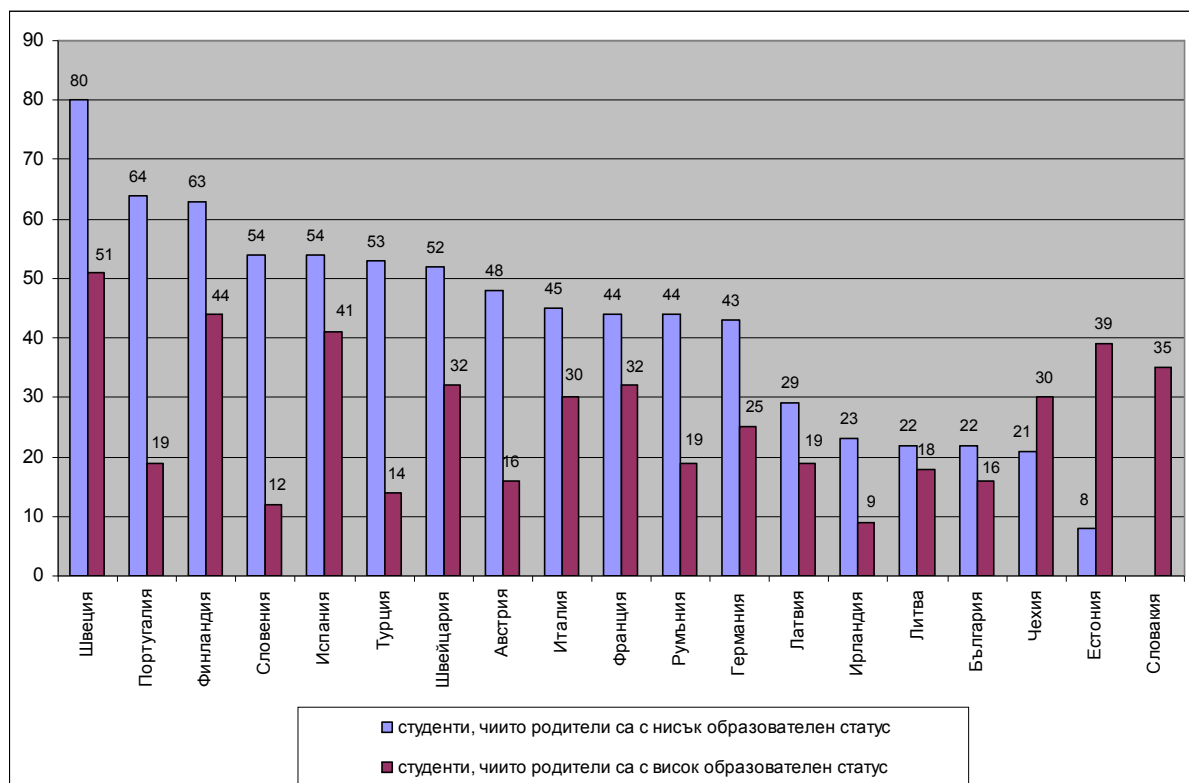

Фигура 2.4. Дял на студентите с опит на пазара на труда преди постъпването им във висшето училище (по пол, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.2. & 2.2.

Получените в рамките на националното изследване резултати разкриват, че над 80% от българските студенти не притежават опит на пазара на труда. Приблизително 1/5 е делът на тези от тях, които посочват, че са имали редовна платена работа за период от 6 месеца или са преминали през програма за професионално обучение преди приема им в системата за висше образование. Делът на мъжете с опит на пазара на труда (21,1%) е по-голям в сравнение с този на жените (17,7%), но разликата в стойностите не е съществена и трудно може да се говори за неравнопоставеност на половете.

Зависимостта между опита на пазара на труда на студентите преди постъпването им във висше училище и образователния статус на техните родители (измерван според най-високото образователно равнище на бащата или майката) е представена на **Фигура 2.5**. Данните от международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe* показват ясно, че нивата на заетост са по-високи при студентите, чиито родители са с по-нисък образователен статус. За разлика от тях, студентите, чиито родители са придобили по-висока степен на образование, са представени на пазара на труда значително по-слабо. Само в два случая (Чехия и Естония) студентите, чиито родители притежават висок образователен статус, притежават по-голям опит на пазара на труда. Представените данни за най-високото образователно равнище на родителите се отнасят за всички студенти, докато данните за студентите с опит на пазара на труда се отнасят само за респондентите, които са имали редовна платена работа за период от поне шест месеца или са преминали през програма за професионално обучение.

Фигура 2.5. Дял на студентите с опит на пазара на труда преди постъпването им във висше училище според образователния статус на техните родители (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 9.

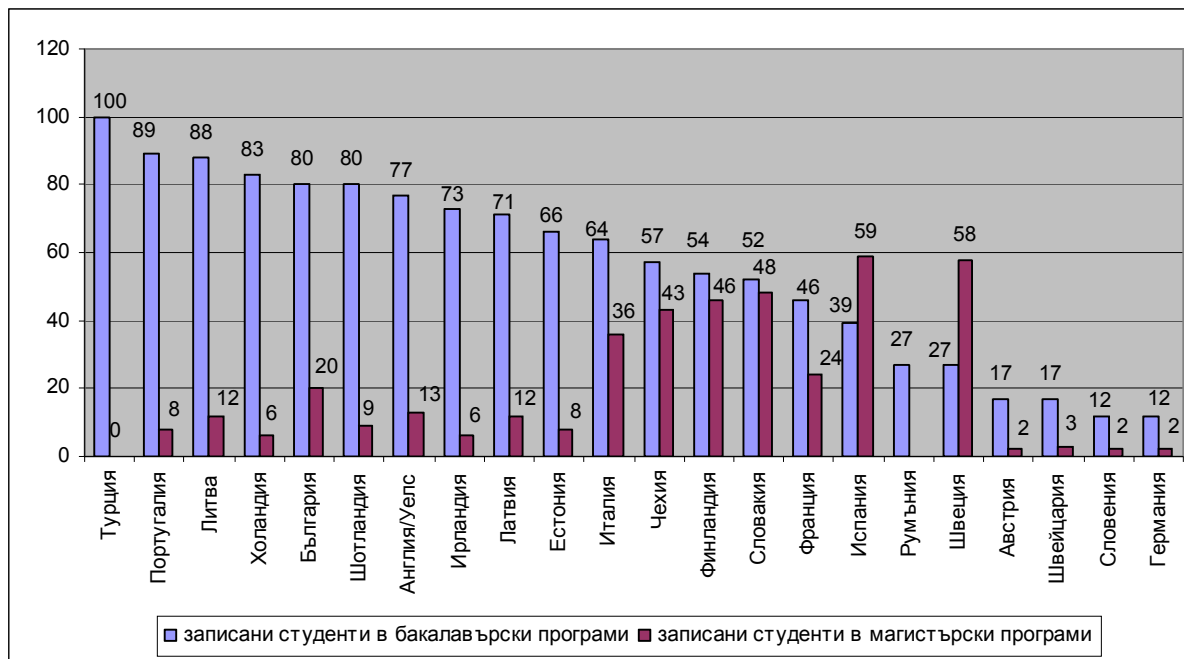
България не прави изключение от общата картина, характерна за почти всички европейски страни, участващи в изследването: заетостта е по-висока сред студентите, идващи от семейства с по-нисък образователен статус. От студентите, заявили, че преди да бъдат приети във висше училище, са имали редовна платена работа за поне шест месеца, по-голям е дялът на тези, чиито родители са с образование по-ниско от средното (22%), докато студентите с родители висшисти представляват само 16% от целевата група. Това, което отличава България и Литва от останалите страни, е, че високият или ниският образователен статус на родителите не поражда големи разлики в нивата на студентската заетост.

Квалификационни степени

Според договореностите на Болонската декларация от 1999 г., поставила началото на изграждането на Европейско пространство за висше образование, всяка страна се задължава да въведе в националната си система за висше образование двустепенна квалификационна структура, която да бъде разграничена от съществуващите преди това национални квалификационни степени. На практика Болонският процес постановява в националните системи за висше образование да бъдат въведени степените „Бакалавър“ и „Магистър“ като стандартни квалификационни степени на висше образование.

Реформите в отделните страни, провеждани според изискванията на Болонския процес, са на различен етап на изпълнение. Поради тази причина проектът EUROSTUDENT III няма за цел да проучи постигнатото ниво на реформиране на отделните държави, а само да определи дела на студентите, които са записани в

програми, съответстващи на поставената от Болонския процес квалификационна рамка. На **Фигура 2.6.** са представени международни сравнителни данни относно дела на тези студенти в отделните национални системи за висше образование.

Фигура 2.6. Дял на студентите, записани в бакалавърски и магистърски програми (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 10.

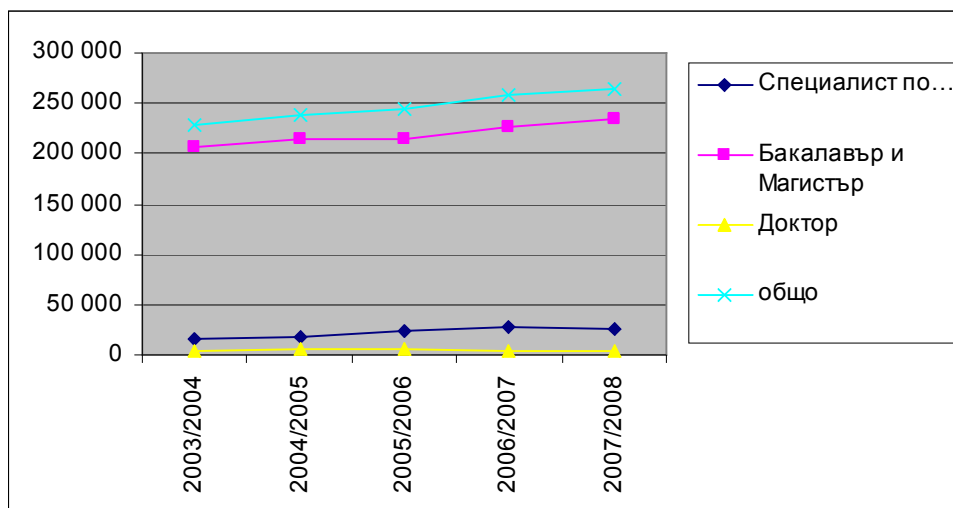
Представените данни трудно биха могли да бъдат база за сравнение между отделните държави поради различните подходи и практики, които отделните страни прилагат за осъществяването на поставените от Болонската декларация цели и съществуващите национални традиции в областта на висшето образование. До голяма степен върху осъществяването на тази общоевропейска инициатива в отделните страни влияят фактори като национални и/или институционални стратегии за постигане на Болонските квалификационни изисквания; наличието на голям брой студенти, записани в традиционни национални степени на обучение; институционални планове за реструктуриране на учебното съдържание; натовареност на студентския и преподавателския състав с учебни дейности; съществуващите акредитационни процедури и т.н.

Резултатите от **Фигура 2.6.** показват, че всички студенти в България се обучават в програми, които съответстват на новата Болонска структура. Това е обяснимо с оглед на факта, че в националната квалификационна рамка освен „Бакалавър“ и „Магистър“ не съществуват други университетски степени, които да отговарят на ниво 5А от Международната стандартна класификация на образованието (ISCED). Студентите, обучавани в степената „Бакалавър“, представляват 80% от отговорилите, а дялът на магистрантите е 20%. Това разпределение на студентите по степени на образование е повлияно от обстоятелството, че бакалавърските програми са по-продължителни от магистърските и съответно обхващат по-голям брой студенти.

Нормативният анализ показва, че България е сред страните, за които се счита, че успешно са въвели национална двустепенна система, отговаряща на изискванията на Болонската декларация. Българската квалификационна рамка е въведена още през 1995 г. (т.е. преди подписването на Болонската декларация), когато чрез Закона за висше

образование се налага 4-степенна структура, включваща образователно-квалификационните степени „Специалист по...“, „Бакалавър“, „Магистър“ и образователната и научна степен „Доктор“. Съгласно разпоредбите на Закона за висше образование, считано от учебната 2008/2009 г., степента „специалист по...“ се заменя от „професионален бакалавър“. Тази промяна обаче не променя профила на тази степен, която се предлага в т.нар. професионални колежи и представлява формално приравняване на новата степен „професионален бакалавър по...“ към изискванията на Болонския процес за признаването на краткия курс на висше образование в европейския регион. Принципната разлика между „професионалната“ и „академичната“ бакалавърска степен е, че първата осигурява специализирана професионална подготовка при срок на обучение не по-малък от 3 години и минимум 180 придобити кредита, докато обучението във втората предлага на студентите широкопрофилна подготовка със срок на обучение не по-малко от 4 години и минимум 240 придобити кредита. Като положителна последица от тази законодателна промяна трябва да бъде посочена новата възможност за студентите, които са завършили професионални колежи, да кандидатстват директно в магистърски програми, ако те са от същото професионално направление.

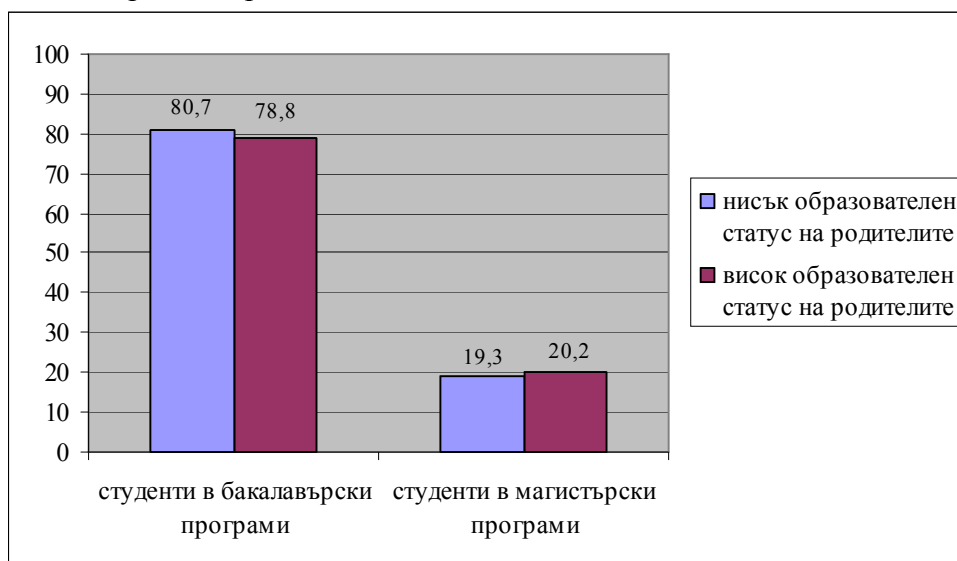
Данните на националната статистика показват, че през последните пет години значително се е увеличил приемът в системата за висше образование (**Фигура 2.7.**). Тази тенденция е валидна както за коледите, така и за университетите. Най-голям е дялът на студентите от образователно-квалификационните степени „Бакалавър“ и „Магистър“. Записаните в тези две образователно-квалификационни степени на висше образование представляват повече от 80% от общия брой студенти в страната. Най-значително за последните пет години е увеличен броят на студентите от образователно-квалификационните степени „Бакалавър“ и „Магистър“. Сериозен ръст се наблюдава през последните години и при записаните за обучение в степента „специалист по...“, където приемът се е увеличил с повече от 50% за разглеждания времеви период. Отстъпление от общата картина се наблюдава в образователната и научната степен „Доктор“, където през последните две години броят на студентите е намален и дори бележи стойности под тези от академичната 2003/2004 г.

Фигура 2.7. Дял на записаните студенти по образователно-квалификационни степени и научната степен „Доктор“ в България (в хил.)

Източник: НСИ. Образование в Република България, 2008 г.

Освен изследването на дела на студентите, записани в програми от новата „Болонска“ квалификационна структура, EUROSTUDENT III проучва и въпроса дали съществува зависимост между квалификационната степен, за която се обучават студентите, и образователния статус на техните родители. На **Фигура 2.8.** са представени събраните чрез националното изследване данни.

Фигура 2.8. Дял на студентите според изучаваната степен на висше образование и според образователния статус на родителите (%)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.1. & 6.1.

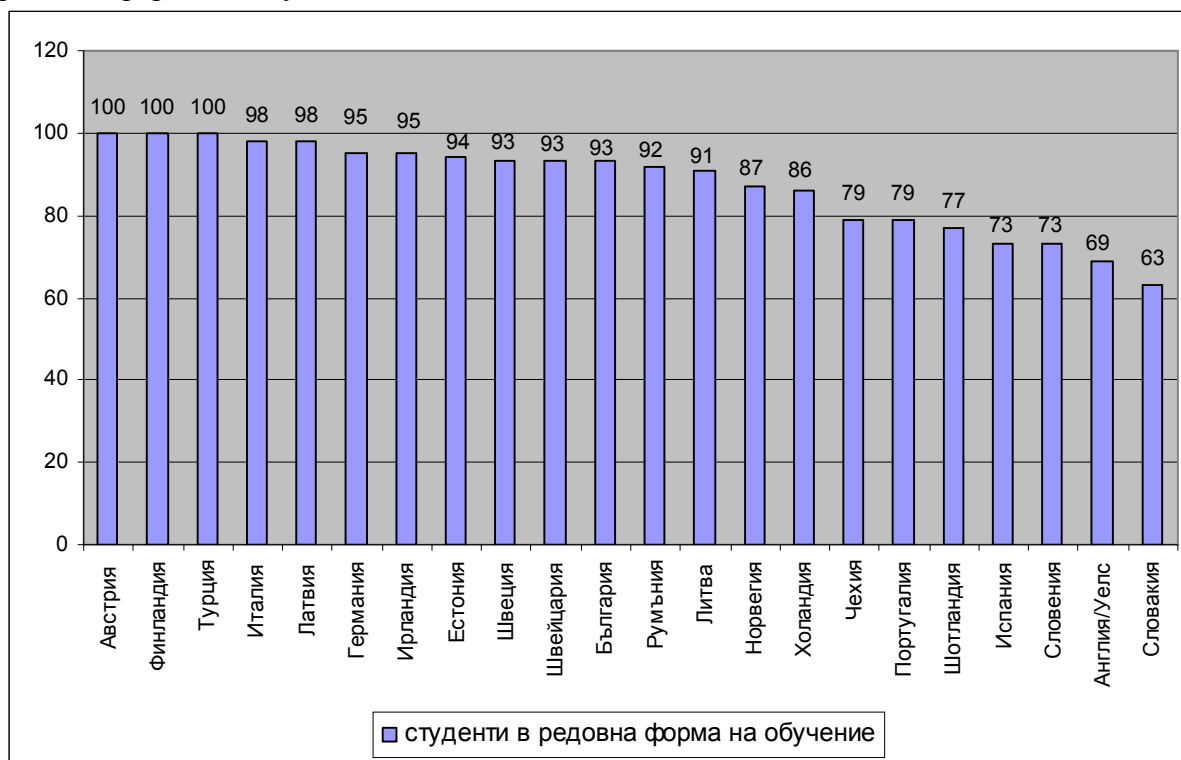
Резултатите от националното проучване показват, че високият или ниският образователен статус на родителите не влияе върху желанията или възможностите на студентите да бъдат записани в различните образователни степени. Разпределението по образователно-квалификационни степени на студентите, чиито родители имат средно или по-ниско образование, е съответно: 81% за степента „Бакалавър“ и 19% – за степента „Магистър“. Почти идентични са и показателите за студентите, чиито родители имат високо образователно равнище: 80% са записаните в бакалавърски програми студенти, а дялът на магистрантите е 20%. Тези почти изравнени стойности означават, че в рамките на системата за висше образование е постигната висока степен на равенство на възможностите за студентите независимо от образователния или социалния статус на техните семейства. Не трябва обаче да се забравя, че основният подбор на кандидатите се извършва на входа на системата, където неравенствата според образователния статус на родителите са отчетливо забележими.

Форми на обучение

Формите, в рамките на които се осъществява обучението на студентите, носят важна контекстуална информация за условията, факторите и обстоятелствата, които влияят върху решението на студентите как да организират своето следване. Избирайки редовна или задочна форма, студентите всъщност определят какъв да е интензитетът на тяхното обучение, по какъв начин да е организирано то, каква ще бъде общата продължителност на цялото следване и т.н. Нерядко този избор означава наличие или отсъствие на държавна подкрепа за студентския състав. Пример за това е България, където студентите от задочната форма на обучение са лишени от правото на стипендия. Логиката на това изключване е, че тези студенти разполагат с достатъчно време, за да осигуряват препитанието си по време на своето следване.

Особеност на проекта EUROSTUDENT III е, че студенти, чиято седмична натовареност с учебни дейности е по-малко от 21 часа, се считат за задочни студенти, дори и да имат статус на редовни студенти. Тази, до известна степен произволна, концепция е породена от невъзможността да се съгласуват множеството специфични национални дефиниции.

Представените на **Фигура 2.9.** данни разкриват, че във всички страни, които участват в международното изследване, най-голям е дялът на студентите, записани в редовна форма на обучение.

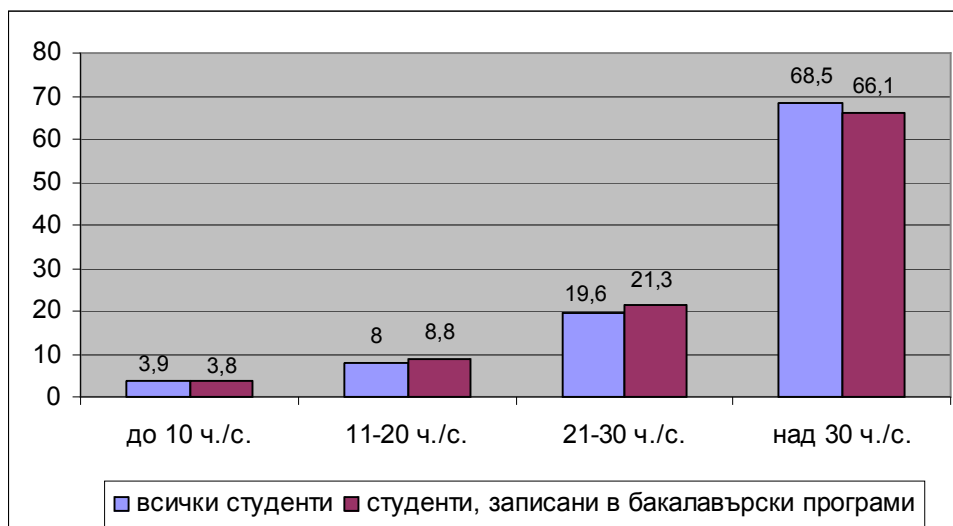

Фигура 2.9. Дял на студентите в редовна форма на обучение (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 14.

Международните сравнителни данни показват, че редовната форма на обучение е най-предпочитаният начин за студентите да организират своето обучение. В общо 15 страни (Австрия, Финландия, Турция, Латвия, Италия, Германия, Ирландия, Естония, Швеция, Швейцария, България, Румъния, Литва, Норвегия и Холандия) дялът на тези студенти възлиза на повече от 85% от общия брой респонденти. В други 6 случая (Чехия, Португалия, Испания, Словения, Англия/Уелс и Словакия) дялът на записаните в редовна форма на обучение студенти варира между 60% и 80%.

Фигура 2.10. показва каква част от времето си отделят българските студенти, записани в редовна форма на обучение за учебни дейности. Тези от тях, които всъщност отделят по-малко от 21 часа седмично за следването си, на практика са считани за задочници, въпреки формалния им „редовен“ статус. Най-голям е дялът на българските студенти, отделящи над 30 часа седмично за учебни дейности. Повече от 2/3 от тях попадат в този най-голям според седмичната учебна натовареност времеви диапазон. Около 20% от попълнителите въпросника посочват, че отделят за обучение между 21 и 30 часа седмично, а най-малък (12%) е дялът на студентите, чиято седмична натовареност е най-ниска.

Фигура 2.10. Дял на студентите, записани в редовна форма на обучение, според обема на седмичното натоварване с учебни дейности (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.1., 3.3. & 4.5.

Не се наблюдават съществени отклонения от тези стойности и при натовареността на студентите, записани в образователно-квалификационната степен „Бакалавър“. Техният дял е само с 3% по-малък в сравнение с дела за всички студенти при седмична учебна натовареност над 30 часа. За останалите времеви интервали разликата в натовареността при двете групи студенти не надвишава 1%. Това означава, че малко повече от 1/10 от редовните студенти в България на практика учат задочно.

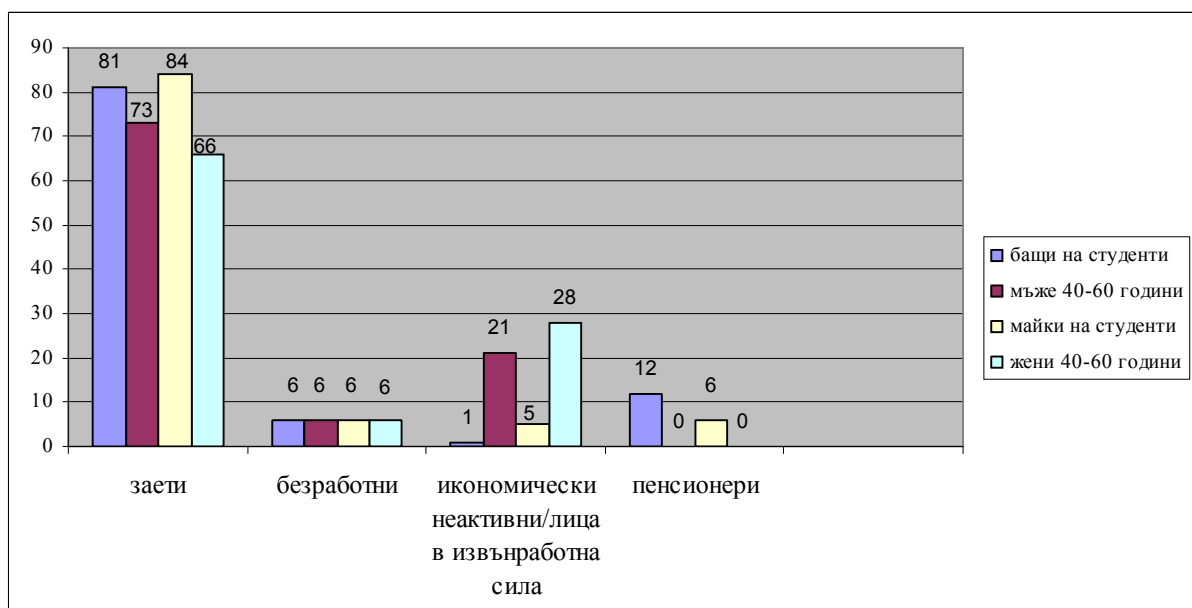
Сравнителният анализ на данните от проекта EUROSTUDENT III показват, че за разлика от повечето европейски страни, българските младежи могат да използват единствено традиционна пътека за прием в системата за висше образование. Имайки предвид сравнително ниската средна студентска възраст, не е изненада, че заетостта сред българските студенти преди постъпването им във висше училище не е от най-високите сред страните – участнички в изследването. Благодарение на предприетите законодателни промени България е една от малкото държави, в които всички студенти се обучават в програми, които отговарят на изискванията на Болонския процес. Същевременно учебната натовареност в нашата страна е една от най-високите в Европа.

ГЛАВА III. СОЦИАЛЕН ПРОФИЛ НА СТУДЕНТИТЕ

Целта на тази глава е да представи данни за степента на социално участие в националните системи за висше образование. Анализът се фокусира върху това дали всички обществени групи имат еднакъв достъп до висше образование. За да изпълни тази цел, EUROSTUDENT III използва четири основни категории данни за родителите на студентите: икономически статус, професионален статус, образователно равнище и средни месечни доходи. Получените в резултат на изследването данни са съпоставени с национални статистически данни за социалните характеристики на населението на възраст между 40 и 60 години, за да се определи представителността на отделните социални групи в националните системи за висше образование.

Икономически статус на родителите на студентите

Като основен индикатор за степента на социално участие в националните системи за висше образование EUROSTUDENT III използва икономическия статус на родителите на студентите, съотнесен към икономическия статус на населението на възраст 40–60 години. На тази база **Фигура 3.1.** представя основните количествени разлики между тези две статистически групи по пол.

Фигура 3.1. Разпределение на родителите на студентите според икономическата им активност (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 6.2. и информация на НСИ за 2006 г., осигурена за целите на изследването. Националната статистика не предоставя данни за броя на мъжете и жените пенсионери на възраст между 40 и 60 години поради факта, че пенсионната възраст е 65 години. Затова стойностите за пенсионирани мъже и жени на 40–60 години е 0. Категорията „икономически неактивни лица“ на EUROSTUDENT III е съотнесена към категорията „лица в извънработна сила“ на НСИ. Не са включени отговорите на студентите, посочили, че имат починал родител.

Получените от националното изследване данни показват, че приблизително $\frac{3}{4}$ от родителите на анкетираните студенти са икономически активни и заети на пазара на труда. Нивата на заетост при двата пола са почти еднакви, като лек превес имат майките на студентите (84%) в сравнение с техните бащи (81%). Тенденцията за равенство между половете се запазва и в категорията „безработни“ родители, където 6% е делът на безработните бащи на студентите, а 6,3% – на техните майки. Подобно на

безработните, икономически неактивните родители също представляват сравнително нисък дял, като за мъжете той е малко повече от 1%, докато икономически неактивните майки са почти 5%. Сравнението по пол на родителите пенсионери откроява известни различия: мъжете пенсионери представляват 11,7%, а жените – 5,6%. Това не изненадва предвид традицията мъжете да встъпват в брак с по-млади от тях жени.

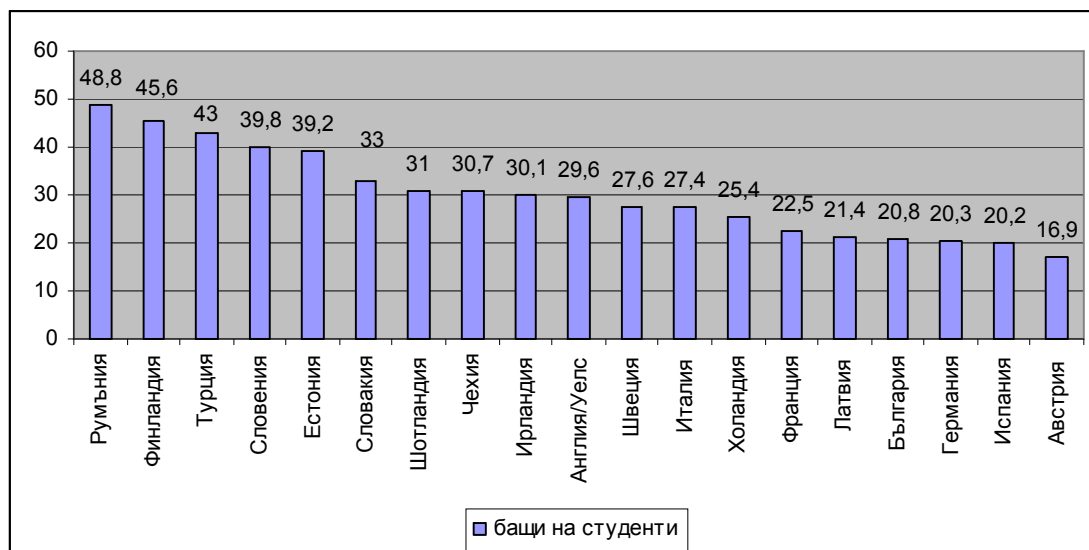
Съпоставянето на данните от националното изследване със статистическите данни за населението на възраст между 40 и 60 години показва, че в системата за висше образование са сравнително добре представени както децата на работещите родители, така и на тези, които в момента са безработни. Освен това, въпреки отсъствието на статистически съпоставими данни, резултатите за децата на пенсионираните родители са по-скоро положителни. За разлика от тях, ниско представени са студентите, чиито родители попадат в категорията „икономически неактивните лица“. Само 1,3% е дялът на бащите, които са икономически неактивни, като по данни на НСИ дялът на мъжете на възраст от 40 до 60 години в извънработна сила достига 21%. Подобна картина наблюдаваме и при съпоставянето на данните по този показател при майките на студентите и жените на възраст от 40 до 60 години. Само 5% от майките са икономически неактивни, докато жените в тази възрастова група, които имат статут на лица в извънработна сила, са почти 6 пъти повече. Представените на **Фигура 3.1.** данни за дела на икономически неактивните родители показва, че проблемът с ниската представителност на студентите, чиито родители се причисляват към тази социална група, е много сериозен, тъй като децата на лицата в извънработна сила до голяма степен са изключени от системата за висше образование.

Професионален статус на родителите на студентите

Освен икономическия статус на родителите на студентите, EUROSTUDENT III проучва и техния професионален статус като фактор, влияещ върху представителността на различните социални групи в системата за висше образование.

С цел осигуряване на международна сравнимост на получените чрез националните изследвания данни, в повечето случаи страните – участнички в проекта, използват категориите на Международната стандартна класификация на професиите и длъжностите ISCO-88. Според йерархията на тази професионална класификация, използвана от EUROSTAT и други международни статистически агенции, групите професии са подредени в деветстепенна скала, като професиите от 1 до 5 маркират „белите якички“, а тези от 6 до 9 – „сините якички“. Военните професии са класифицирани като отделна професионална категория. В проекта EUROSTUDENT III основен интерес представляват данните за родителите, чиито професии попадат в категорията на „сините якички“, тъй като чрез тази професионална група се осигурява представителността на ръчния и техническия труд, чието ниво на заплащане е по-ниско в сравнение с групите професии, класифицирани като „бели якички“. Традиционно се смята, че децата на родителите с професии от ръчния и техническия труд имат ограничен достъп до висше образование.

Данните от **Фигура 3.2.** показват, че съществуват значителни различия между отделните страни в изследването по отношение на тежестта на групата на бащите на студентите, упражняващи професии от категорията „сини якички“. Количественият анализ на ситуацията показва, че в нито една държава студентите, чиито родители имат такъв професионален статус, не представляват мнозинство в системата на висшето образование.

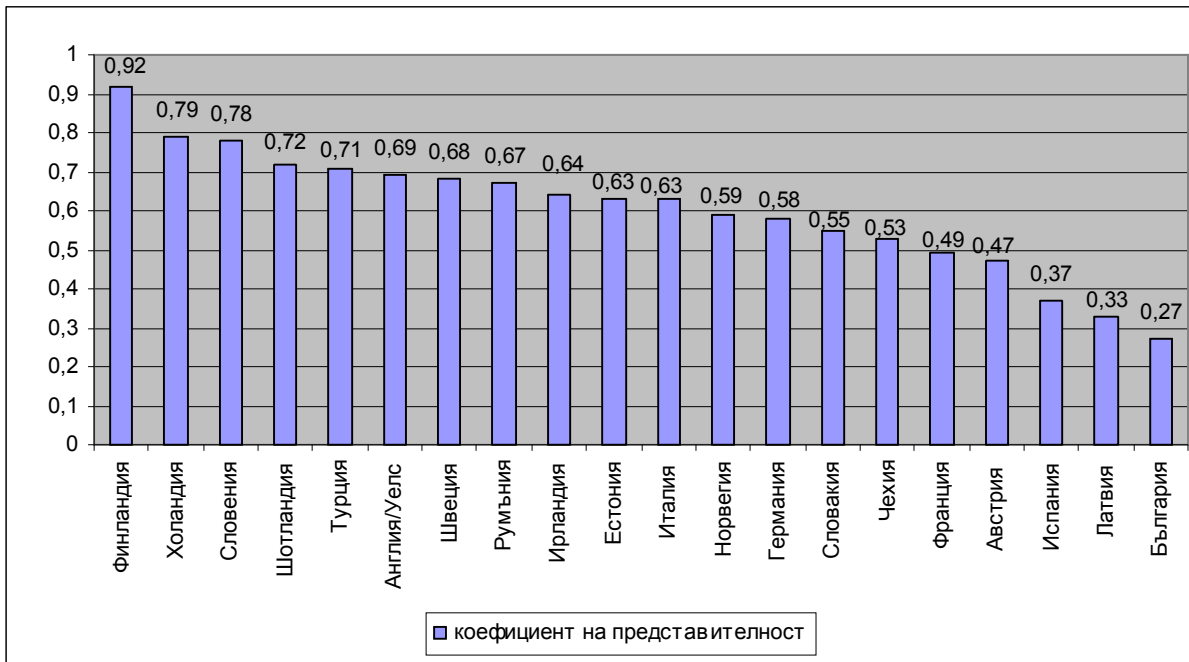

Фигура 3.2. Дял на бащите на студентите с професионален статус на „сини якички“ (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 17.

Представените на **Фигура 3.2.** резултати са доказателство, че навсякъде в Европа младежите, чиито бащи са заети с по-непрестижна работа, имат по-малки шансове да бъдат приети за обучение във висшите училища в сравнение с връстниците им, чиито родители упражняват висококвалифицирани професии. Трябва да бъде отбелязано, че делът на работещите като „сини якички“ мъже е различен за отделните страни. Това означава, че за осигуряването на съпоставима информация представената европейска картина на изследването се нуждае от допълнителни данни на национално равнище относно разпределението на мъжете в различните професионални категории.

За целите на международното сравнително изследване EUROSTUDENT III използва коефициент на представителност на професиите от групата на „сините якички“. Този коефициент се формира, като се сравняват националните данни за професиите на родителите на студентите и статистическите данни за професионалния статус на населението на възраст между 40 и 60 години. На **Фигура 3.3.** са представени коефициентите на представителност на студентите, чиито бащи упражняват професии от групата на „сините якички“, по държави.

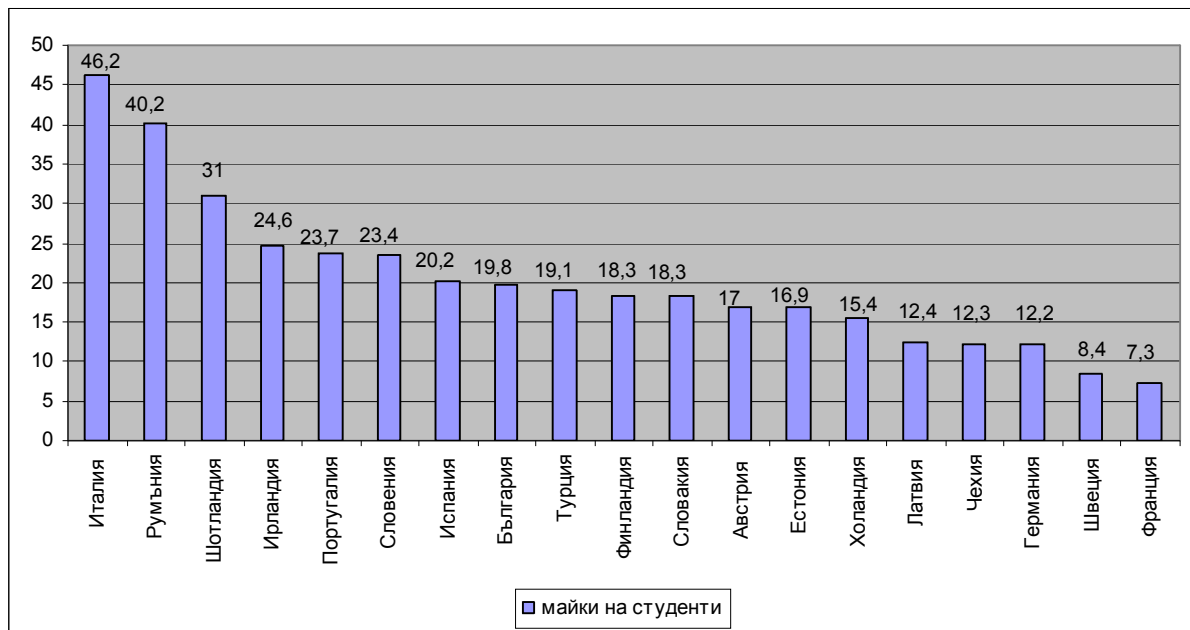
Фигура 3.3. Коефициент на представителност на студентите, чиито бащи имат професионален статус на „сини якички“ (по държави)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 17.

Финландия, Холандия, Словения, Шотландия и Турция са страните, които показват най-благоприятен коефициент на професионална представителност сред страните – участнички в изследването. Коефициентът за Турция например е 0,71, което означава, че при 100 мъже на възраст 40–60 години със „син“ професионален статус, децата на 71 от тях успяват да влязат в системата на висшето образование. От друга страна, коефициентът на Франция, Австрия, Испания, Латвия, България е под 0,5. Това означава, че според този критерий висшето образование в тези страни е най-трудно достъпно, тъй като делът на студентите, чиито бащи принадлежат към една по-слаба икономическа група, е по-малко от половината от очаквания при съотнасянето му със съответните данни за цялото население на страната.

Въпреки различията между отделните държави, във всички изследвани случаи студентите с по-нисък социално-икономически статус, измерен според професионалния статус на техните родители, са по-слабо представени в системата на висшето образование в сравнение с колегите им, чиито бащи упражняват професии от групата на „белите якички“.

Освен за бащите, EUROSTUDENT III събира и анализира данни относно разпределението на майките на студентите според възприетата международна класификация на професиите ISCO-88. **Фигура 3.4.** представя по държави данните за дела на майките на студентите, упражняващи професии от групата на „сините якички“.

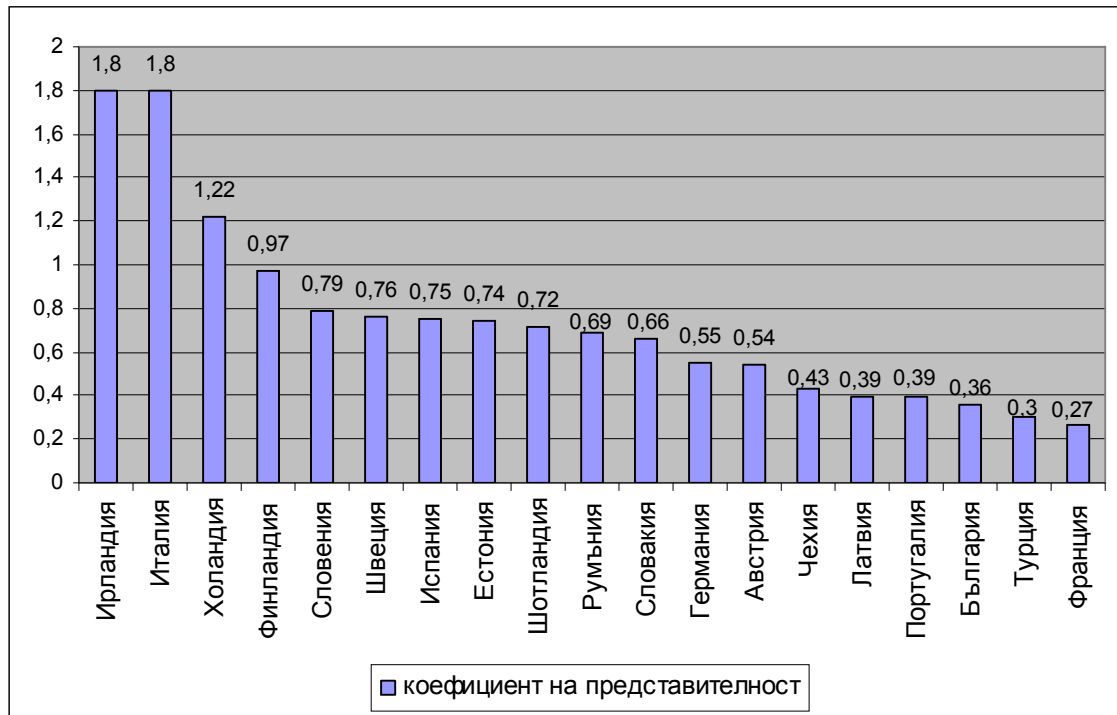

Фигура 3.4. Дял на майките на студентите с професионален статус на „сини якички“ (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 18.

Тук, както и при бащите на студентите, в повечето случаи делът на майките, които се отнасят към категорията „сини якички“, е по-малък от този на родителите, упражняващи професии от категорията „бели якички“. Тези резултати потвърждават тезата, че европейските системи за висше образование са по-малко отворени за децата, идващи от семейства с по-нисък социално-икономически статус.

На **Фигура 3.5.** са представени данните за коефициента на представителност по държави, измерван като съотношение между дела на работещите като „сини якички“ майки на студентите и дела на всички жени на възраст 40–60 години от същата професионална категория.

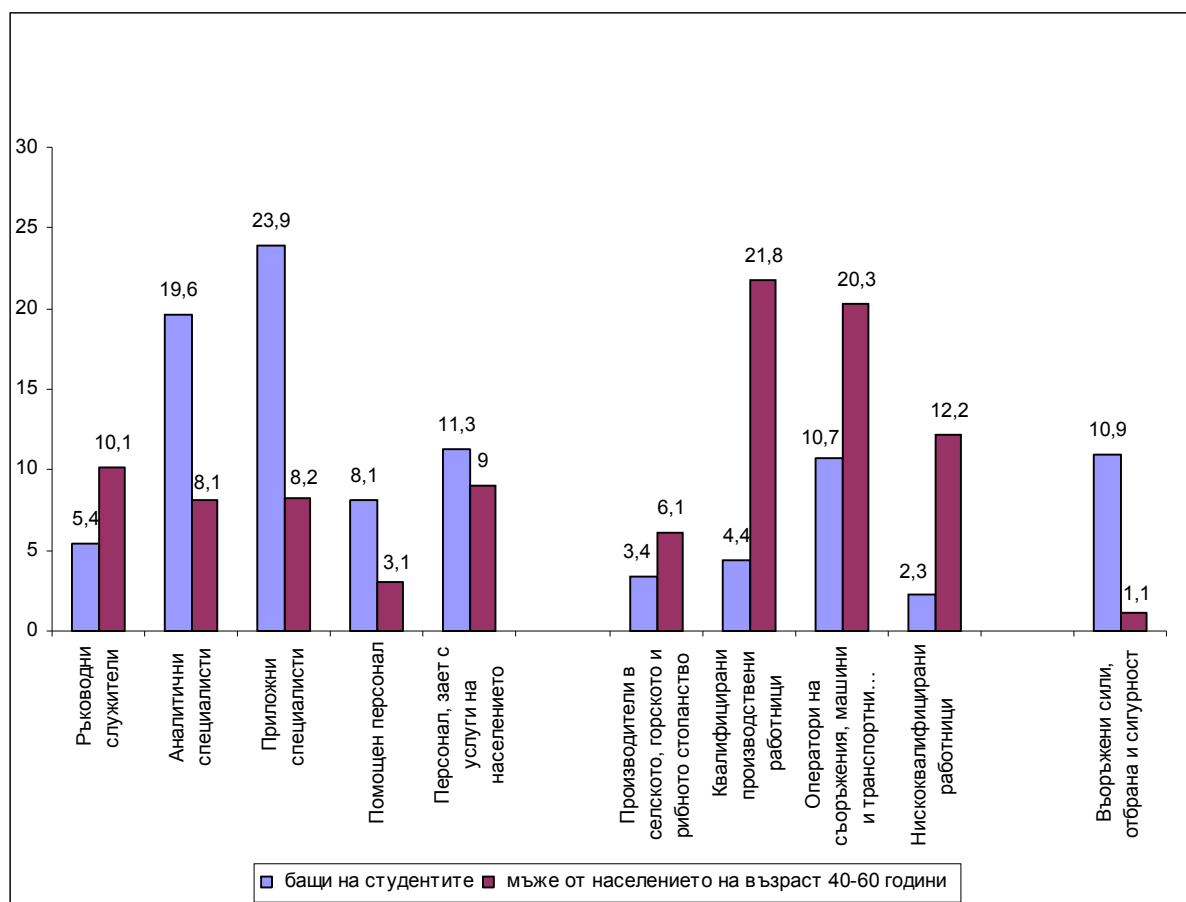

Фигура 3.5. Коефициент на представителност на студентите, чиито майки имат професионален статус на „сини якички“ (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 18.

Студентите в Италия, Ирландия и Холандия, чиито майки работят като „сини якички“, са свръхпредставени в системата за висше образование. Данните следва да се коментират предпазливо, тъй като професионалният статус на бащите на студентите вероятно е по-определящ за социално-икономическото положение на семейството, отколкото професионалният статус на майките.

Данните от националното изследване, представени на **Фигури 3.6.** и **3.7.**, позволяват да бъде направен по-прецизен анализ на връзката между професионалния статус на родителите на студентите и степента на представителност на различните социални групи в българската система за висше образование.

Фигура 3.6. Професионален статус на бащите на студентите (в %)

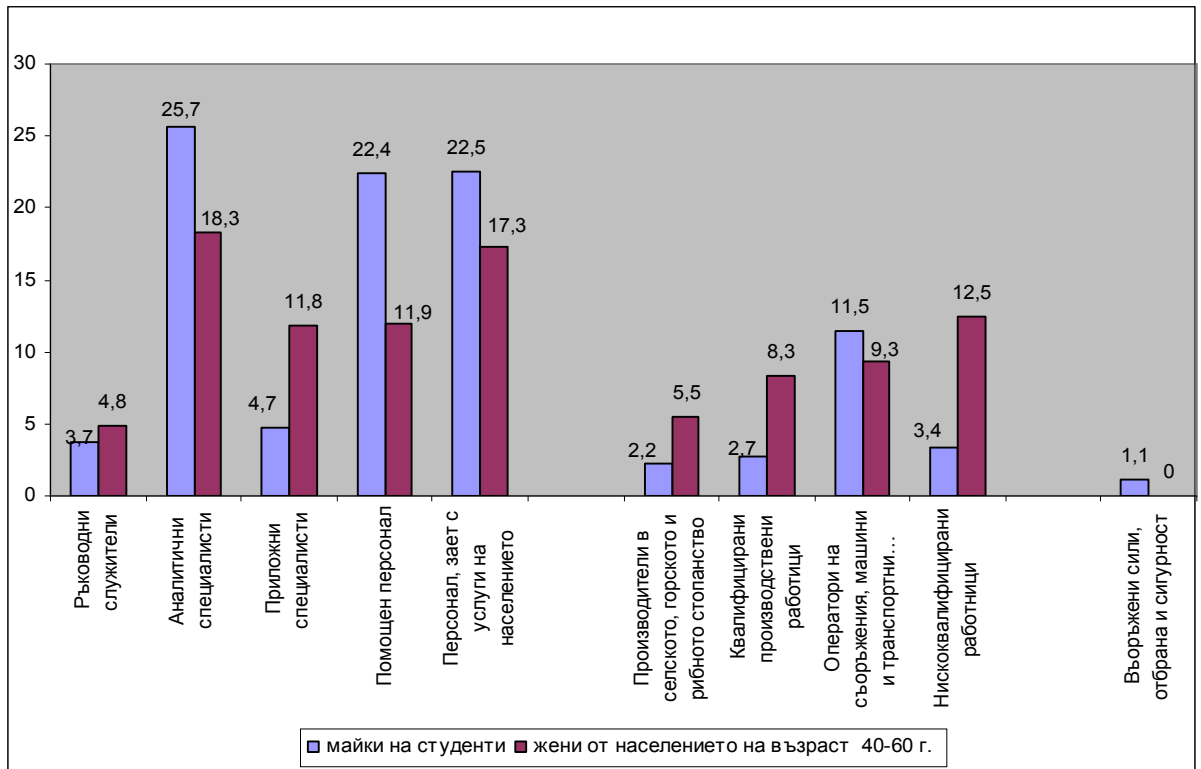
Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 6.3. и информация на НСИ, осигурена за целите на изследването. Професионалните категории са дефинирани съгласно класификацията ISCO-88. Съществува известна разлика между свободния превод на групите професии, използван в националния въпросник, и официалната класификация, приета от НСИ и използвана тук от авторите. Тази разлика се обяснява с желанието на изследователския екип да улесни студентите при техните отговори.

Категорията „бели якички“ включва първите пет групи професии в графиката, а „сини якички“ са съответно професиите в 6–9 група.

За повече информация вж. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/class/isco.htm>.

Данните показват, че студентите, чиито бащи упражняват професии, класифицирани като „бели якички“, са най-добре представени в системата за висше образование: 68,4% от бащите на студентите принадлежат към тази социално-икономическа категория. За сравнение, мъжете на възраст 40–60 години, които работят като „бели якички“, представляват само 38,5%. Това означава, че делът на децата, чиито родители упражняват престижни професии, е два пъти по-голям от очаквания, като коефициентът на представителност е 1,77. В същото време категорията „сини якички“ включва едва 20,8% от бащите на анкетираните студенти. Сравнени с данните на националната статистика за дела на мъжете на възраст 40–60 години, упражняващи професии от същата професионална група, резултатите показват коефициент на представителност 0,34. Това означава, че съществува тенденция за възпроизводство на социалните структури, като шансовете за придобиване на висше образование на децата на бащите с професии от групата на „белите якички“ са многократно по-големи в сравнение с тези на връстниците им, чиито бащи упражняват професии от категорията „сини якички“. Този процес представлява сериозна заплаха за осигуряването на равен достъп до системата на висшето образование.

Данните за майките на студентите, представени на **Фигура 3.7.**, показват същата тенденция, макар и не толкова ясно изразена. При съотнасянето на дела на майките на студентите спрямо работещите жени на възраст 40–60 години, коефициентът на представителност е 0,55 за професиите от групата на „сините якички“ и съответно 1,27 за групата на „белите якички“.

Фигура 3.7. Професионален статус на майките на студентите (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 6.3. и информация на НСИ, осигурена за целите на изследването.

На базата на получените от националното изследване резултати може да бъде направен извод, че колкото по-висок е социалният статус на родителите на студентите, толкова по-голям е шансът на децата от тези семейства да бъдат приети в системата на висшето образование. Данните показват, че е напълно реална опасността от завръщане към един по-скоро елитарен модел на висше образование в България, който не позволява на висшите училища да изпълняват ролята на социални агенти в процеса на социална трансформация на обществото.

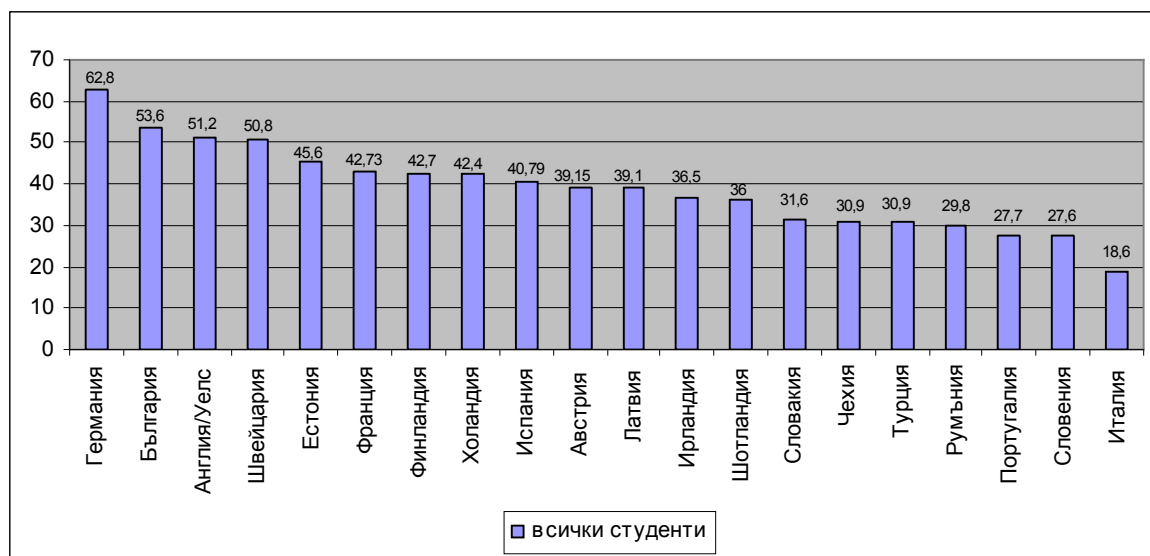
Образователно равнище на родителите на студентите

За да бъде направен по-задълбочен анализ на влиянието на социалния фактор върху възможностите за достъп до висше образование, EUROSTUDENT III изследва доколко по-високото или по-ниското образователно равнище на родителите на студентите влияе върху представителността в системата на висшето образование. В международен сравнителен план образователните постижения на родителите на студентите често са разглеждани като показател за влиянието на социокултурните и икономическите фактори върху достъпа до висше образование. Този индикатор не обхваща всички социално-икономически фактори, тъй като дефинира групите единствено според постигнатото образователно равнище. Въпреки това той предоставя

тематично подходяща и надеждна за международните сравнителни изследвания информация, тъй като прилага принципите на Международната стандартна класификация на образованието (International Standard Classification of Education – ISCED).

Анализът на образователния статус на родителите на студентите акцентира основно върху две групи, които представляват крайностите в социалната скала. От една страна, делът на студентите, чиито родители са завършили висше образование (ISCED 5&6), е показател за степента на социална репродуктивност в системата на висшето образование. От друга страна, делът на студентите, чиито родители са завършили основно или по-ниско образование (ISCED 0-2), е индикатор за оценяване на социалните бариери пред равния достъп до висше образование.

Фигура 3.8. показва какъв е в отделните държави делът на студентите, чиито бащи притежават диплома за висше образование. Данните сочат, че в Германия, България, Англия/Уелс и Швейцария бащите на повече от половината студенти притежават диплома за завършено висше образование. Под 30% е делът на бащите с висше образование на студентите от Словения, Румъния и Португалия, а Италия е държавата с най-ниски стойности по този показател (18,6%).

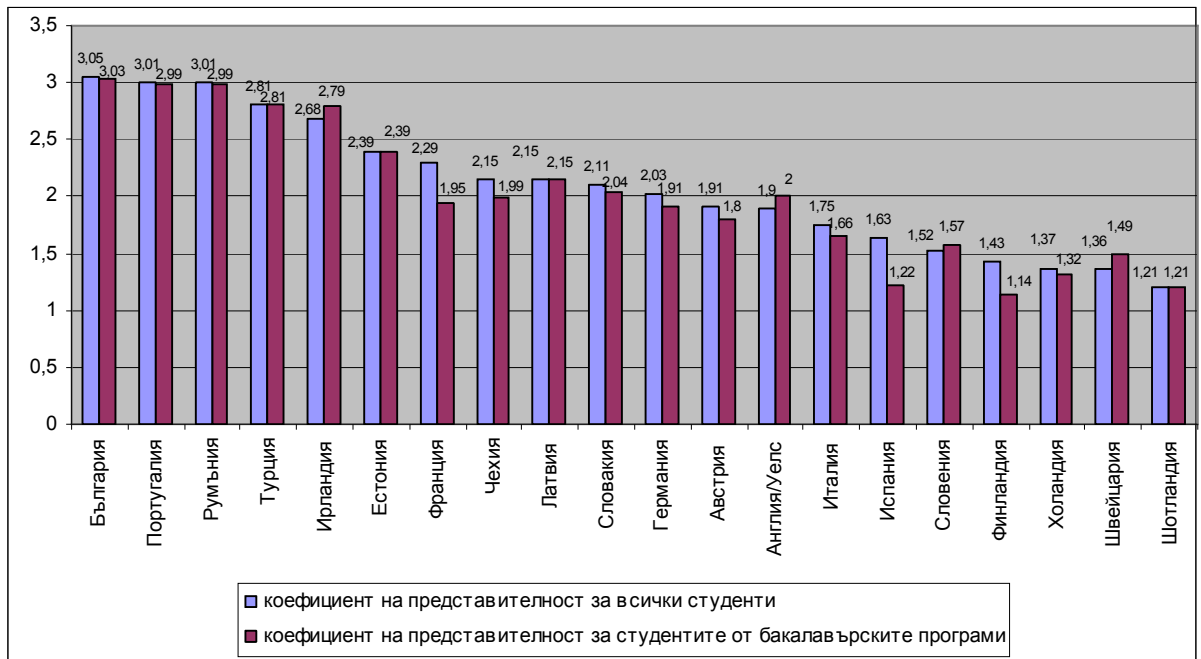
Фигура 3.8. Дял на студентите, чиито бащи притежават диплома за завършено висше образование (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 19.

Данните на **Фигура 3.8.** представляват важен източник на информация за възпроизводството на семейните образователни модели в международен план. Те обаче не могат да бъдат използвани за сравнителни международни анализи относно социалната функция на системите за висше образование, тъй като съществуват национални фактори, които оказват влияние върху получените резултати. Един от тях е националното разпределение на населението на съответната страна по степени на образование.

За да преодолее това предизвикателство, международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe* използва коефициент на представителност, който се изчислява като съотношение между постигнатото образователно равнище на родителите на студентите и разпределението по степени на образование на всички мъже/жени на възраст от 40 до 60 години. Националните коефициенти на представителност могат да бъдат сравнявани, както и да служат за

анализи в международен план. На **Фигура 3.9.** са представени данните за коефициентите на представителност както за всички студенти, така и за студентите от бакалавърските програми в държавите, включени в изследването.

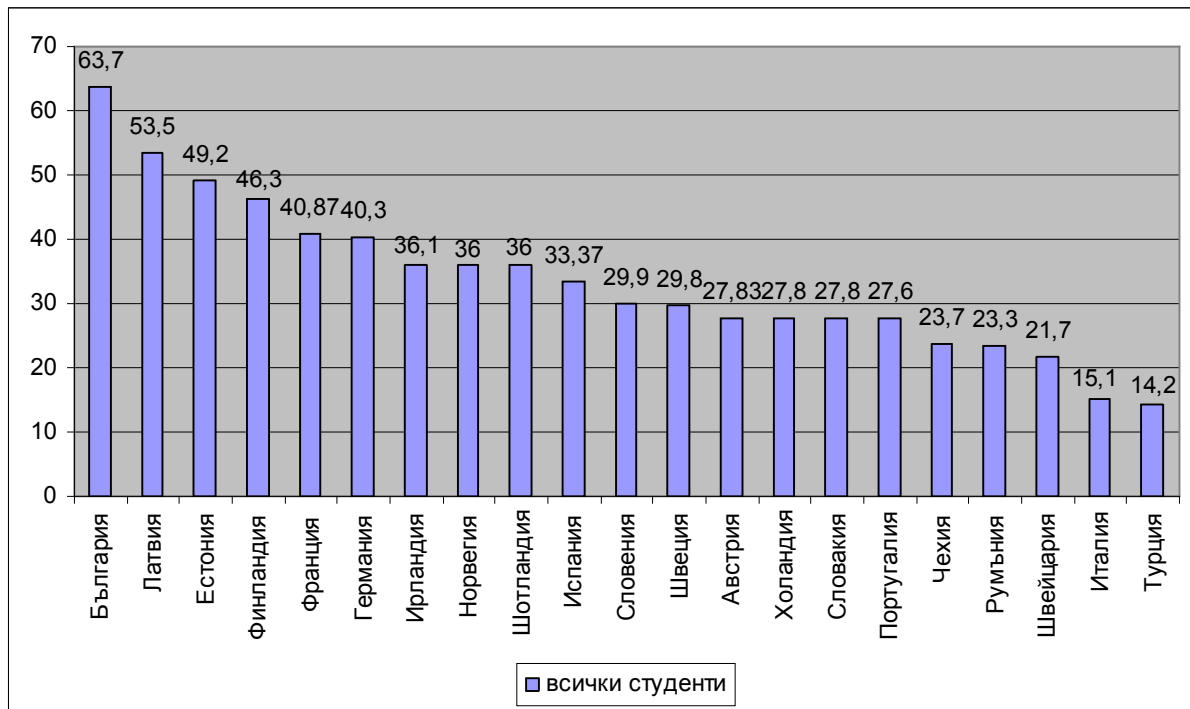

Фигура 3.9. Коефициент на представителност в системата за висше образование според най-високото образователно равнище на бащите на студентите (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 19.

Представените на **Фигура 3.9.** данни показват, че свръхпредставителността на студентите, чиито бащи притежават диплома за завършено висше образование, е обща тенденция за всички страни. Този извод е валиден както за цялата съвкупност от студенти, така и за студентите от бакалавърските програми. Най-неблагоприятни от гледна точка на социалната пропускливост на системите за висше образование са стойностите за България, Румъния и Португалия, където с три пъти по-голяма от очакваната е представителността на студентите, чиито бащи притежават висок образователен статус. Тези три държави, заедно с Турция, притежават най-селективните системи за висше образование. Най-големи възможности за социална мобилност предлагат системите за достъп до висше образование на Швейцария, Финландия, Холандия и Шотландия, където коефициентът на представителност е със стойност под 1,5.

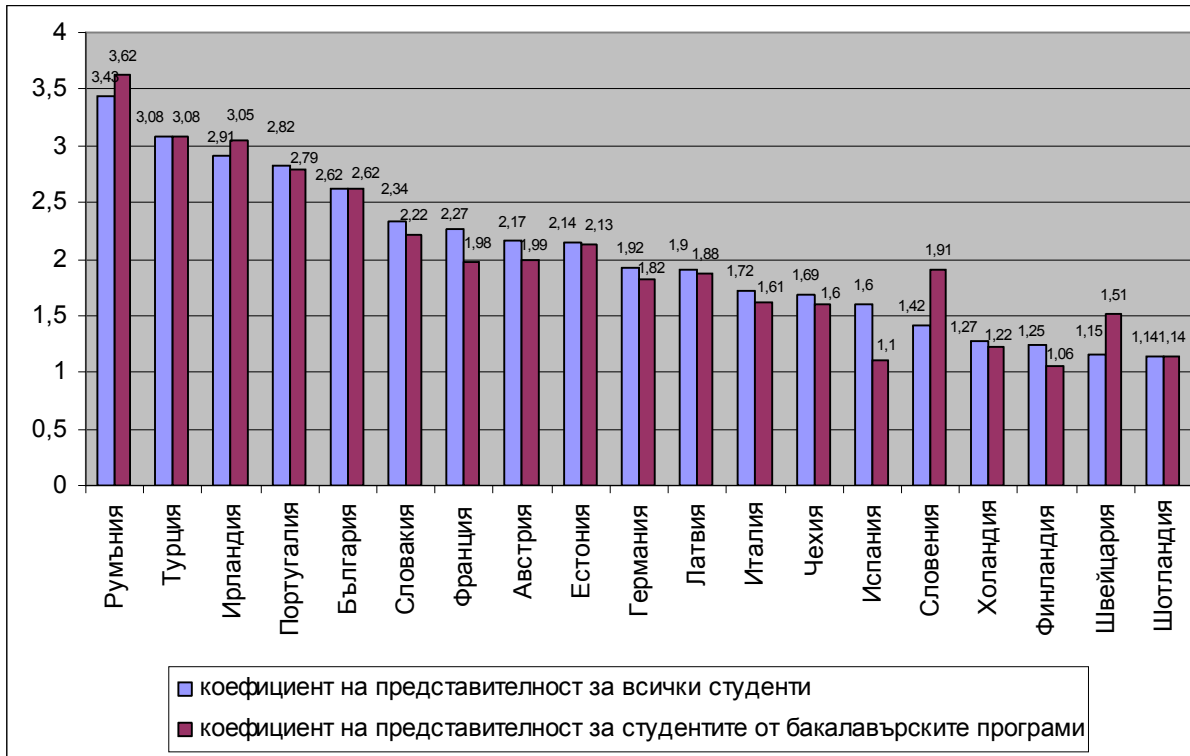
Освен образователното равнище на бащите на студентите, EUROSTUDENT III изследва и какъв е образователният статус на техните майки. На **Фигура 3.10.** са представени данните по държави за дела на студентите, чиито майки притежават диплома за висше образование. Най-висок дял на висшистите майки се наблюдава в България, Латвия, Естония и Финландия. Италия и Турция са страните, които показват най-ниски стойности по този показател.

Фигура 3.10. Дял на студентите, чиито майки притежават диплома за завършено висше образование (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 20.

Както и при бащите на студентите, EUROSTUDENT III въвежда и тук коефициент на представителност в системата на висшето образование, който се формира на национално равнище от съотношението на майките на студентите с диплома за висше образование спрямо жените висшисти от населението на възраст 40–60. Използването на този коефициент на представителност позволява международна сравнимост на получените данни, тъй като чрез него се намалява влиянието на националните контекстуални фактори. На **Фигура 3.11.** са представени данните за коефициентите на представителност в отделните страни както за всички студенти, така и за студентите от бакалавърските програми.

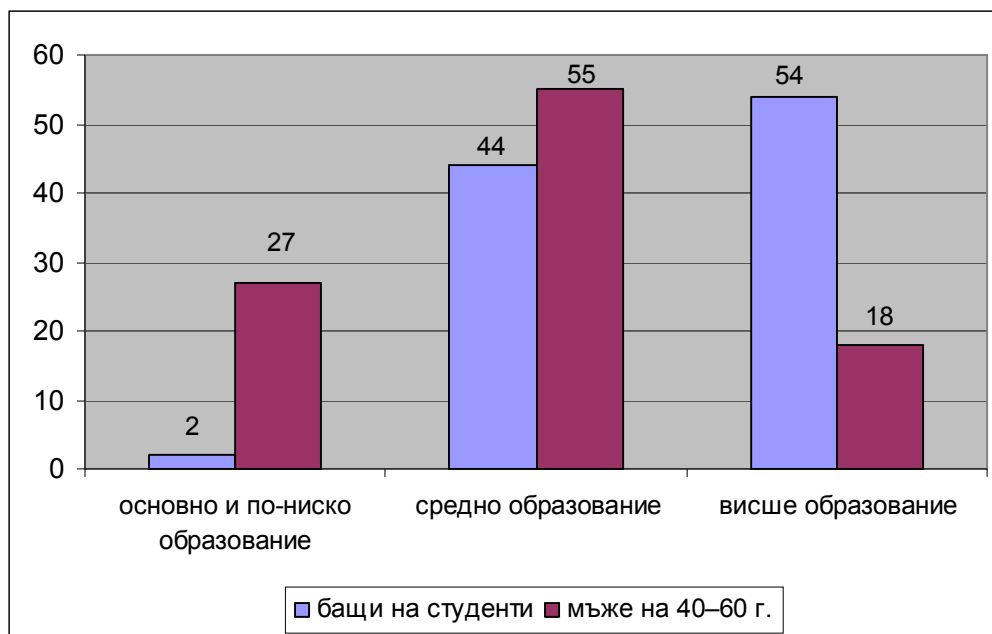
Фигура 3.11. Коефициент на представителност в системата за висше образование според най-високото образователно равнище на майките на студентите (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 20.

Данните на **Фигура 3.11.** показват, че подобно на бащите на студентите, свръхпредставителността в системата за висше образование на майките на студентите, притежаващи диплома за висше образование, представлява обща и устойчива тенденция. Най-неблагоприятни в това отношение са резултатите в Румъния, Турция, Ирландия и Португалия. Най-нисък е коефициентът на представителност на майките висшисти в Шотландия, Холандия, Финландия и Швейцария.

Данните за България показват, че националната система за висше образование дава предимство на децата на родителите с висок образователен статус. Коефициентът на представителност показва 3,05 за бащите на студентите и 2,62 за техните майки. Това означава, че децата на родителите с по-ниско образователно равнище имат много по-малки възможности за достъп до висше образование в сравнение с връстниците им, чиито родители имат висок образователен статус.

На **Фигура 3.12.** са представени данните от националното изследване за разпределението на бащите на студентите по степени на образование, както и разпределението на всички мъже на възраст 40–60 години според постигнатото образователно равнище.

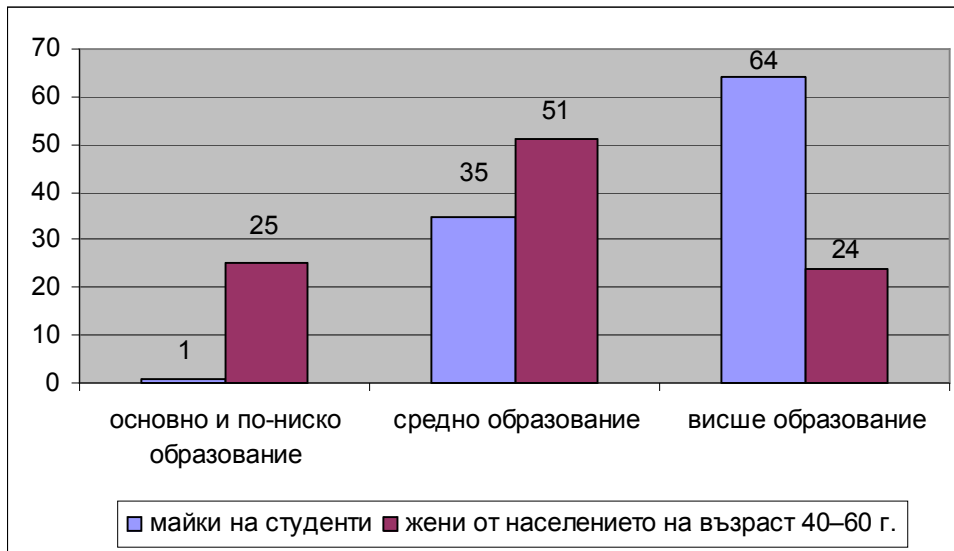
Фигура 3.12. Разпределение на бащите на студентите и на всички мъже на възраст 40–60 години според постигнатото образователно равнище (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.1., 6.1. и информация на НСИ, осигурена за целите на изследването.

Данните за образователния статус на бащите на студентите показват, че най-голям е дялът на висшестите (54%). Следващата голяма група е тази на бащите с диплома за средно образование (44%). Най-малко на брой са бащите с основно или по-ниско от основното образование (2%). Тези резултати, съотнесени към статистическите данни за мъжете на възраст 40–60 години, открояват съществени различия. Според националната статистика едва 18% от мъжете на тази възраст притежават диплома за висше образование, а с най-високи стойности е групата на мъжете със средно образование (55%). Също така немалък (27%) е и дялът на хората с основно или по-ниско образование.

Тези данни показват, че децата на бащите с основно или по-ниско образование са повече от 10 пъти по-слабо представени в системата за висше образование в сравнение с пропорционалния дял на всички мъже на възраст от 40 до 60 години с нисък образователен статус.

На **Фигура 3.13.** са представени данните от националното изследване за разпределението на майките на студентите по степени на образование, както и разпределението на всички жени на възраст от 40 до 60 години според образователното им равнище.

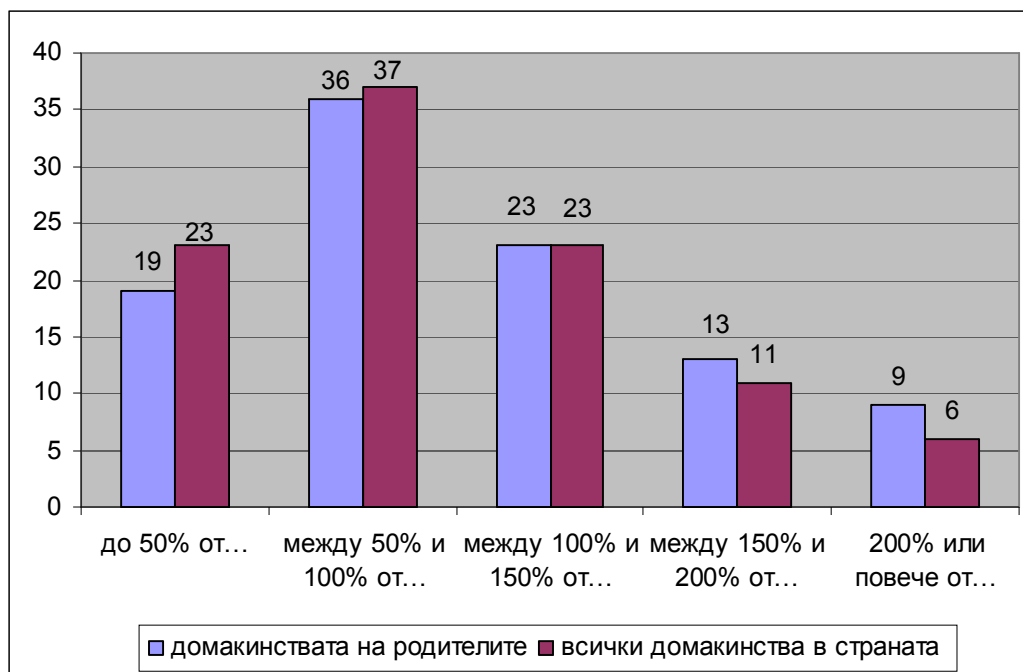
Фигура 3.13. Разпределение на майките на студентите и на жените от населението на възраст 40–60 години според постигнатото образователно равнище (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.1., 6.1. и информация на НСИ, осигурена за целите на изследването.

Данните за образователното равнище на майките на студентите показват, че почти 2/3 от тях са висшисти. Следващата по големина група е тази на майките с диплома за средно образование – 35%, а с основно и по-ниско образование са само 1%. Тези резултати, съотнесени към статистическите данни за разпределението по степени на образование на всички жени на възраст 40–60 години, показват, че българската система за висше образование е по-достъпна за децата, чиито родители имат висок образователен статус. Както и при бащите на студентите, тук също се потвърждава тенденцията на много ниска представителност в системата на висшето образование на децата, чиито майки имат по-нисък образователен статус.

Средни месечни доходи на родителите на студентите

Освен икономическия и професионалния статус на родителите на студентите, EUROSTUDENT III изследва и доколко размерът на семейните доходи влияе върху достъпа до националните системи за висше образование. За тази цел националното изследване използва като база за изчисление официалната статистическа информация за средния месечен доход на домакинствата в страната (508,95 лева) за месец юли 2006 г. Имайки предвид тези средни за страната стойности, анкетираният студенти посочват как се позиционират доходите на родителите им според предложената петстепенна скала. Като база за сравнение на отговорите на студентите националното изследване използва информация на НСИ за структурата на домакинствата спрямо средния годишен общ доход на домакинство за 2006 г. Резултатите от отговорите на студентите са представени на **Фигура 3.14.**

Фигура 3.14. Разпределение на доходите на родителите на студентите спрямо структурата на доходите на домакинствата в страната

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 6.4. и информация на НСИ, осигурена за целите на изследването. Данните на НСИ са за 2006 г.

Над 55% от родителите на студентите са с доходи до 50% или между 50% и 100% от средните месечни доходи на домакинствата, като най-голям е дялът на втората група родители: над 1/3 от семейните бюджети попадат в тази част на скалата. Доходите на немалък дял от родителите на студентите (19%) са по-ниски от средните за страната. Сравнително малко са измерените случаи на студенти, чиито семейства получават по-високи от средните за страната доходи.

Данните, представени на **Фигура 3.14.**, показват, че получените резултати са съотнесими към средните месечни доходи на домакинствата в страната. Като цяло може да се заключи, че съществува пропорционална представителност в системата за висше образование на отделните групи, разпределени според размера на семейния бюджет.

Известни нюанси могат да бъдат забелязани в двете крайности на скалата, където стойностите показват, че дялът на студентите, чиито родители имат най-ниски доходи, е по-малък в сравнение с дела на всички семейства в страната, които имат същите доходи.

Съответно по-голям е дялът на студентите, чиито родители разполагат с доходи между 150–200% и повече от средния за страната в сравнение с дела на семействата в България, чиито доходи попадат в тази бюджетна група. Въпреки това не може да се говори за съществени различия по отношение на представителността в системата за висше образование на различните групи според измервания индикатор, каквито се наблюдават при данните за икономическия, професионалния и образователния статус на родителите на студентите.

ГЛАВА IV. УСЛОВИЯ НА ЖИВОТ НА СТУДЕНТИТЕ СПОРЕД ВИДА МЕСТОПРЕБИВАВАНЕ

Основната цел на тази глава е да представи данни за условията, при които българските студенти живеят и учат, анализирани в контекста на резултатите от международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*. С оглед установяването на различните социално-икономически условия за живот EUROSTUDENT III разграничава три групи студенти: студенти, които живеят с родители/роднини; студенти, които живеят в студентски общежития, и студенти, които живеят на квартира или в собствен апартамент. В международен план са представени данни за дела на студентите, които използват тези три различни вида местопребиваване, свързаните с тях разходи, както и за степента на удовлетвореност на студентите от начина, по който битово е устроен техният живот.

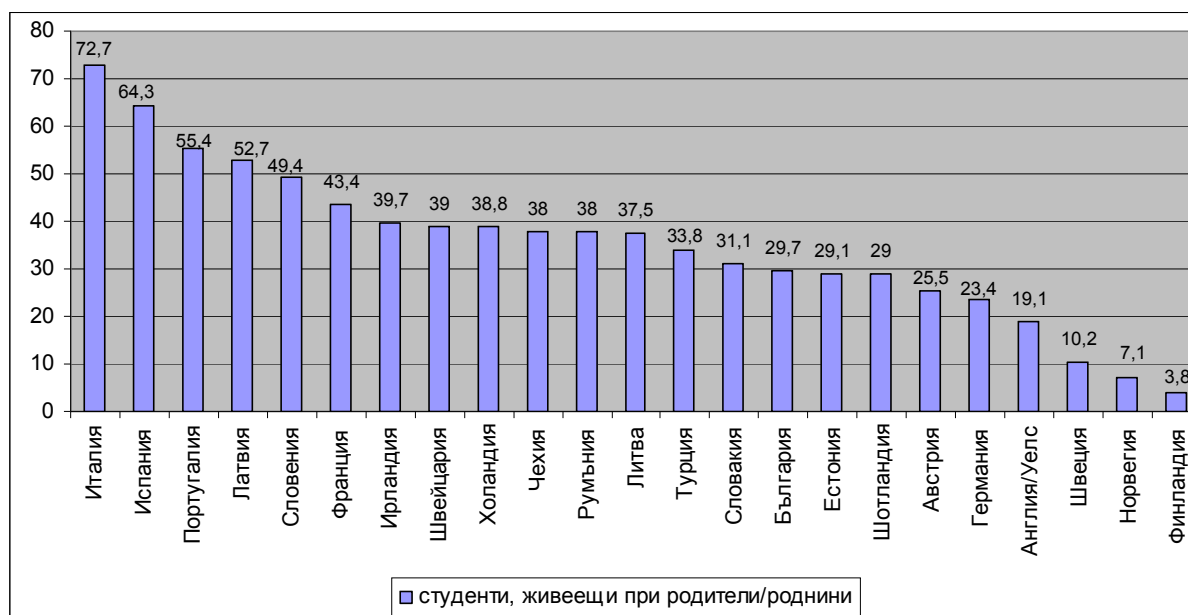
Видове местопребиваване

Изборът на вида местопребиваване по време на следването до голяма степен определя социално-икономическите условия, при които студентите живеят и учат. Така например студентите, които живеят при своите родители, нямат разходи във връзка с местопребиваването си и до голяма степен са облагодетелствани да не заплащат изцяло своята издръжка. От своя страна колегите им, които живеят самостоятелно, изразходват немалка част от своите доходи за покриване на разходи, свързани с осигуряването на техния подслон. А студентските общежития са форма на държавна и институционална политика за подкрепа на студентите, която дава възможност за самостоятелност на обществено приемлива цена.

В отделните държави получените резултати са повлияни от различни национални и културни особености. Например практика е там, където семейните връзки и традиции имат силно обществено и морално значение, студентите да продължат да живеят с родителите си, докато не създадат свое собствено семейство. В други случаи е общоприето самостоятелността и независимостта на индивидите да настъпи заедно с навършването на пълнолетие. Възрастта също представлява важен фактор при анализването на тенденциите относно вида местопребиваване на студентите – възрастните студенти са по-склонни да живеят далеч от дома в сравнение с по-младите си колеги.

Отчитайки влиянието на различните национални и културни фактори, проектът EUROSTUDENT III представя международни сравнителни данни относно дела на студентите, които живеят в трите най-разпространени форми на местопребиваване.

Фигура 4.1. представя данни за дела на студентите в отделните страни, които живеят при свои родители/роднини. Би могло да се предположи, че това са младежите, които в най-голяма степен се радват на семейна подкрепа по време на обучението си, но в същото време тяхната лична независимост е по-малка в сравнение със свободата, на която се радват техните колеги, вече напуснали родния дом.

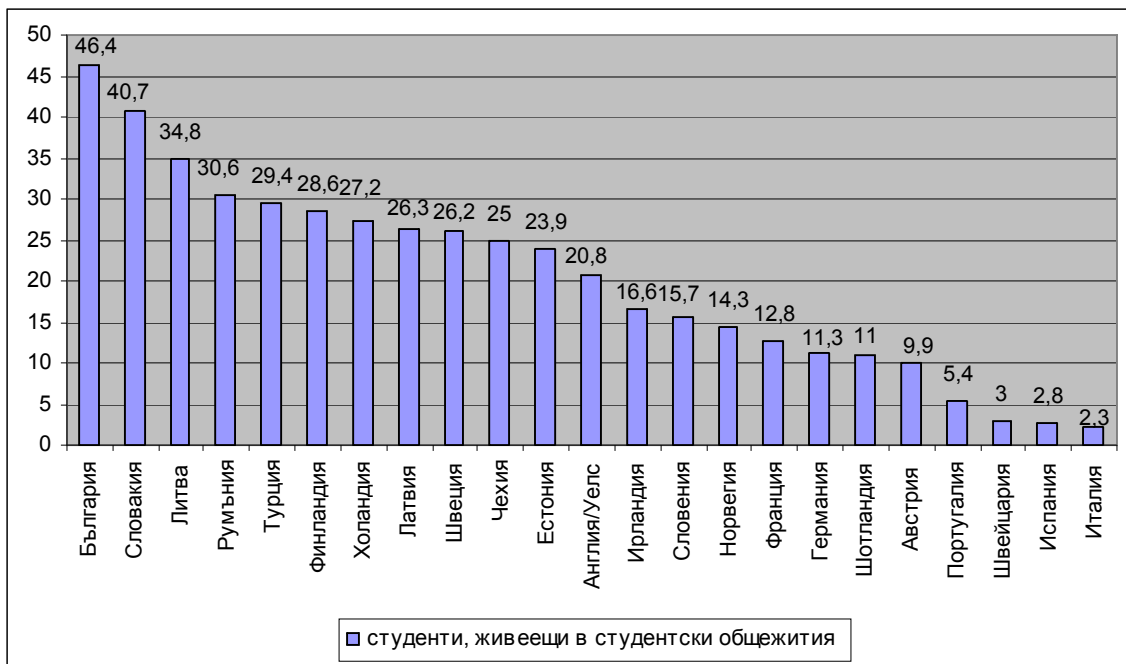

Фигура 4.1. Дял на студентите, които живеят при родители или роднини (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 22.

Международните сравнителни данни на **Фигура 4.1.** разкриват, че в шест случая (Италия, Испания, Португалия, Латвия, Словения и Франция) младежите, които живеят при родители/роднини, представляват между 43,4% и 72,7% от общия брой студенти. Следователно в тези държави те оформят и най-голямата по численост студентска група. В други осем държави животът вкъщи остава един от най-предпочитаните, като в тази форма на местопребиваване живеят и учат между 30% и 40% от респондентите. Третата по численост група обединява пет държави (между които и България), като делът на живеещите при родителите си студенти варира между 20% и 30%. В края на скалата се позиционират скандинавските държави (Швеция, Норвегия и Финландия), където от общия брой студенти между 3,8% и 10,2% са тези, които са решили по време на следването си да не напускат родния дом.

Фигура 4.2. представя данните за студенти, които живеят в студентски общежития, по държави. Интересно е да се отбележи, че първите четири места с най-висок дял на ползващите тази форма на местопребиваване студенти принадлежат на бивши социалистически държави, всяка от които днес е член на Европейския съюз.

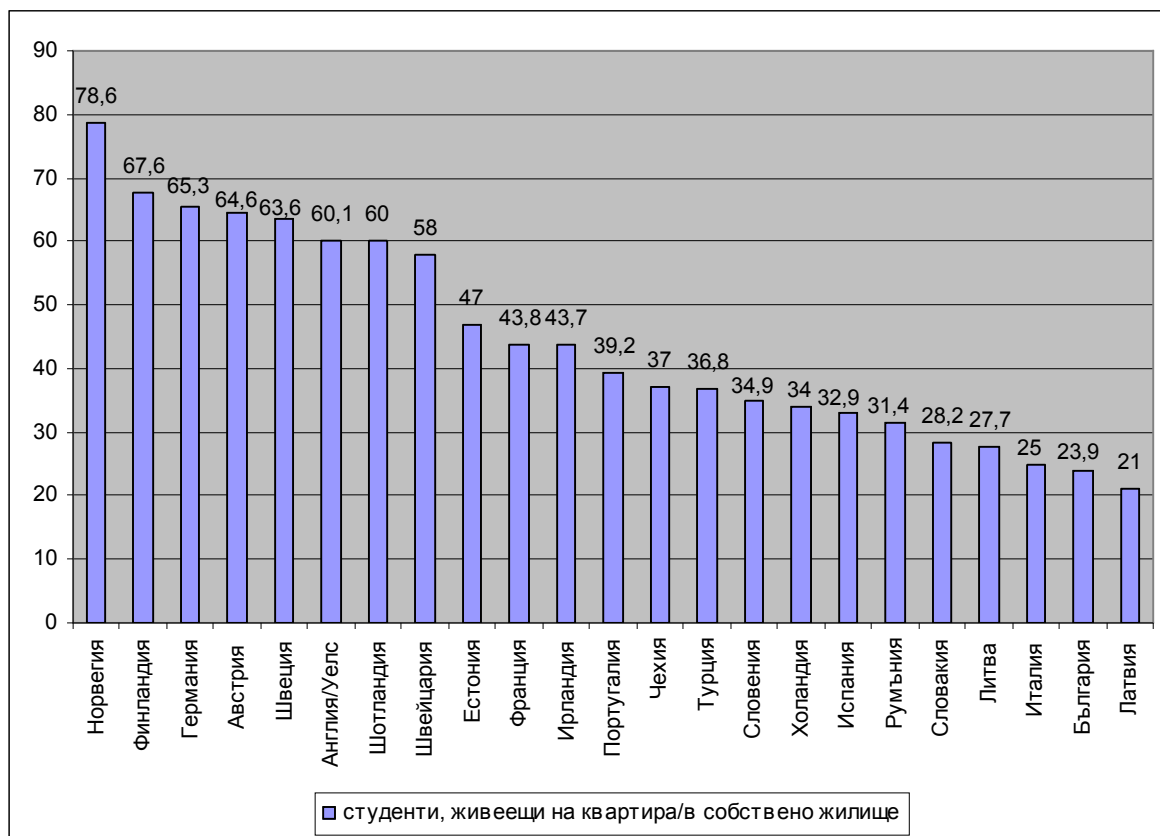

Фигура 4.2. Дял на студентите, които живеят в студентски общежития (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 22.

Според резултатите от международното сравнително изследване България е страната, в която дялът на тези студенти е най-голям (46,6%). Между 30,6% и 40,7% е дялът на тази група студенти в Словакия, Литва и Румъния. В други осем страни повече от 20% от студентите са настанени в тази форма на местопребиваване. За останалите 11 държави, които участват в проекта EUROSTUDENT III, студентските общежития не са сред най-предпочитаните форми на местопребиваване.

Животът в самостоятелно жилище, независимо дали е собствено или наето, предполага най-много разходи и грижи за студентите. На **Фигура 4.3.** са представени данните за дела на тези студенти в отделните национални системи за висше образование.

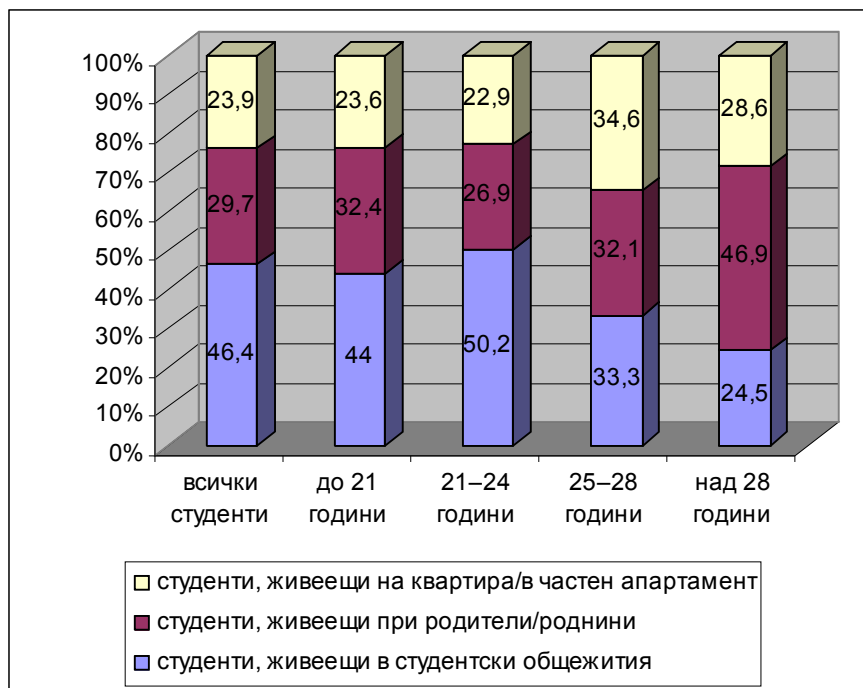
Фигура 4.3. Дял на студентите, които живеят на квартира/в собствено жилище (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 22.

Представените международни данни показват, че не са малко студентите, които избират да живеят в самостоятелно жилище. В осем държави (Норвегия, Финландия, Германия, Швеция, Австрия, Шотландия, Швейцария и Англия/Уелс) техният дял надхвърля 50%, което означава, че този вид местопребиваване е най-разпространен в поне 1/3 от изследваните случаи. Между 31% и 47% от студентите живеят на квартира или в собствен апартамент в други десет държави. Под 30% е делът на тази група студенти в пет от страните, в които е осъществено изследването на EUROSTUDENT III (Словакия, Литва, Италия, България и Латвия). В нито една държава младежите, които живеят в самостоятелно жилище, не представляват по-малко от 1/5 от общия брой студенти.

Данните от националното изследване, осъществено в рамките на EUROSTUDENT III, позволяват по-задълбочен анализ на видовете местопребиваване, които студентите използват по време на своето обучение. При анализирането и интерпретирането на получените данни трябва да бъдат отчетени някои специфични национални фактори като сравнително ниската възраст на българските студенти, концентрирането на най-големите висши училища в най-гъсто населените градове, както и наличната леглова база в студентските общежития.

Фигура 4.4. представя данните за вида местопребиваване на българските студенти според възрастта им. Данните от националното изследване показват, че преобладават студентите, живеещи в студентски общежития – 46% от общия брой. Значително по-малко на брой са техните колеги, които използват другите две форми на местопребиваване, като стойностите за живеещите на квартира/в собствен апартамент, както и за живеещите при родители/роднини показват съответно 24% и 30%.

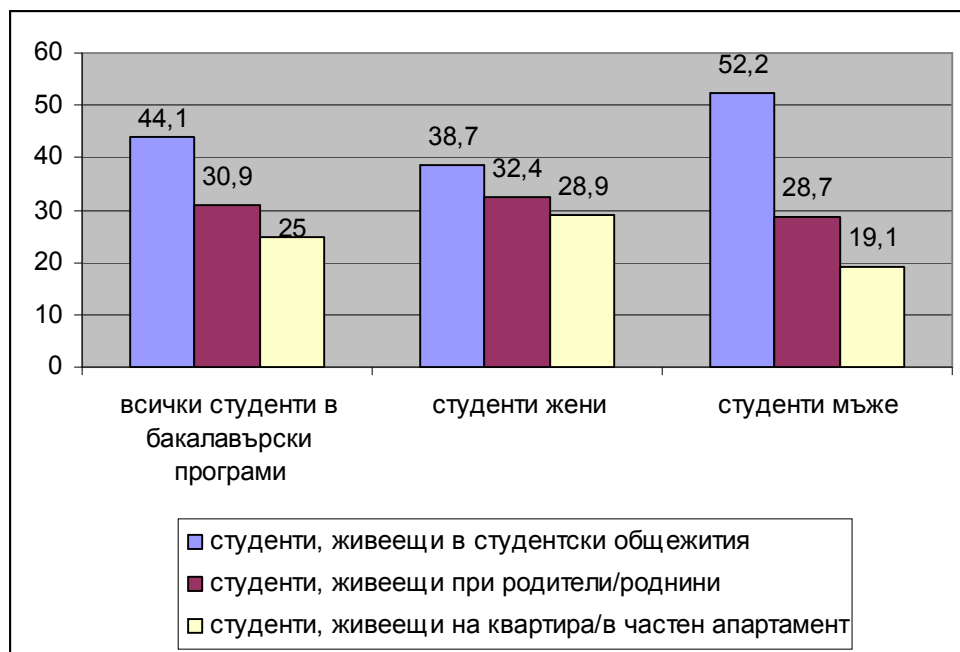

Фигура 4.4. Дял на студентите според вида местопребиваване и възрастта им (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1. & 4.1.

Сравнително големият дял на живеещите в общежития студенти се дължи на факта, че над 90% от студентите се обучават във висши училища, които функционират на територията на най-големите в страната градове. Следователно тази концентрация води и до по-голям наплив към големите градове, където висшите училища са обезпечени с необходимата леглова база. Освен това наемите и разходите, заплащани за живот в общежитията, са многократно по-ниски от тези в частните квартири. Студентските общежития се ползват главно от младежи на възраст до 24 години. Това би могло да бъде обяснено с констатирания традиционно висок дял на студентите между 19 и 24 години, обучаващи се в бакалавърски програми. При 25–28-годишните студенти се наблюдава тенденция към изравняване на относителната тежест на различните видове местопребиваване – 32% живеят при родители/роднини, 35% – на квартира/в собствено жилище, а 33% – в студентски общежития. Изненадващ е фактът, че студентите над 28-годишна възраст живеят предимно с родителите си (47%). Вероятно това означава, че на тази възраст се записват студенти, за които следването не е свързано със смяна на адресната регистрация. Въз основа на получените данни може да се заключи, че колкото по-възрастни са студентите, толкова по-рядко ползват общежития.

На **Фигура 4.5.** са представени данните от националното изследване относно разпределението на студентите от бакалавърските програми според вида на тяхното местопребиваване и според пола.

Фигура 4.5. Дял на студентите от бакалавърските програми според вида местопребиваване и според пола (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.2., 3.1. & 4.1.

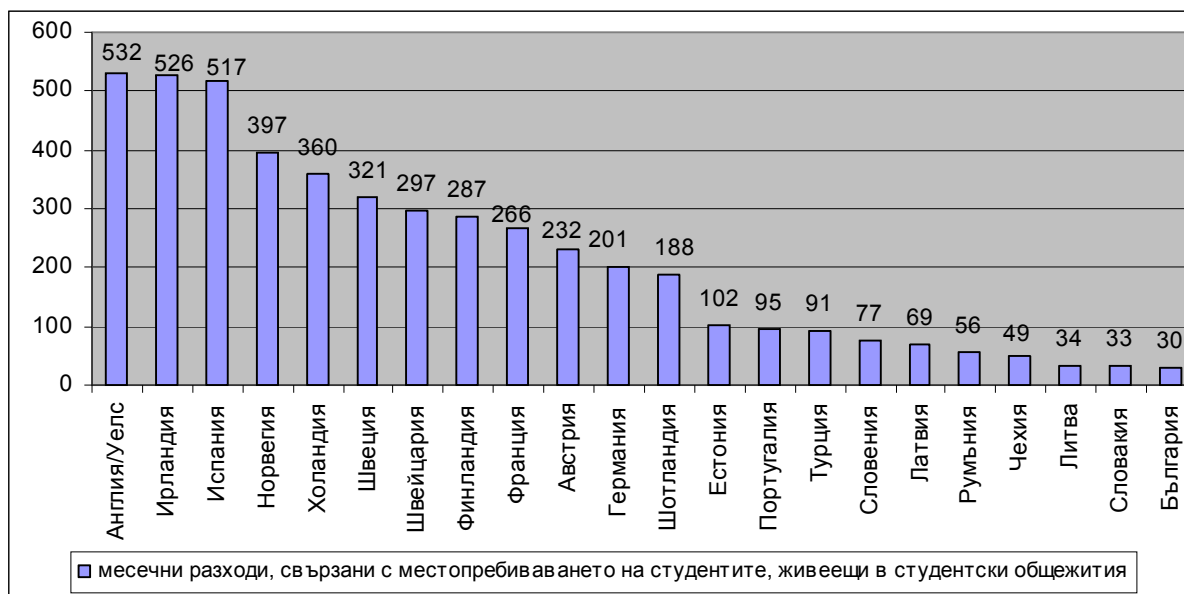
Данните показват, че от студентите, обучаващи се в бакалавърски програми, най-голям е броят на живеещите в студентски общежития – 44%. Имайки предвид факта, че броят на жените, записани за обучение в образователно-квалификационната степен „Бакалавър“, е по-голям от този на мъжете, изненадващо е, че дялът на живеещите в общежития мъже (52%) надвишава този на жените (39%). Вероятно това се дължи както на специфичните правила във висшите училища, според които се осъществява класирането на кандидатите за право на ползване на места в студентските общежития, така и на миграционния профил на студентите по пол. Предвид факта, че големите градове са и университетски центрове, високият дял на студентите от бакалавърските програми, живеещи в общежития, показва, че поддържането от страна на държавата на студентска леглова база представлява жизненоважно условие, подпомагащо социалната мобилност и равния достъп до висше образование. При родители/роднини живеят 31% от записаните в бакалавърски програми студенти, като в този случай по фактора пол не се наблюдават съществени различия. Най-малко са студентите, които живеят на квартира/в собствено жилище, като дялът на тези, които заплащат най-скъпата форма на местопребиваване, възлиза на ¼ от общия брой студенти, записани в бакалавърски програми. Данните от националното проучване показват, че за разлика от студентските общежития, този вид местопребиваване е използван повече от студентите жени в сравнение със студентите мъже.

Разходи, свързани с местопребиваването на студентите

Различните видове местопребиваване предполагат и различни финансови разходи за студентите. В тази връзка проектът EUROSTUDENT III представя данни относно средните месечни разходи, които студентите заплащат за подслон по време на обучението си. В случая са изключени студентите, живеещи при родители/роднини, тъй като се приема, че родният дом представлява безплатно за живеене и учене място.

Съпоставянето на данни относно разходите на студентите според вида местопребиваване до голяма степен е затруднено от различните социално-икономически условия на живот в отделните страни, а също и от различната степен на държавна и институционална подкрепа за осигуряването на битовия живот на младежите, записани за обучение в системата на висшето образование. Въпреки това събраните от EUROSTUDENT III данни дават ценна информация при анализирането на тежестта на този вид разходи на студентите спрямо техните общи разходи.

Фигура 4.6. представя данните от международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Students Life in Europe* относно средните месечни разходи за подслон на студентите, живеещи в студентски общежития. Преди да се пристъпи към анализирането на получените резултати, е необходимо да бъде уточнено, че международната сравнимост и съпоставимост на данните е ограничена от различната организация на живота в студентските общежития в отделните държави. Така например проучването на EUROSTUDENT III установи, че в някои държави студентите могат да ползват самостоятелни стаи, а в други – да делят стая заедно с други свои колеги. Тези обстоятелства неминуемо дават отражение върху заплащаните от студентите месечни разходи.

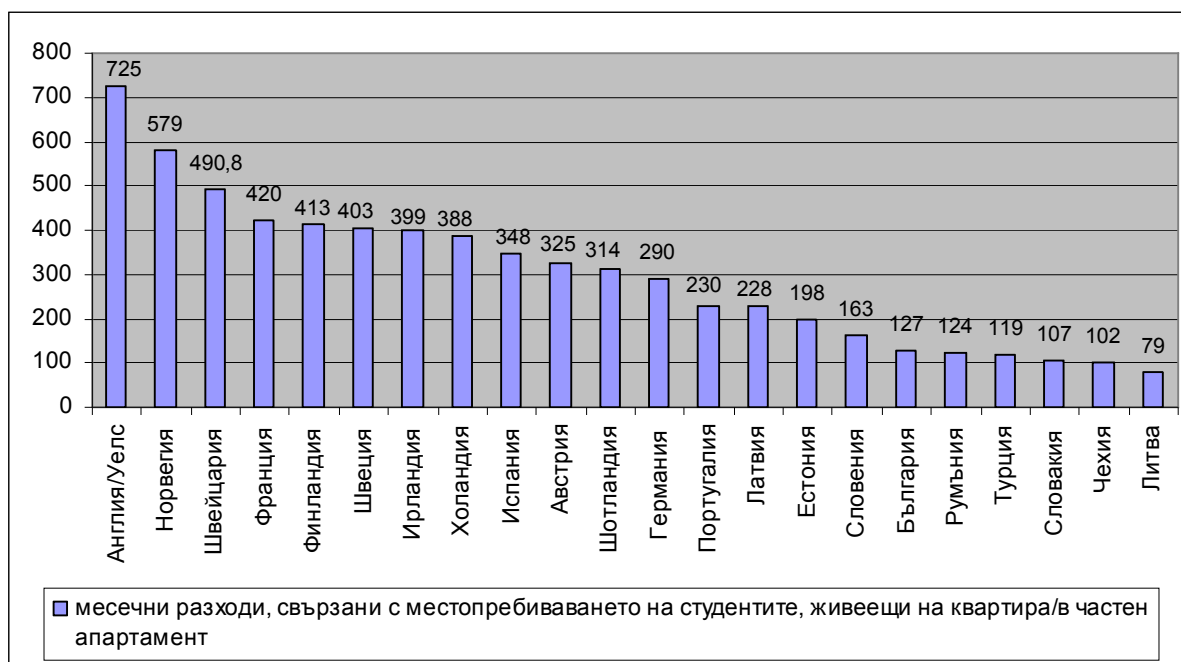
Фигура 4.6. Месечни разходи, свързани с местопребиваването на студентите, живеещи в студентски общежития (по държави, в евро)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 25.

Данните от международното изследване показват, че най-високи са средните месечни разходи за живот в общежития в Англия/Уелс, Ирландия и Испания, където студентите заплащат над 500 евро на месец. Между 300 и 400 евро на месец за този вид подслон заплащат студентите в Норвегия, Холандия и Швеция. Интересно е да се отбележи, че в нито една от тези страни студентските общежития не представляват основната форма на местопребиваване на студентите. Между 100 и 300 евро средно на месец е наемът на студенти от други пет държави. Най-ниски средни месечни вноски за живот в общежития заплащат студентите от общо десет държави, между които и България.

Като съпоставка на средните месечни разходи на студентите, живеещи в общежития, EUROSTUDENT III представя данни и за свързаните с местопребиваването

разходи на студентите, живеещи на квартира/в частен апартамент. На **Фигура 4.7.** са представени резултатите от международното сравнително изследване.

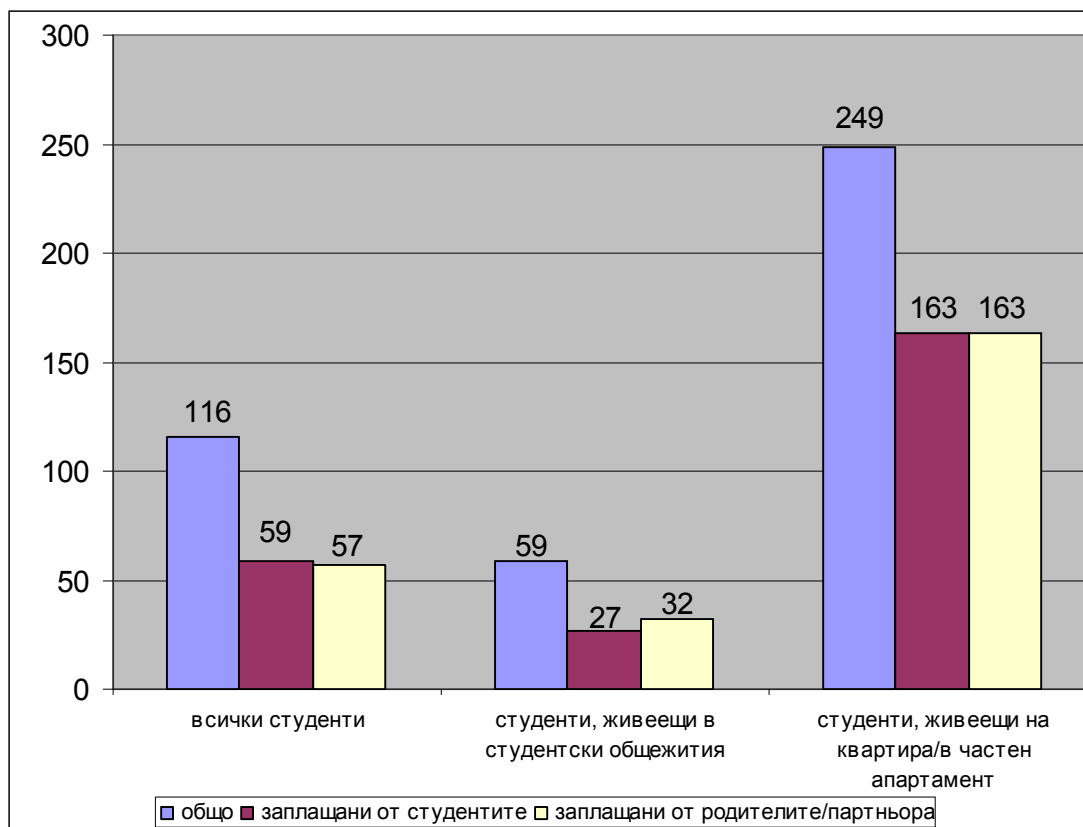
Фигура 4.7. Месечни разходи, свързани с местопребиваването на студентите, живеещи на квартира/в частен апартамент (в евро)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 25.

Тук, както и при ситуацията със студентските общежития, най-скъп среден месечен наем заплащат студентите от Англия/Уелс (725 евро), следвани от колегите си в Норвегия (529 евро) и Швейцария (491 евро). Около 400 евро средно месечно струва на студент във Франция, Финландия, Ирландия или Швеция възможността да живее в самостоятелно жилище. Между 200 и 300 евро е средният месечен наем за квартира в други пет държави. Сравнително най-ниски за студентите са цените на този тип местопребиваване в бившите социалистически страни (Латвия, Естония, Словения, България, Словакия, Чехия, Литва) и Турция. В тази група са страните с най-ниски наемни цени за студентите, като стойностите варират между 79 (Литва) и 228 евро (Латвия).

Представените международни данни за средните месечни цени, които заплащат студентите, живеещи в общежития, и тези, които живеят в самостоятелно жилище, разкриват, че в отделните страни съществуват различни практики и мерки за подкрепа на студентите, които влияят върху избора на вида местопребиваване. Така например в България е прието държавата да осигурява места в студентски общежития, докато в други страни студентите се ползват от пълна или частична субсидия при наемането на собствено жилище. Друг фактор, предопределящ избора на студентите, представлява разликата в цените, които студентите заплащат за свободен наем и за общежития.

България е една от страните, в които студентите заплащат най-ниски средни месечни ставки, но въпреки това разликата между двата типа местопребиваване е около 4 пъти в полза на студентските общежития. Данните от националното проучване са представени на **Фигура 4.8.**

Фигура 4.8. Средни месечни разходи, свързани с местопребиваването на студентите (в лева)

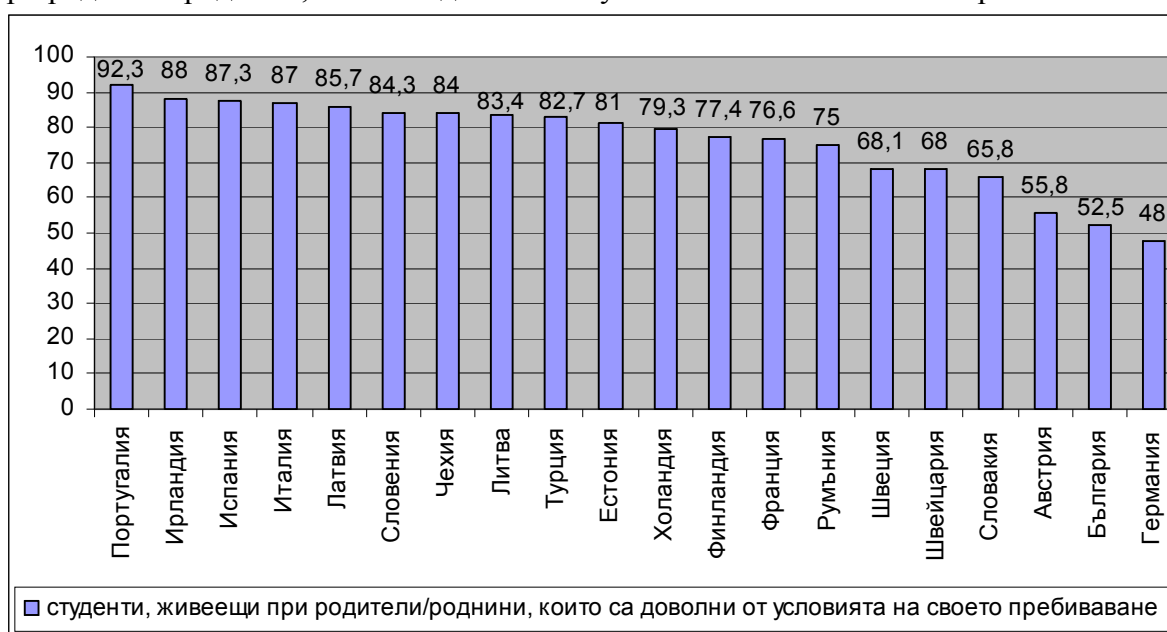
Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 4.1. & 4.3.

Разходите, които заплащат българските студентите месечно за местопребиваване (средно 117 лева), са сред най-ниските в Европа. Тези разходи се поемат приблизително поравно от собствените доходи на студентите и помощите от страна на родителите/партньорите им – съответно 60 и 57 лева на месец. Живеещите в студентски общежития заплащат едва 59 лева месечно. Това може да се обясни с факта, че те делят стая с още един или двама души, съответно разпределяйки си поравно разходите. Цената е ниска и поради недостатъчно добрите битови условия в студентските общежития. Именно това е една от основните причини немалка част от студентите да предпочитат квартирите, макар и разходите им в този случай да се увеличават над 4 пъти (около 250 лева месечно). Високата цена се дължи на скъпите наеми в големите градове, където са съсредоточени висшите училища. Други причини, поради които се налага студентите да си наемат собствени квартири, са, че капацитетът на висшите училища не е достатъчен, за да осигури места за всички студенти, които желаят да ползват легловата база на студентските общежития. Според действащите критерии право да ги ползват получават само студентите, постигнали висок успех през предходната учебна година.

Степен на удовлетвореност от условията на местопребиваване

Освен изследването на видовете местопребиваване и свързаните с тях разходи, EUROSTUDENT III събира и анализира данни относно степента на удовлетвореност на студентите от начина, по който битово е устроен техният живот. С цел измерването на нивата на задоволство/недоволство проектът използва петстепенна скала, с чиято помощ впоследствие студентските отговори се групират в три основни категории. Адаптираният на български език въпросник по проекта EUROSTUDENT III формулира въпроса и категориите за отговор по следния начин: „Как бихте оценили условията, при които живеете?“ Отговори: 1. Много добри, 2. Задоволителни, 3. Приемливи, 4. Незадоволителни, 5. Лоши. Според установената от проекта методология отговорилите с „много добри“ и „задоволителни“ са считани за доволни от местопребиваването си студенти, докато чрез отговорите „незадоволителни“ и „лоши“ се определя делът на недоволните студенти.

Фигура 4.9. представя данни от международното сравнително изследване *Social and Economic Conditions of Students Life in Europe* относно дела на студентите, живеещи при родители/роднини, които са доволни от условията на своето местопребиваване.

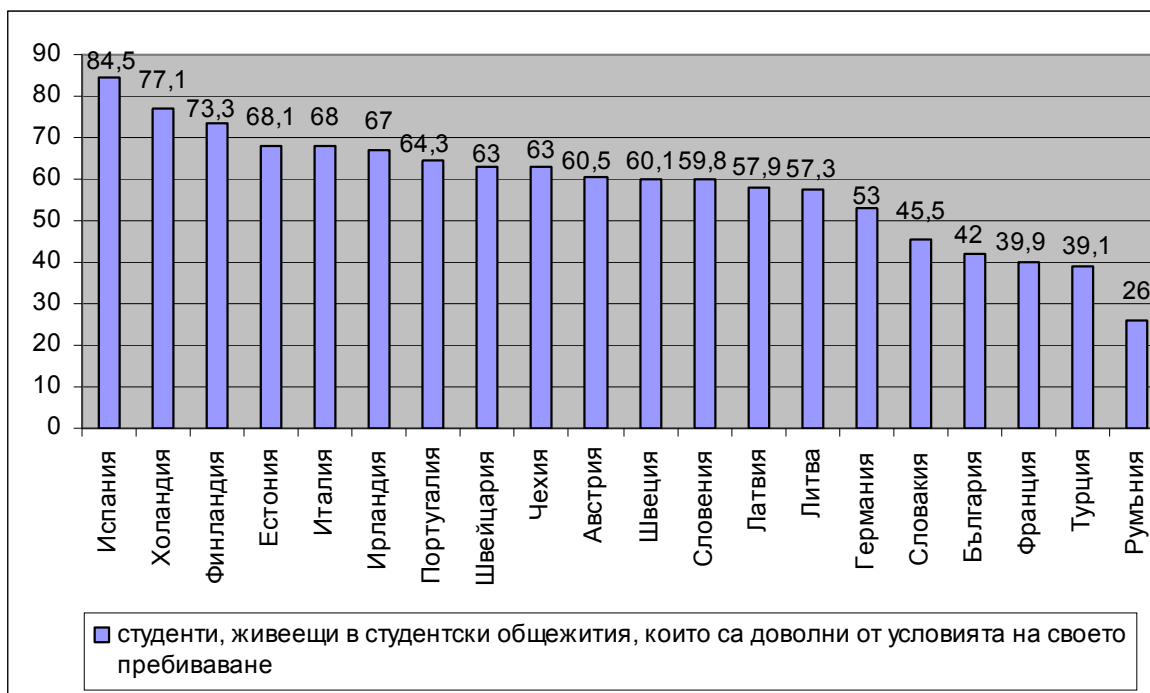

Фигура 4.9. Дял на студентите, живеещи при родители/роднини, които са доволни от условията на своето местопребиваване (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 26.

Данните на EUROSTUDENT III показват, че в десет страни (Португалия, Ирландия, Италия, Испания, Чехия, Словения, Турция, Литва, Латвия и Естония) делът на студентите, живеещи при родители/роднини, които са доволни от условията на своето местопребиваване, надхвърля 80%. В други седем случая задоволство от условията, които домашният уют предлага, са заявили между 60% и 80% от респондентите. Най-малък е делът на „доволните“ студенти в Австрия (56%), България (53%) и Германия(48%).

На **Фигура 4.10.** са представени данните относно дела на доволните от битовите си условия студенти, които живеят в студентски общежития.

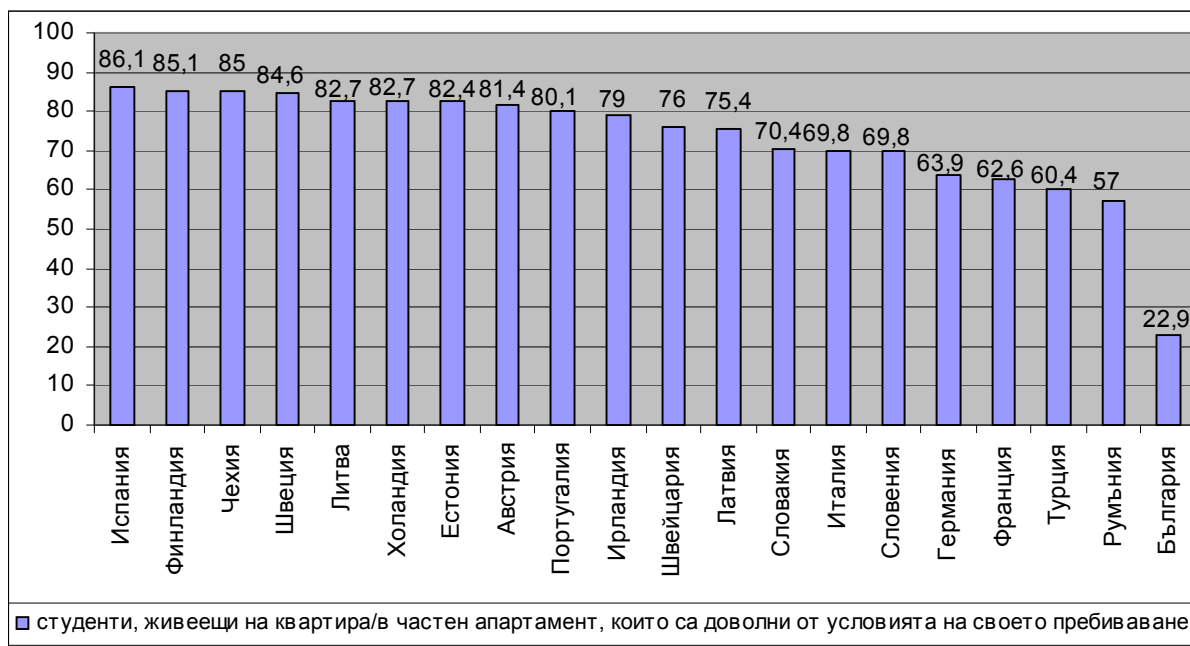

Фигура 4.10. Дял на студентите, живеещи в студентски общежития, които са доволни от условията на своето местопребиваване (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 26.

Международните сравнителни данни показват, че почти в половината държави (общо 11) дялът на доволните от живота си в общежития студенти варира между 60% (Швеция) и 85% (Испания). В други шест страни, сред които и България, между 40% и 60% са студентите, които заявяват, че са удовлетворени от условията си на местопребиваване. Най-малко са доволните студенти във Франция (39,9%), Турция (39,1%) и Румъния (26%).

Дялът на доволните от условията на местопребиваването си студенти, живеещи на квартира/в частен апартамент, е представен по държави на **Фигура 4.11.**

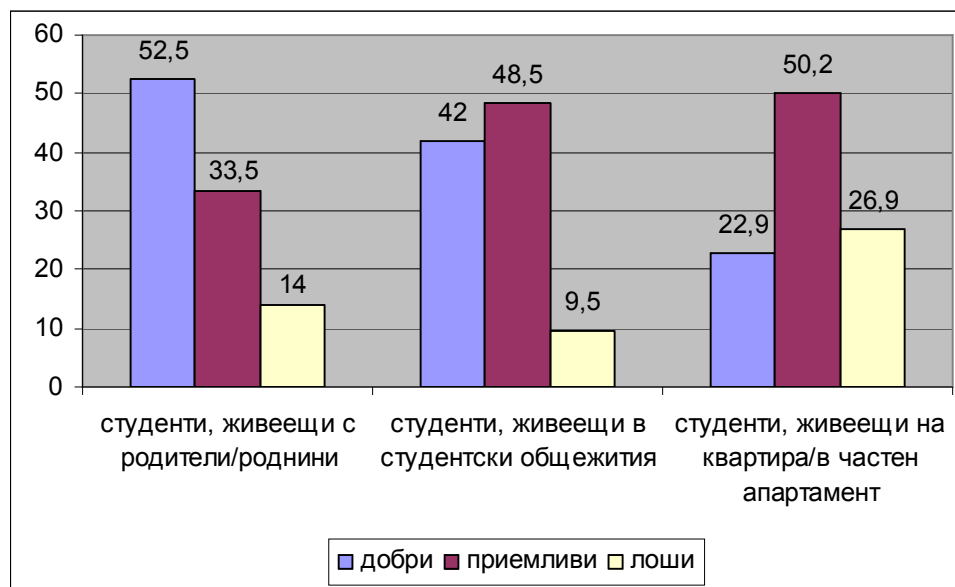

Фигура 4.11. Дял на студентите, живеещи на квартира или в частен апартамент, които са доволни от условията на своето местопребиваване (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 26.

Данните от международното изследване показват, че в повече от половината държави (общо 13) дялът на доволните от условията на местопребиваването си студенти варира между 70% (Словакия) и 85% (Испания). Тези резултати са забележителни, имайки предвид, че традиционно поддържането на самостоятелно жилище представлява най-скъпата форма на местопребиваване. В други осем страни студентите, които считат, че битовите им условия са добри, представляват между 60% (Турция) и 79% (Ирландия). Най-малък е дялът на доволните студенти в Румъния (57%) и България (23%).

Въпреки различните социално-икономически условия в отделните страни, както и различните национални практики за подкрепа на студентите, данните от международното сравнително изследване показват ясно, че българските студенти, независимо от вида местопребиваване, са едни от най-малко доволните от начина, по който е устроен техният живот. На **Фигура 4.12.** са представени резултатите от националното изследване, където – освен дялът на доволните студенти – са прибавени и студентите, които посочват, че живеят при приемливи или лоши условия.

Фигура 4.12. Оценка на студентите на условията на живот според вида местопребиваване (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 4.1. & 4.4.

Повече от половината (53%) от студентите, живеещи при родители/роднини, заявяват, че условията им на живот са много добри. Това задоволство вероятно се дължи на факта, че те не са принудени да плащат наем и могат да се отдадат на обучението си в спокойна домашна обстановка. Същевременно се оказва, че 42% от респондентите, живеещи в общежития, също се чувстват много доволни от местопребиваването си, въпреки лошите битови условия, вероятно поради възможността за установяване на много повече социални контакти. Не бива да се пренебрегва и ролята на по-слабия родителски контрол над тези младежи, както и наличието на множество места за забавления в близост до студентските общежития. 9,5% от студентите, ползващи базите на общежитията обаче, са изключително недоволни по редица причини – шума, лошото състояние на общежитията, както и недостатъчното лично пространство, тъй като са принудени да делят няколко квадратни метра площ с още един-двама свои колеги. За по-голямата част (48,5%) от студентите, живеещи в общежития, все пак условията там са приемливи, най-вече поради сравнително ниските разходи. Високата цена на свой ред е най-вероятната причина 27% от анкетираните, живеещи в собствени квартири, да са изключително недоволни от условията на местопребиваване. Същевременно 23% от тях обаче са доволни, въпреки високата цена, защото имат същите преимущества като студентите, живеещи в студентски общежития, плюс многократно по-добрите битови условия в квартирите си.

Получените в рамките на проекта EUROSTUDENT III международни сравнителни данни показват, че България е страната, в която най-голям брой студенти имат възможност да се облагодетелстват от ползването на студентски общежития. Въпреки че в нашата страна са измерени едни от най-ниските наемни цени в Европа, анализът показва, че с четири пъти по-високи са цените за наемане на самостоятелно жилище в сравнение с месечния наем, заплащан за живота в студентските общежития. Българските младежи са сред най-малко доволните европейски студенти по отношение на условията на живот, които предлагат различните видове местопребиваване. С изключение на студентите, които живеят при родители/роднини, които в по-голямата

си част дават положителна оценка, мнозинството от останалите две групи студенти по-скоро оценяват битовите си условия като приемливи.

ГЛАВА V. ФИНАНСИРАНЕ И ДЪРЖАВНА ПОДКРЕПА

Тази глава от изследването EUROSTUDENT III акцентира върху периода, в който младият човек се подготвя за обществен живот, за реализация на пазара на труда; периода, в който се откъсва от семейството – емоционално и интелектуално, но и финансово, и е изправен пред предизвикателството на едно значително финансово бреме. Две са основните направления на проучването:

1. Тежестта на различни финансови източници в общия доход на студентите, а именно: работа, родители, студентско подпомагане
2. Измеренията на пряката държавна подкрепа

Данните от националното изследване, съпоставени със ситуацията в общоевропейски аспект, показват както наличието на универсални източници за формиране на студентския бюджет, така и съществени отклонения от общите тенденции, които търсят своето обяснение в традиционните модели на студентския живот у нас, но и в изкривената реалност на българския икономически преход, който поставя на сериозно изпитание традиционните инструменти за анализ.

От особена важност при планирането на политики в областта на студентското подпомагане са данните за участието на публични източници в неговото формиране, а именно държавната подкрепа, която може да се окаже решаваща за гарантиране на равен достъп до образователни услуги.

Инструментариумът на данните от EUROSTUDENT III ще помогне да бъдат идентифицирани нуждите от промени в условията за отпускане на студентски стипендии със средства от националния бюджет. Ще позволи програмирането на адекватни на средата операции, финансирани от структурните фондове на ЕС (по-специално Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, която акцентира върху студентското подпомагане). Не на последно място – ще даде възможност да се преосмисли необходимостта от развитие на система за студентско кредитиране. Именно в това направление предстоят важни стъпки за надграждане на поставена основа. По силата на Закона за кредитиране на студенти и докторанти⁶ държавата става гарант по главницата и лихвите на студентски кредити, получени в рамките на договори между банките и министъра на образованието и науката.

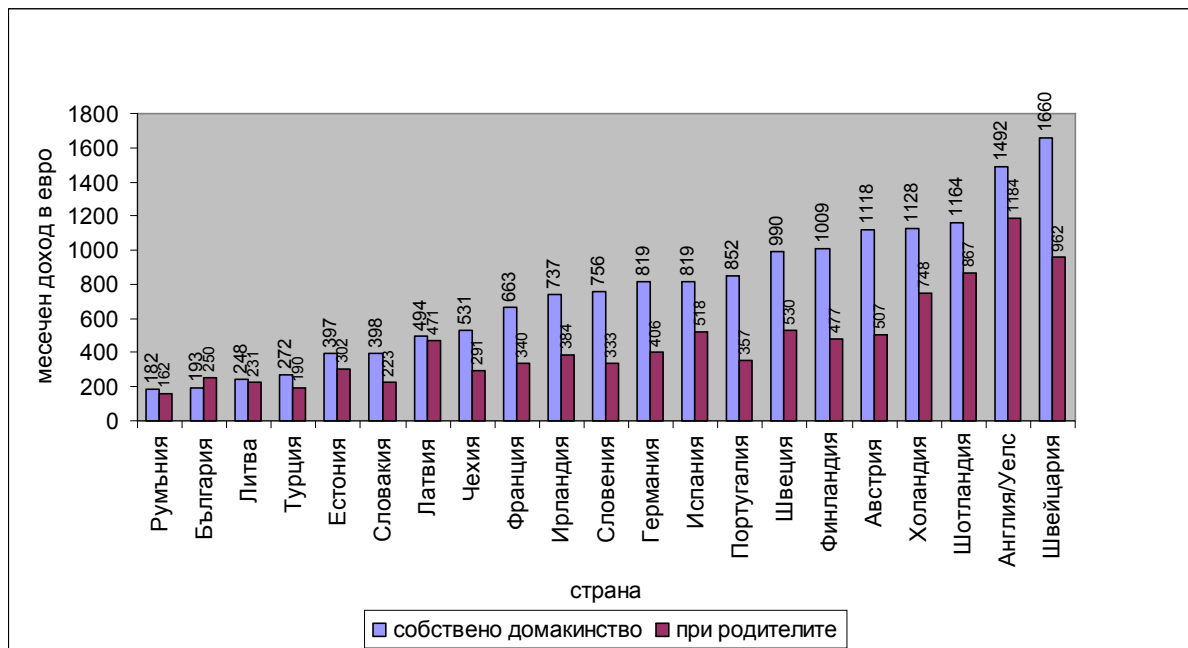
Като част от мерките, които ще повлияят косвено върху подобряване на достъпа до висше образование, може да се разглежда и насърчаването на публично-частното партньорство. От представените данни е видно, че участието на бизнеса в студентското подпомагане, под формата на стипендии например, е пренебрежимо малко.

Доходи на студентите в зависимост от типа на тяхното домакинство (европейски контекст)

В европейски контекст данните от изследването (**Фигура 5.1.**) показват, че студентите, които сами са поели отговорността за бюджета си, се радват на по-високи доходи. Резонен е въпросът доколко средата има стимулиращо въздействие за една по-активна икономическа позиция. От друга страна, свободата от грижа за поддържане на жилище може да се разглежда като вид непряка подкрепа от страна на родителите.

⁶ обн. в ДВ, бр. 69/05.08.2008 г.

Според данните единствената държава, в която студентите, живеещи с родителите си, имат по-високи доходи от тези, които поддържат собствено домакинство, е България. Изследването констатира аномалията, но не дава отговор за нейните причини. Доколко е обосновано твърдението, че тук семейната среда осигурява не само индиректна подкрепа, предоставяйки жилище, но и помага за по-добра реализация на пазара на труда? Оценка на значението на семейството вероятно може да се търси в детайлно проучване на статистиката на национално ниво.

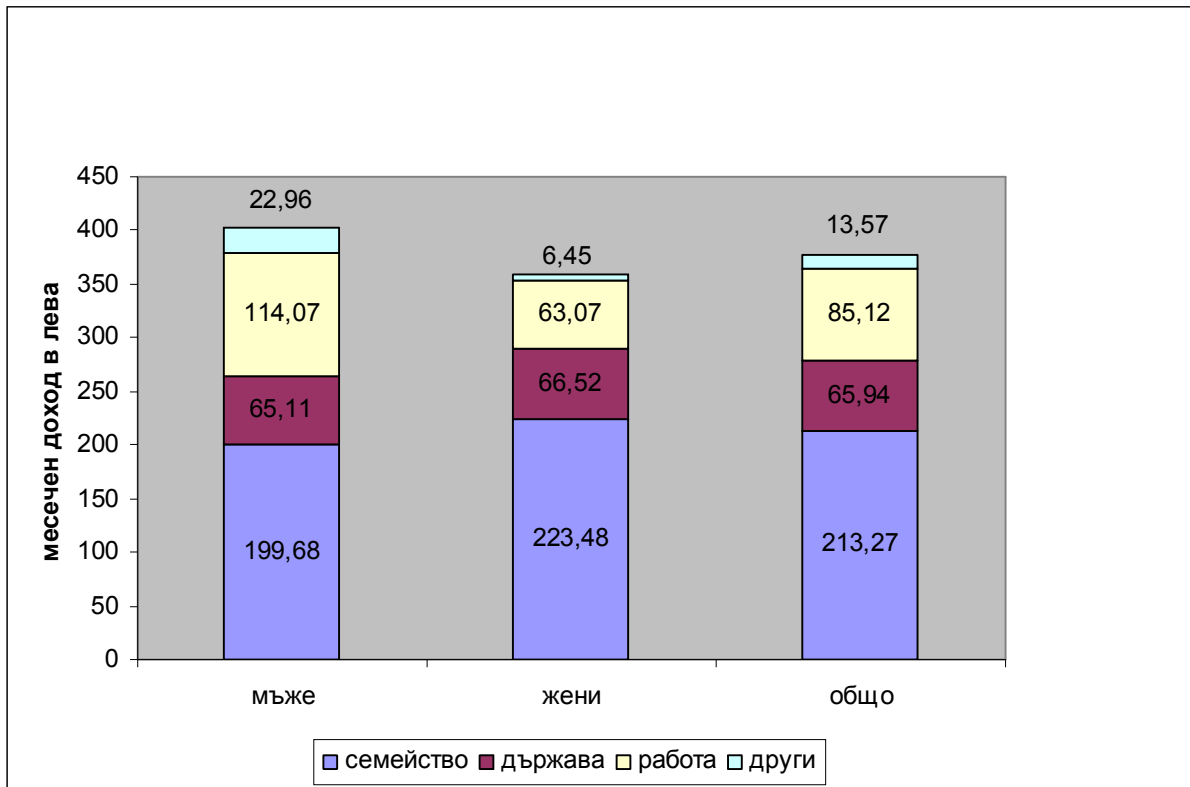
Фигура 5.1. Доходи на студентите според типа на тяхното домакинство (по държави, в евро)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopics 27, 28.

Формиране на студентския доход в България (собствено домакинство)

В национален аспект изследването EUROSTUDENT III прави разрез на различните финансови източници в дохода на студента (Фигура 5.2.). Студентите, които управляват собствено домакинство, са посочени като представителна група, тъй като при тях картината е значително по-достоверна (независимост при формиране на бюджета). Описана е тежестта на трите основни пера: семейство, държавна подкрепа и работа. Представената статистика показва, че студентите, поддържащи собствено домакинство, разчитат в значителна степен на издръжка, идваща от семейството, и в много по-малка степен – на трудови доходи. Подкрепата от страна на държавата е минимална. Броят на жените, които се трудят, за да осигурят бита си, е по-малък от този на мъжете, и зависимостта от финансова подкрепа на семейството е по-голяма.

Можем ли да поставим хипотезата, че собствено домакинство и по-малко работа в България могат да си позволят тези, които получават достатъчна финансова подкрепа от семейството?

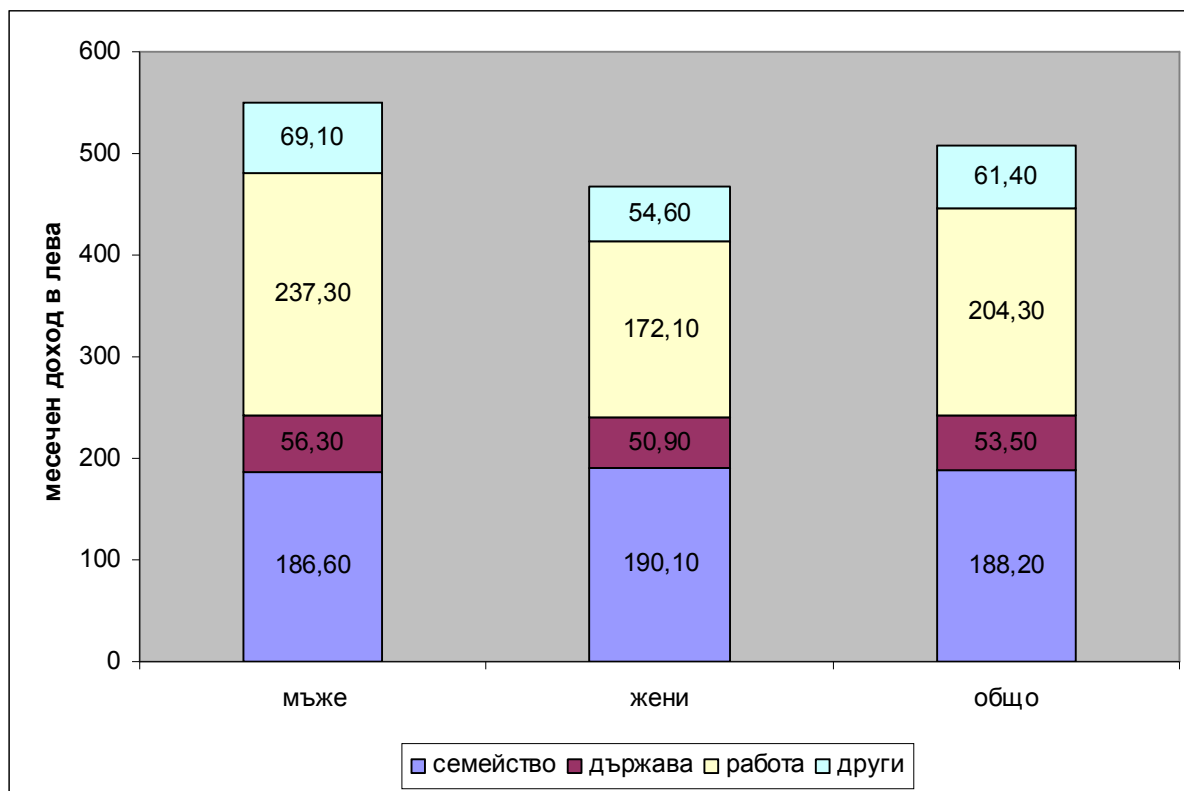
Фигура 5.2. Дял на различните финансови източници в дохода на българския студент – собствено домакинство (в лева)

Източник: Eurostudent III: Национално изследване, въпроси 1.1., 4.1. & 4.2.

Формиране на студентския доход в България (студенти, живеещи с родителите си)

Като изключение от общата европейска тенденция в България студентите, които споделят общ дом с родителите, проявяват по-висока икономическа активност (**Фигура 5.3.**). При тях делът на прекия семеен принос в бюджета е по-малък. Помощта от страна на държавата отново е незначителна. Съществена част от финансовото бреме е поета от трудовите доходи.

Цифрите отново ни поставят пред избор от хипотези: дали животът с родителите не е стимул за по-голяма финансова независимост и последващо откъсване. Или пък семейната среда и осигуреното жилище помагат при внимателния подбор и намирането на по-качествена работа, която гарантира по-висок доход?

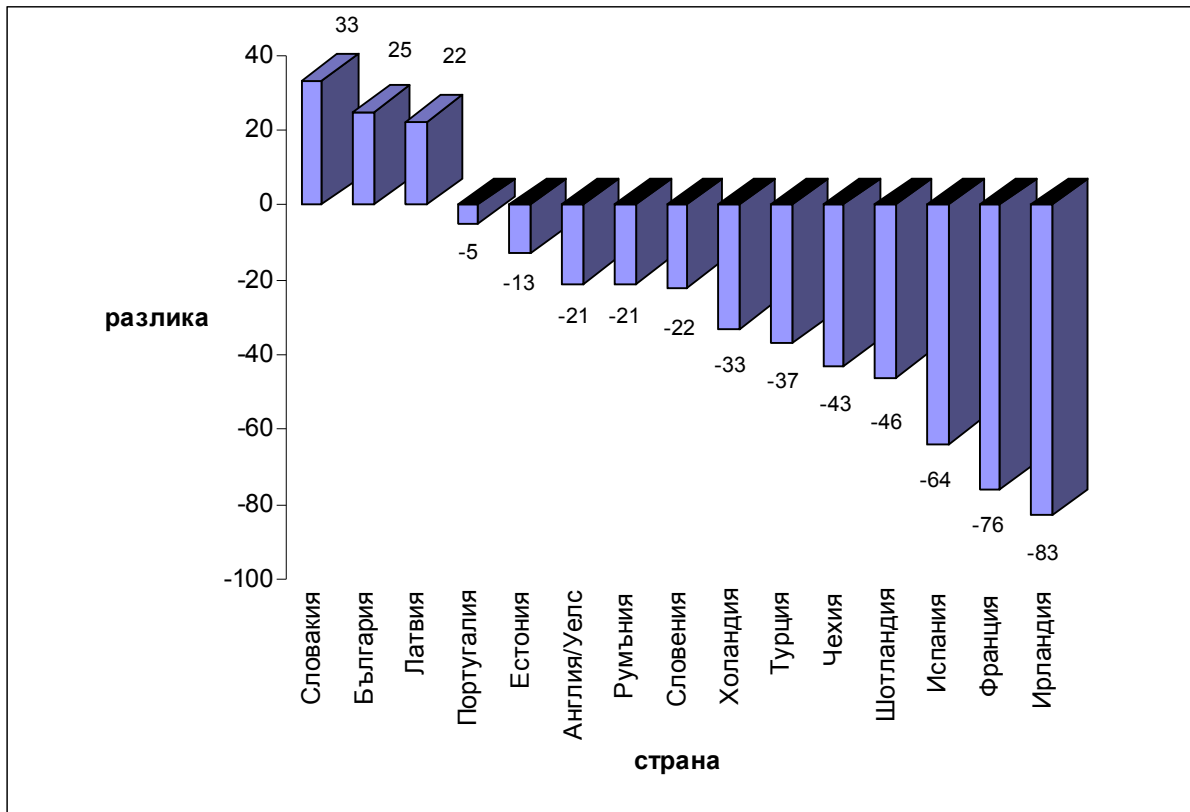
Фигура 5.3. Дял на различните финансови източници в дохода на българския студент, живеещ при родителите (в лева)

Източник: Eurostudent III: Национално изследване, въпроси 1.1., 4.1. & 4.2.

Съотношението студентски доход–минимална работна заплата

Анализът на структурата на студентските доходи казва твърде малко за значението им по отношение на достъпа до висше образование, ако не ги постави в социално-икономическия контекст на съответната страна (**Фигура 5.4.**).

България, заедно със Словакия и Латвия, отново показва отклонение от общата тенденция. Доходите на българските студенти са по-високи от наложените от националното законодателство (постановление на Министерски съвет и Кодекс на труда) минимални прагове на заплащане. На общия фон на нисък жизнен стандарт едва ли можем да тълкуваме подобно наблюдение като свидетелство за наличие на среда, финансово осигурена за работа и живот на студента. Може да се предположи обаче, че определена група от населението – тази, която съществува в параметрите на минималната работна заплата, не разполага с финансовия капацитет да си осигури нивото на стандартния студентски бюджет. Или иначе казано: да бъде студент, за българина е доста по-скъпо, отколкото за гражданите на страни като Ирландия, Франция или Испания, където бюджетът на студента може да бъде осигурен с 20% или 40% от минималната работна заплата.

Фигура 5.4. Процентна разлика на студентските доходи при 20% представителна извадка спрямо минималната работна заплата

Източник: Eurostudent III: Final Report, p. 89, Fig. 5.2. Percentage deviation of monthly income of the poorest students, compared to legal monthly minimum wage.

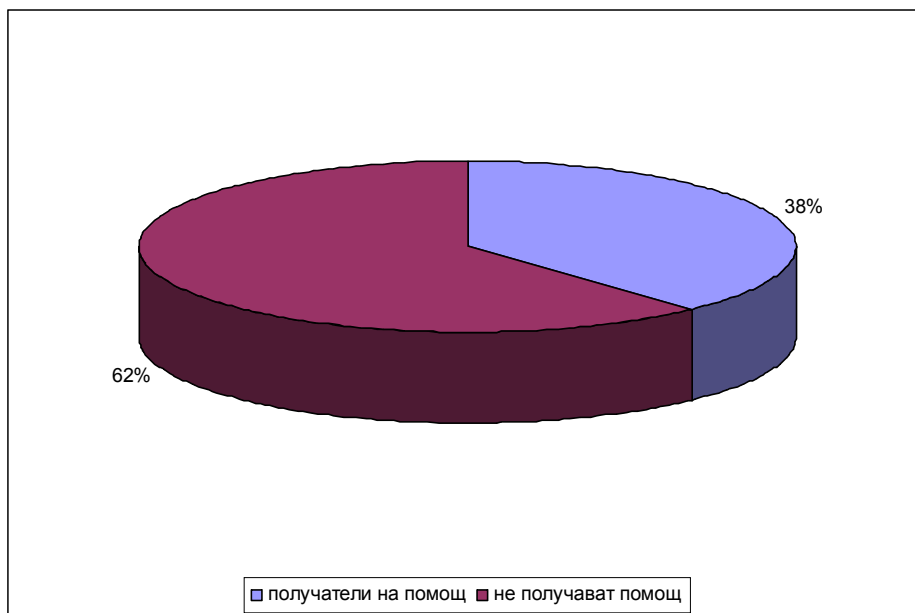
Държавна подкрепа

Проследяването на връзката между студентския бюджет и достъпа до висше образование извежда изследването на EUROSTUDENT III до важната тема за участието на държавата – държавната подкрепа, която очакваме там, където средствата не достигат.

Около 38% от общия брой на студентите в България са обект на студентско подпомагане (**Фигура 5.5.**). Съотношението е приблизително същото в групата на жените (40%) и в тази на стипендиантите (36%). Възможно е сравнение с показателите на другите страни, участващи в изследването (**Фигура 5.5а.**), което показва стойности, близки до средните за Европа. Подобно сравнение обаче може да се окаже подвеждащо, ако не бъде взета под внимание структурата на държавната подкрепа и ако не се отчита степента на нейните възможности да осигури качествено и достъпно следване.

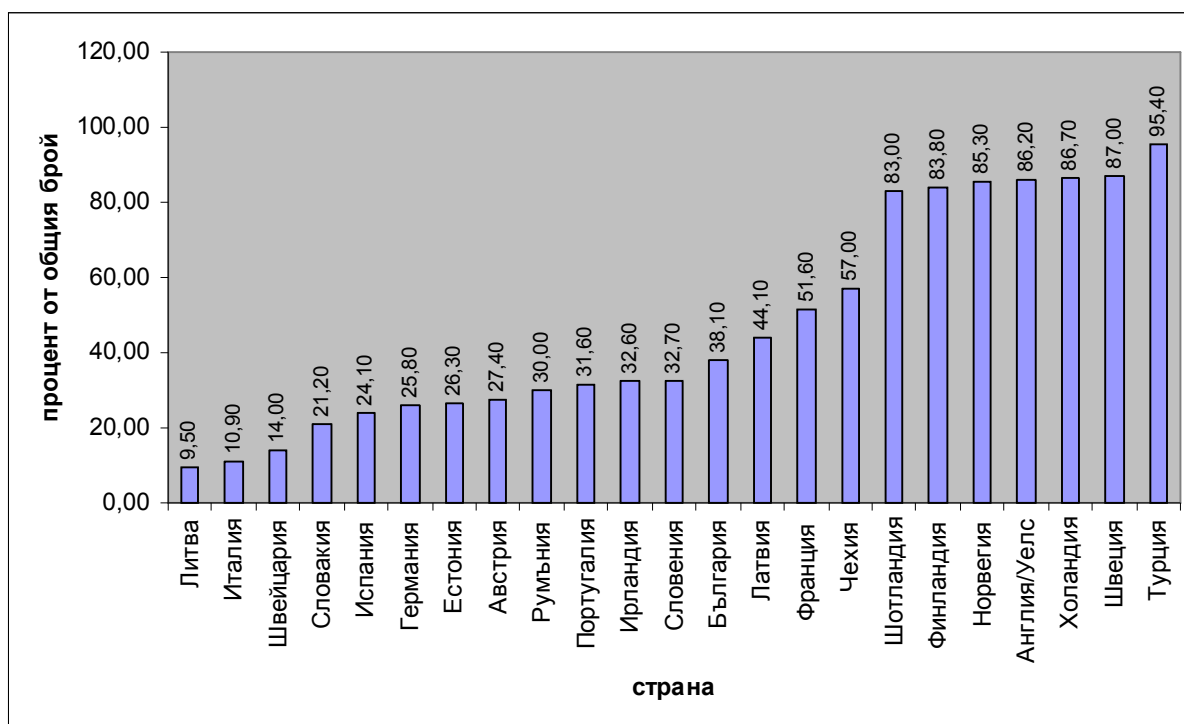
Студентското подпомагане от страна на държавата се реализира основно под формата на стипендии, чийто размер варира между 50 и 90 лв., съгласно данните в Националния профил на България от EUROSTUDENT III, които се отнасят за летния семестър на 2007 г. На практика, с последната актуализация в Постановление № 90 на Министерски съвет от 2008 г., което определя условията и реда за предоставяне на стипендии в държавните висши училища, горната граница на стипендията бе вдигната на 120 лв. Промените в нормативния акт бяха мотивирани както от пресата на една сериозна инфлация, така и от нуждата за въвеждане на правила при усвояването на средствата от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси 2007–2013 г.“ В рамките на приоритетна ос 4 („Подобряване на достъпа до образование и обучение“) от

цитирания стратегически документ също ще бъдат отпускани студентски стипендии, с цел да бъде разширен обхватът и засилена ефективността на сега действащата система за студентско подпомагане.

Фигура 5.5. Дял на студентите в България, получаващи подкрепа от държавата (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.2., 3.2. & 4.2.

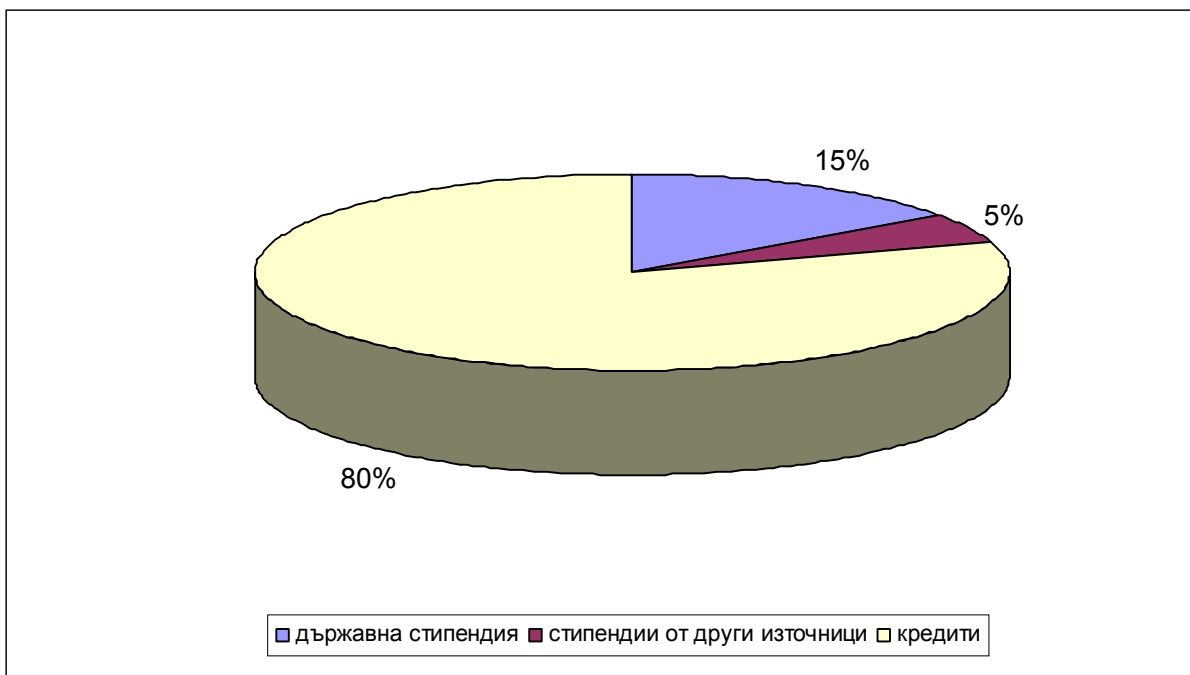
Фигура 5.5а. Дял на студентите, получаващи подкрепа от държавата – европейско измерение (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 31.

Структура на държавната подкрепа

Държавната подкрепа, участваща във формирането на „пакета“ за студентско подпомагане, се състои от два източника: 1) безвъзмездна помощ и 2) средства, които трябва да бъдат възстановявани. Или: стипендии и кредити.

Данните на EUROSTUDENT III (Фигура. 5.6.) показват, че значителна част от публичните финанси в дохода на студента идва под формата на кредити. Ако в тази статистика търсим свидетелство за развита система на студентско кредитиране, ще трябва да бъдем предпазливи. В огромната си част вероятно става дума за потребителски кредити, отпускани от банките в рамките на стандартни за тях услуги, тъй като Законът за студентското кредитиране, с който държавата става гарант на студентските задължения, е в сила едва от август 2008 г. Все още предстои сключване на договори между Министерството на образованието и науката и кредитиращите институции.

Фигура 5.6. Структура на публичната подкрепа за студентите в България (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.1. & 4.2.

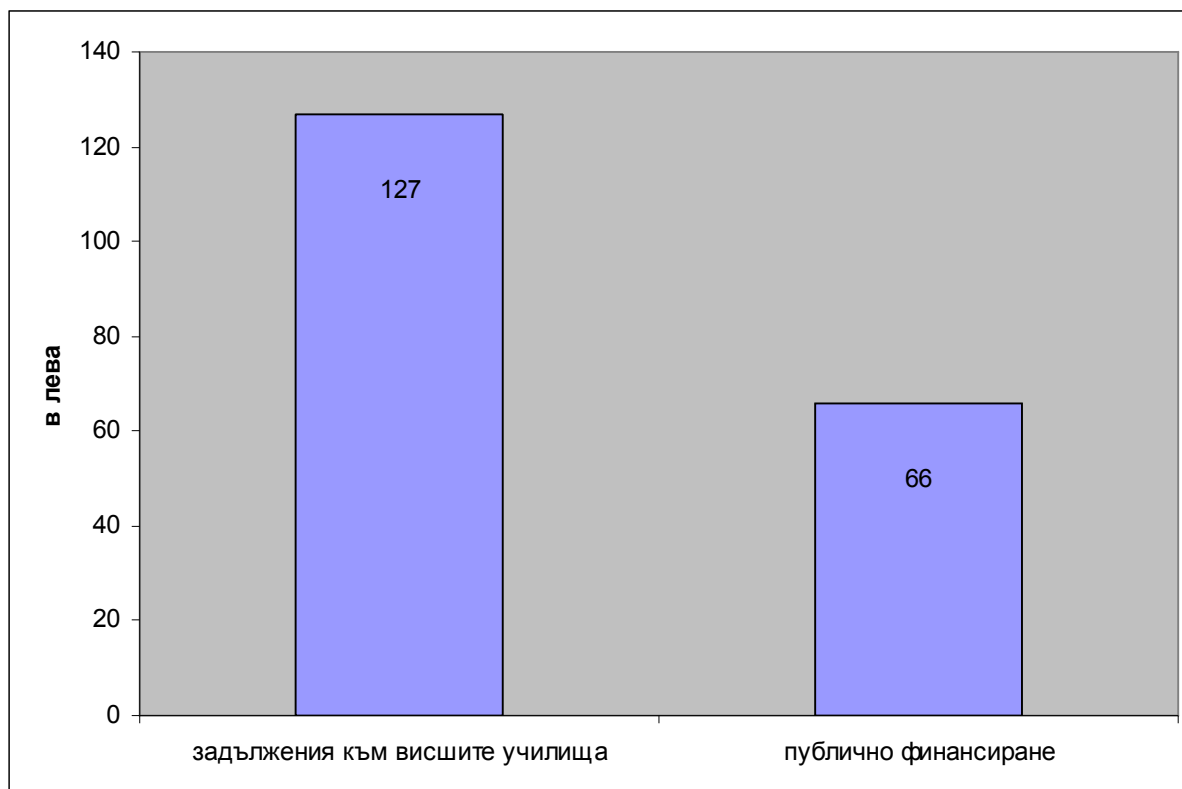
Огромният процент на студенти, търсещи кредитни решения за финансовите си нужди, е индикатор, че размерът и обхватът на безвъзмездната финансова помощ, отпускана в рамките на бюджета, не покриват техните потребности. Свидетелство за това ще открием и в разреза на задължителните плащания към институциите за висше образование. Малкият дял на стипендиите, идващи от други източници, говори красноречиво за липсата на ефикасни връзки между бизнеса и висшето образование, въпреки все по-оживената публична дискусия в тази посока през последните години.

Задължителни плащания към висшите училища

Тази тема от EUROSTUDENT III представя съотношението между задължителни плащания към институциите за висше образование и подкрепата от публични източници, като процент от бюджета на студента (Фигура 5.7.). В статистиката са представени лицата, които поддържат собствено домакинство. При

боравене с подобни данни следва да се държи под внимание фактът, че в някои специалности – като медицина, стоматология или фармация, таксите (основна съставка на плащанията към висшите училища) надхвърлят в пъти усреднените цифри.

Събраната в изследването информация опровергава някои популярни (включително и в академичните среди) митове – че да бъдеш студент е евтино и че студентският статус носи със себе си значителни социални придобивки. От друга страна, дава основание да предположим, че интервенцията в системата за студентско подпомагане чрез финансови инструменти (не на последно място – насърчаване на публично-частното партньорство), различни от националния бюджет, е напълно обоснована и нейният обхват може да бъде разширяван.

Фигура 5.7. Задължителни плащания на студентите в България към висшите училища (в лева)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.1., 4.2. & 4.3.

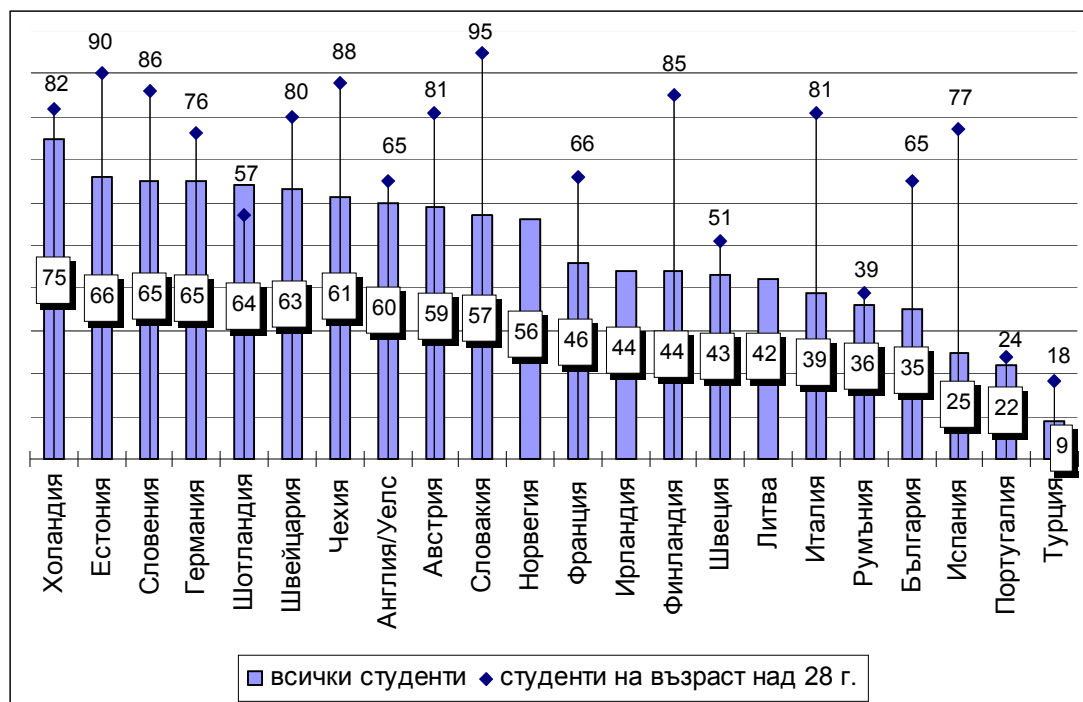
Общият преглед на темата за финансирането и държавната подкрепа в бюджета на българския студент показва противоречива картина. От една страна, обхватът на системата за студентско подпомагане е широк, а съотношението на студентския доход спрямо минималната работна заплата в страната изглежда оптимистично. От друга – като абсолютна стойност неговите доходи са твърде ниски в общата класация на европейските страни, а стипендиите изостават от размера на таксите за обучение. Тези специфични характеристики предупреждават за предпазливо боравене с данните и внимателен анализ на контекста, в който са поставени.

ГЛАВА VI. ТРУДОВА ЗАЕТОСТ И БЮДЖЕТ НА ВРЕМЕТО

В тази глава са описани основните резултати и изводи на EUROSTUDENT III в областта „Трудова заетост на студентите и бюджет на времето“. Независимо от индивидуалните потребности и изисквания на студентите, трудовата заетост по време на обучението е общо явление за всички държави – участници в проекта. Представени са равнищата на заетост според фактора, който оказва най-силно влияние, а именно – социалния произход на студентите. Въпросът, който има определящо значение, е колко време студентите отделят за различни дейности през седмицата, т.е. как се формира техният времеви бюджет. Статистически са разграничени три елемента в него: времето, което студентите прекарват в изпълнение на работа, срещу която получават възнаграждение; времето, което прекарват в аудиторна заетост, и времето, което отделят за самоподготовка. С подчертано внимание е изследвано равнището на обща трудова натовареност в сравнение с времето, отделено за обучение.

Равнище на трудова заетост на студентите

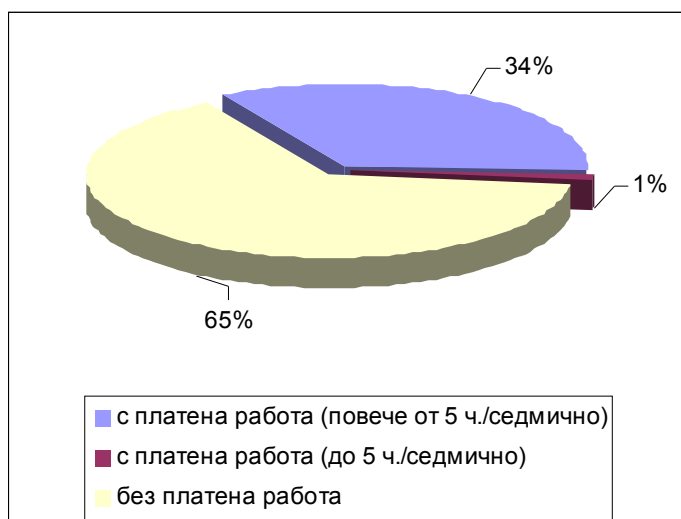
Данните недвусмислено показват, че да се работи по време на обучението е явление, широко разпространено във всички държави. Трудовата заетост на студентите във всички страни е постоянна, като равнището на трудова заетост се влияе от възрастта и социалния произход на студента. В половината от изследваните държави работят повече от 50% от студентите. В две държави, Холандия и Естония, най-малко две трети от студентите имат работа, докато само в три държави – Испания, Португалия и Турция, работещите по време на следването си са по-малко от една трета. Възрастта на студентите е определящ фактор за трудовата им заетост. **Фигура 6.1.** показва, че делът на студентите на възраст над 28 години, които работят, докато следват, е значително по-голям в сравнение с дела на всички студенти. Изключение се наблюдава само в една държава – Шотландия. Като се имат предвид само студентите на възраст над 28 години, броят на държавите, в които работят поне две трети от студентите, нараства от 2 на 12. България е сред държавите с най-ниски равнища на трудова заетост на студентите по време на обучението им.

Фигура 6.1. Разпределение на студентите, които работят по време на обучението си (по държави и по възраст, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopics 42, 44.

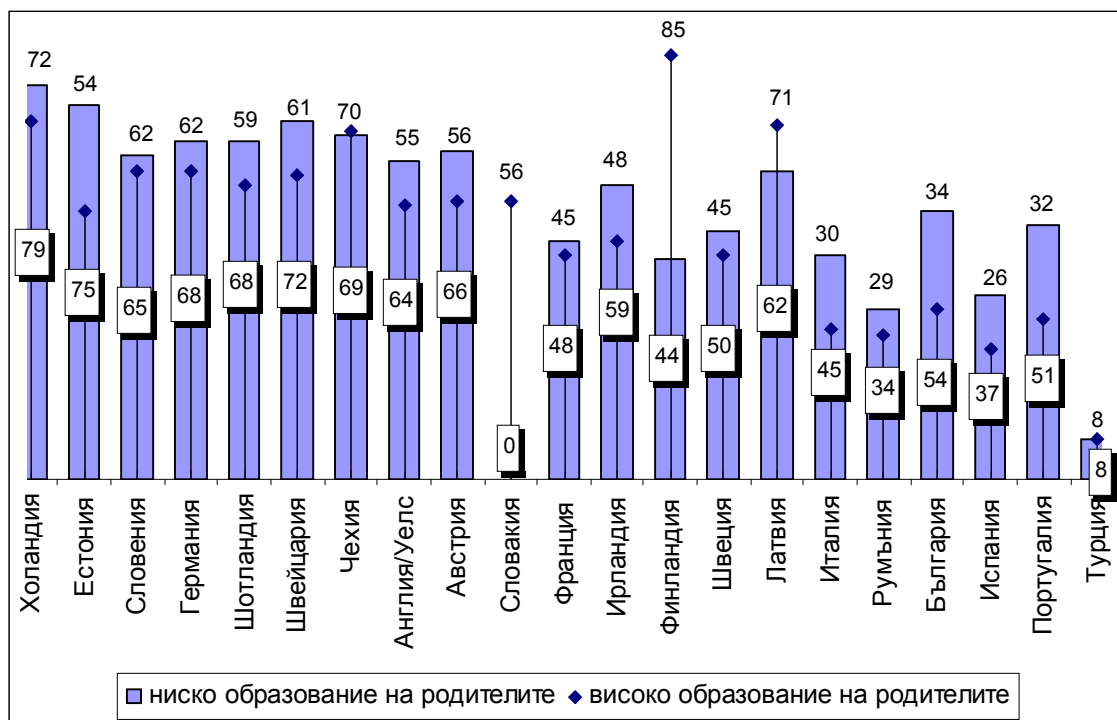
Данните, събрани от националното изследване в България, показват, че около 35% от студентите имат платена работа, като 33,7% от тях работят повече от пет часа на седмица (**Фигура 6.2.**) По-малък е дялът на работещите жени студентки (31,2%) в сравнение с работещите мъже (40,6%). Подобни резултати се наблюдават и при обучаващите се в бакалавърски програми, както и при 21-годишните студенти, като процентът на работещите активно представители на тези групи е малко по-нисък (32% от студентите в бакалавърски програми и 28% от 21-годишните работят).

Фигура 6.2. Равнище на трудова заетост на студентите в България

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 1.2., 3.1. & 4.5.

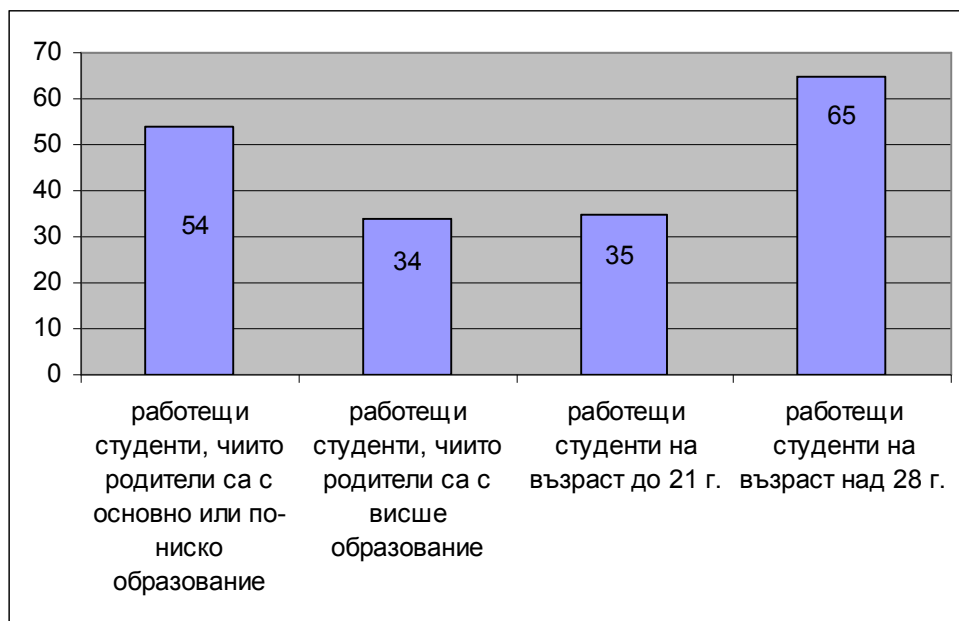
Независимо от различните равнища на трудова заетост на студентите във всички държави, те са в пряка зависимост от образователния статус на родителите (**Фигура 6.3.**). Делът на работещите студенти, чиито родители имат по-нисък образователен статус, е по-голям от дела на студентите с образовани родители. Освен това студентите от първата група в много по-голяма степен зависят от собствените си приходи, отколкото студентите от втората група. Този извод е валиден за всички държави, но в някои от тях тази зависимост се проявява с по-голяма сила. В България, Португалия, Италия, Естония и Испания броят на работещите студенти, чиито родители имат по-нисък образователен статус, е най-малко 1,4 пъти по-голям от броя на студентите с родители с по-висок образователен статус.

Фигура 6.3. Разпределение на студентите, които работят по време на обучението си, според образователния статус на родителите им (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopics 44.

Данните от националното изследване показват, че делът на работещите студенти в България, чиито родители са с нисък образователен ценз (основно или по-ниско образование), представлява повече от половината от всички студенти. Показателен за равнището на заетост на студентите в България е и фактът, че почти 2/3 от студентите над 28-годишна възраст работят по време на обучението си (**Фигура 6.4.**).

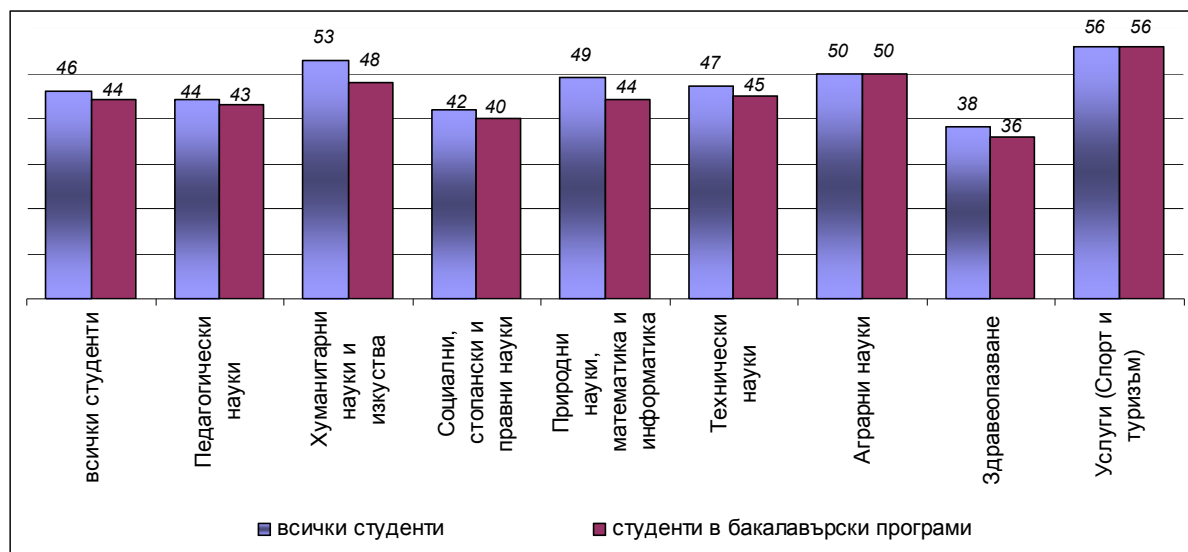

Фигура 6.4. Дял на работещите студенти в България според образователния ценз на родителите и по възраст (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 4.2., 4.5. & 6.1.

Делът на работещите студенти в България (35%) показва, че – освен студентите в задочна форма на обучение – редовните студенти също отделят време за работа, което пряко се отразява върху разпределението на времето им за извънаудиторна заетост. Въпреки това необходимо е да посочим, че делът на българските работещи студенти е относително по-малък от дела на работещите студенти в повечето държави, включени в изследването.

На следващата **Фигура 6.5.** е показано разпределението на работещите студенти по области на образование.

Фигура 6.5. Дял на работещите студенти в България по области на образование (в %)

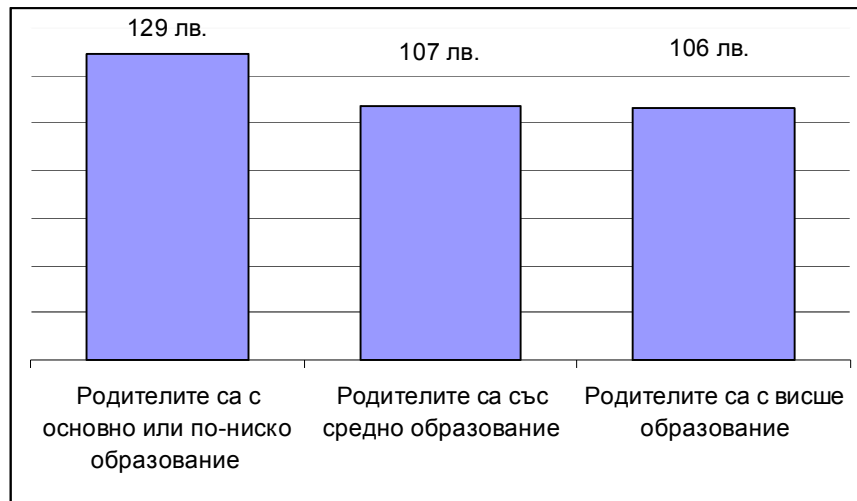
Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.4. & 4.5.

Трудова заетост и среден месечен доход на студентите

Културните и икономически разлики между държавите оказват силно влияние върху стратегиите за самофинансиране на студентите. Дори и в държави като Холандия, Германия и Финландия, в които е гарантирана стабилна държавна подкрепа на студентите, делът на месечните доходи от собствена трудова заетост остава сравнително висок, т.е. повече от 1/3 от всички приходи.

Финансовата значимост на трудовата заетост на студентите се различава съществено в различните държави. В Чехия, Испания и Словакия например, повече от три четвърти от общия доход идва от самофинансирането на студентите. За някои студенти този доход е основен и им осигурява необходимите средства за живот и обучение.

Фигура 6.6. показва средните месечни доходи в лева на студентите в България от трудова заетост според образователния ценз на родителите им.

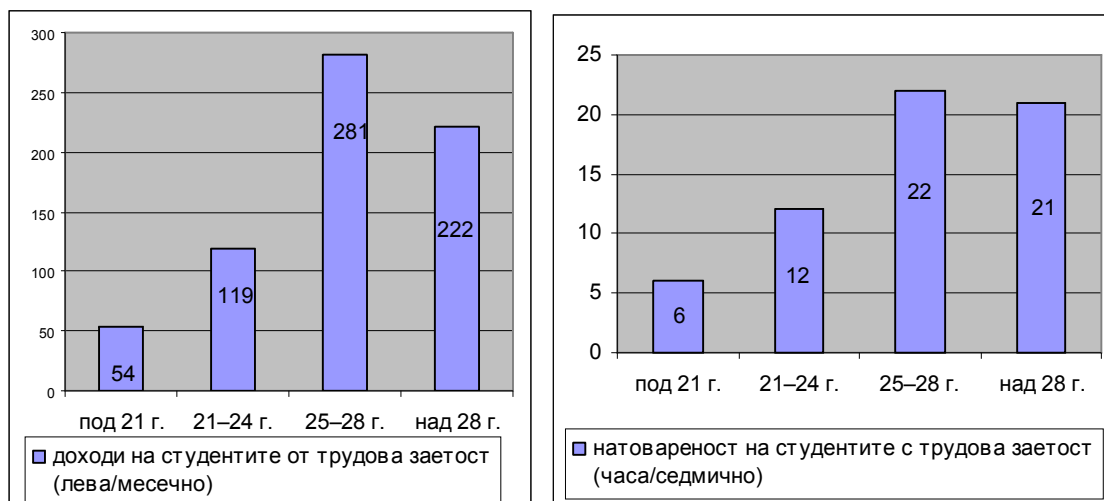
Фигура 6.6. Средни месечни доходи (в лева) от трудова заетост на студентите в България според образованието на родителите им

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 4.2., 4.5. & 6.1.

С най-високи месечни доходи от собствена трудова заетост (129 лв.) имат студентите в България, чиито родители са с основно или по-ниско от основното образование. Незначителна е разликата между доходите от собствена трудова заетост на студентите, чиито родители са със средно и висше образование: съответно 107 лв. и 106 лв. Равнището на натоварена заетост също показва, че студентите, чиито родители са с нисък образователен ценз, работят почти двойно повече време в сравнение с колегите си, произхождащи от семейства с висок образователен статут на родителите.

Сравнението между седмичната трудова натовареност на студентите и образователния ценз на техните родители показва, че най-много (19 часа седмично) работят студентите, чиито родители са с основно или по-ниско от основното образование, 12 часа работят тези, чиито родители са със средно образование, а студентите с родители висшисти отделят 11 часа седмично за работа.

Фигура 6.7. представя средните доходи на българските студенти от трудова заетост и тяхната трудова натовареност според възрастта им.

Фигура 6.7. Доходи на българските студенти от трудова заетост (лева/месечно) и трудовата им натовареност (часа/седмично) според възрастта

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 4.2., 4.5. & 6.1

Средните стойности за седмичната трудова заетост не са високи. Студентите работят средно между 2 и 4 часа дневно при 5-дневна работна седмица. Най-много време отделят за работа по-възрастните студенти (25–28-годишните и нагоре) – около 21–22 часа седмично; почти двойно по-малко (12–13 часа) – студентите на възраст между 21 и 24 години, а най-младите студенти отделят най-малко време – само 6 часа седмично.

В резултат на това се очертават значителни различия между отделните възрастови групи, що се отнася до доходите им от трудова заетост: най-възрастните студенти са с най-високи средни месечни доходи (281 лв. получават студентите на възраст 25–28 години, 222 лв. – тези над 28 години). Следват 21–24-годишните, чиито средни доходи са приблизително 119 лв., а с най-ниски доходи (около 54 лв.) са най-младите студенти – тези под 21 години.

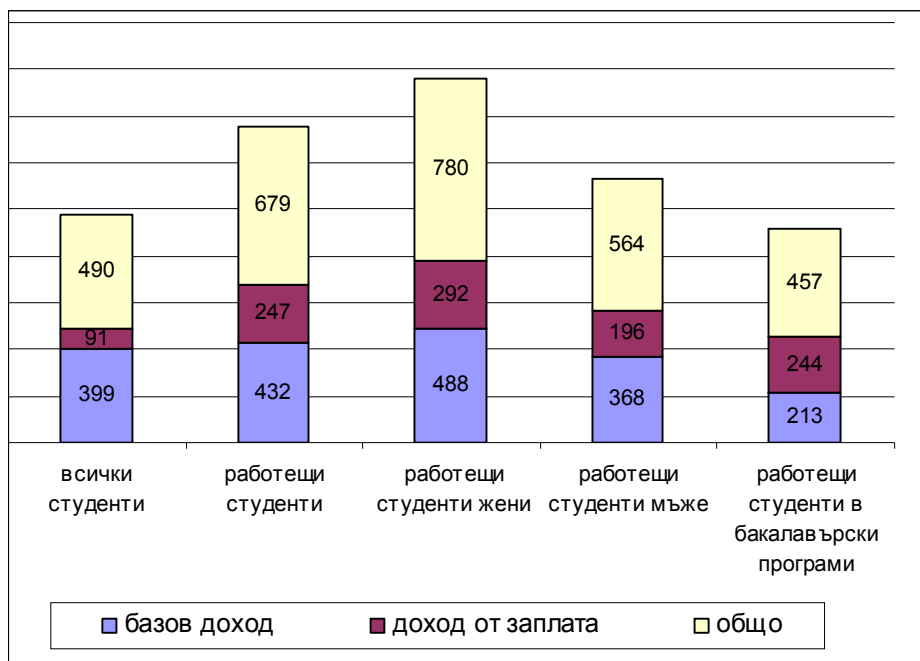
Близо 2/3 от студентите поддържат самостоятелни домакинства. Останалите живеят заедно с родителите си. Това е обяснимо с оглед на факта, че големите градове са и университетски центрове, които привличат студенти от цялата страна. Поради тази причина голяма част от студентите живеят в общежития или на квартира.

Размерът и структурата на доходите на студентите, които поддържат самостоятелни домакинства, са представени на **Фигура 6.8**. Доходите на студентите, поддържащи самостоятелни домакинства, без значение дали работят или не, възлизат средно на около 490 лв. месечно, като средно само 1/5 от тях представляват приходи от работна заплата (около 90 лв.). Сравнително ниският среден размер на тези приходи спрямо общите доходи се обяснява с високия дял на неработещите студенти – 65 %.

Базовият доход се формира от всички източници, от които студентите получават доходи, с изключение на приходите от работна заплата.

Средният доход на работещите студенти, които поддържат самостоятелни домакинства, е 679 лв. месечно. Той е с около 200 лв. по-висок от средния доход на всички студенти. Увеличението идва основно от доходите от заплата. Малко по-ниски са средните доходи на записаните в бакалавърски програми студенти, които поддържат самостоятелни домакинства – 457 лв. От платена работа те получават 244 лв. Средният доход на жените, поддържащи самостоятелни домакинства, е 780 лв., а този на мъжете от същата група – 564 лв., т.е. относително по-малък. От платена работа жените

получават средно 292 лв., мъжете – 196 лв., а от други източници – съответно 488 лв. и 368 лв.

Фигура 6.8. Размер и структура на доходите на студентите, които поддържат самостоятелни домакинства (лева/месечно)

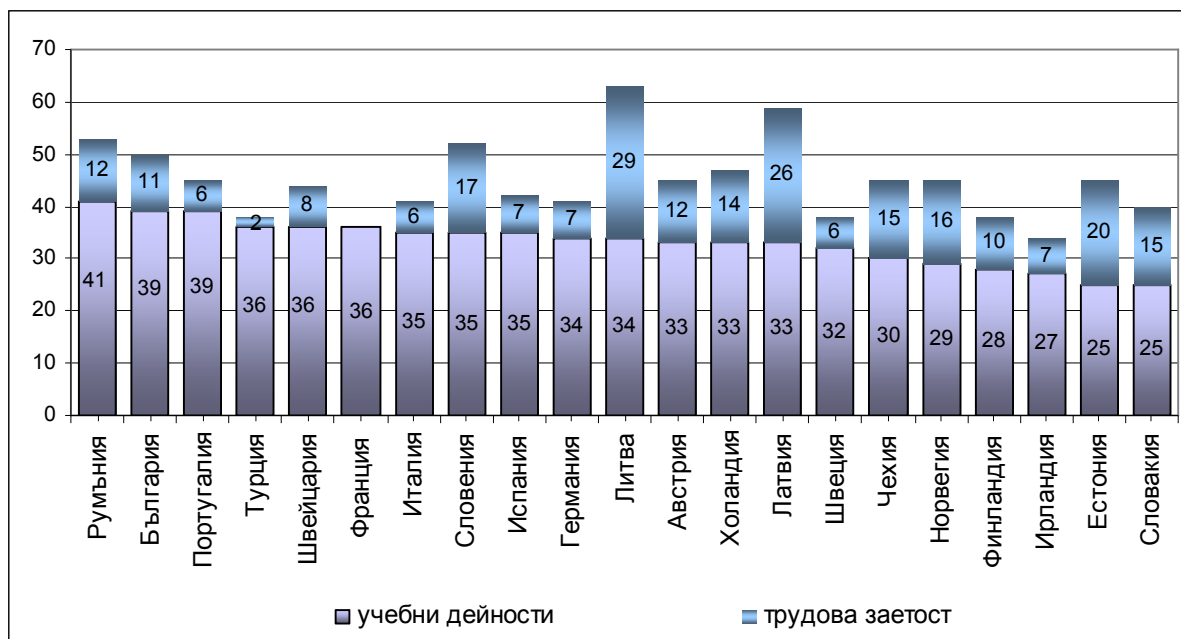
Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.2., 3.1., 4.1., 4.2. & 4.6.

По-голямата част от приходите на работещите студенти, които поддържат самостоятелни домакинства, идват не от платена работа, а от други източници. Това се отнася както за групата като цяло, така и за мъжете и жените поотделно. Изключение в това отношение правят само работещите студенти, които се обучават в образователно-квалификационната степен „Бакалавър“. При тях лек превес имат собствените им доходи от работна заплата спрямо тези от други източници.

Бюджет на времето, свързано с учебни дейности и трудова заетост

Самофинансирането на студентите има значителна роля при разпределянето на разходите за висше образование между родителите, държавата и самите студенти. Тъй като трудовата заетост е свързана с разход на време, то тя би могла да окаже и негативно влияние върху времето, което студентите отделят за дейности, свързани с учене и самоподготовка.

Първият индикатор за възможен конфликт между дейностите на един студент, произтичащи от неговата трудова заетост, и дейностите, свързани с неговото обучение, е седмичното му разпределение на времето (**Фигура 6.9.**).

Фигура 6.9. Бюджет на времето на студентите (по държави, часа/седм.)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopics 46.

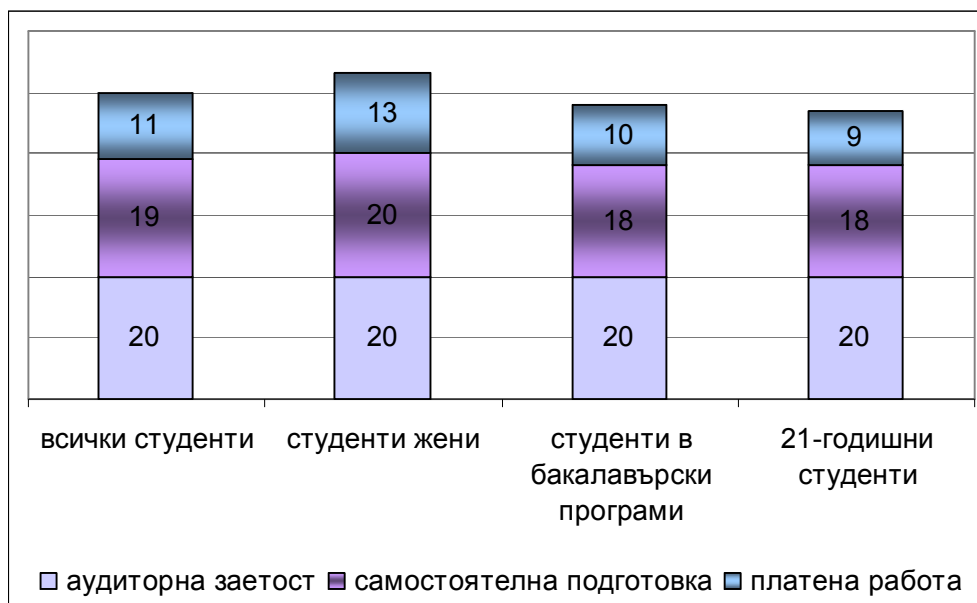
Времето, което студентите отделят за учебни дейности (аудиторна заетост и самоподготовка), варира в отделните държави от 25 часа седмично в Словакия и Естония до около 40 часа седмично – в Румъния, България и Португалия. Българските студенти попадат в групата на студентите, които отделят най-много време за различни учебни дейности.

В известна степен тези разлики могат да бъдат обяснени с различните изисквания, които националните образователни системи поставят към студентите. В някои от тях например съществува стриктен контрол на посещаемостта на учебните занятия за сметка на академичната свобода.

В повечето държави, включени в изследването, седмичната натовареност на студентите с учебни дейности е между 30 и 35 часа. Същевременно, да се работи по време на следването е обичайно явление в повечето държави. Ако обединим тази информация, става ясно, че общата седмична натовареност на студентите е около 40 часа и повече, като в някои държави тя надвишава 50 часа. България е в групата на държавите с най-висока седмична натовареност на студентите заедно с Румъния, Словения, Литва и Латвия.

Данните от националното изследване показват, че общата седмична заетост на студентите в България е сравнително висока – 50 часа (за сравнение, седмичната трудова заетост е 40 часа) и включва: аудиторна заетост – 20 часа седмично, самостоятелна подготовка – 19 часа седмично, трудова заетост – 11 часа. Данните за бюджета на времето на жените, записаните в бакалавърски програми и 21-годишните студенти са почти идентични с тези за цялата съвкупност.

Фигура 6.10. илюстрира седмичната натовареност на българските студенти по пол и възраст. Зависимостта между времето, отделяно за работа, и времето, отделяно за учене, е обратнопропорционална – колкото повече време студентите отделят за работа, толкова по-малко са часовете за обучение и самоподготовка. Неработещите студенти отделят 42 часа за учене (аудиторна и извънаудиторна заетост), а тези, които работят повече от 15 часа седмично, отделят около 32 часа за учебни дейности.

Фигура 6.10. Натовареност на българските студенти по пол и възраст (часа/седмично)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.1., 1.2., 3.1. & 4.5.

Как студентите оценяват натовареността си, свързана с обучението и работата

Както стана ясно, българските студенти са с най-голяма седмична натовареност. Изследователски интерес представлява как те оценяват своята натовареност, т.е. смятат ли я за приемлива, или не.

Дали студентите ще определят своята седмична натовареност като приемлива или неприемлива, зависи от времето, което те прекарват в работа или учене. В Словения, България, Португалия, Швейцария и Швеция например разликата между студентите, които оценяват като приемлив или неприемлив своя времеви бюджет, е повече от 10 часа седмично.

В България в частност не се наблюдават съществени различия между студентите като цяло и техните колеги от бакалавърските програми по отношение на оценката им за степента на тяхната натовареност, свързана с обучението и работата. Студентите, които отделят 46 часа седмично за учене и работа (съответно 37 и 9 часа), определят своята натовареност като напълно приемлива. За приемлива се смята натовареност от 50 часа седмично (40 часа за учене и 10 часа за работа).

Най-недоволни от работната си натовареност обаче са студентите, които учат и работят средно 58 часа седмично (41 часа за учене и 17 часа за работа), което е обяснимо, като се има предвид, че тяхната работна седмица е с 18 часа по-дълга от приетата трудова седмица от 40 часа.

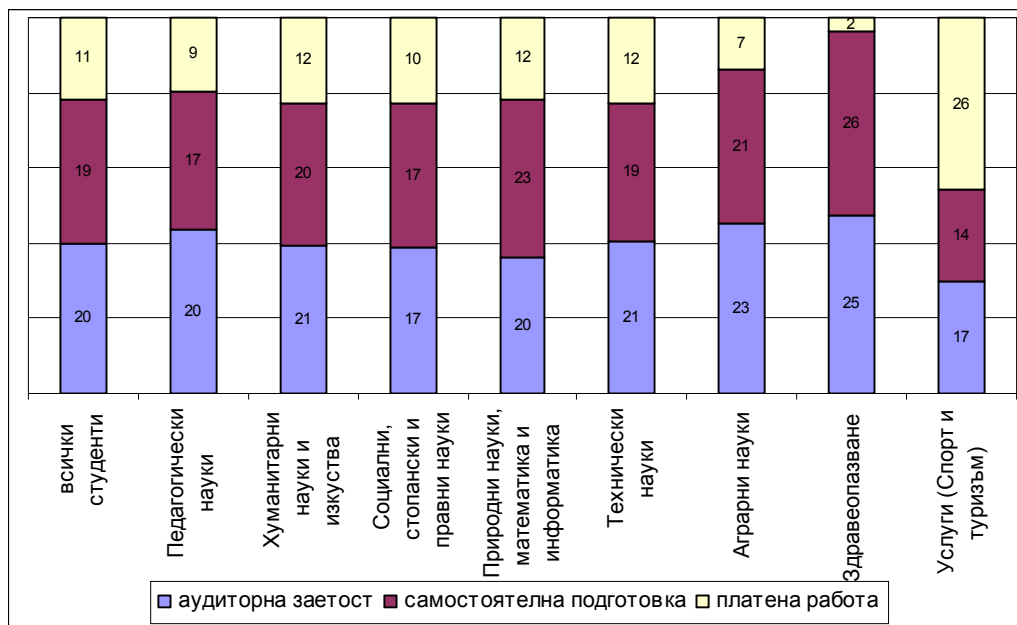
Седмичен бюджет на времето на студентите по области на образование

Съществува разлика между времето, което студентите отделят за работа и за учене по различни области на обучение. Например, при сравнение между студентите в инженерни и хуманитарни специалности във всички държави от изследването,

изглежда, че студентите от хуманитарните специалности отделят по-малко време за учене, докато работят по-често и отделят повече време за работа.

От резултатите може да се направи изводът, че тези, които отделят най-много време за самостоятелна подготовка, имат ниска трудова заетост, и обратното, студентите с ниска трудова заетост отделят най-много време за самостоятелна подготовка.

На **Фигура 6.11.** е показан седмичният бюджет на времето на българските студенти по области на образование.

Фигура 6.11. Бюджет на времето на студентите в България по области на образование (часа/седмично)

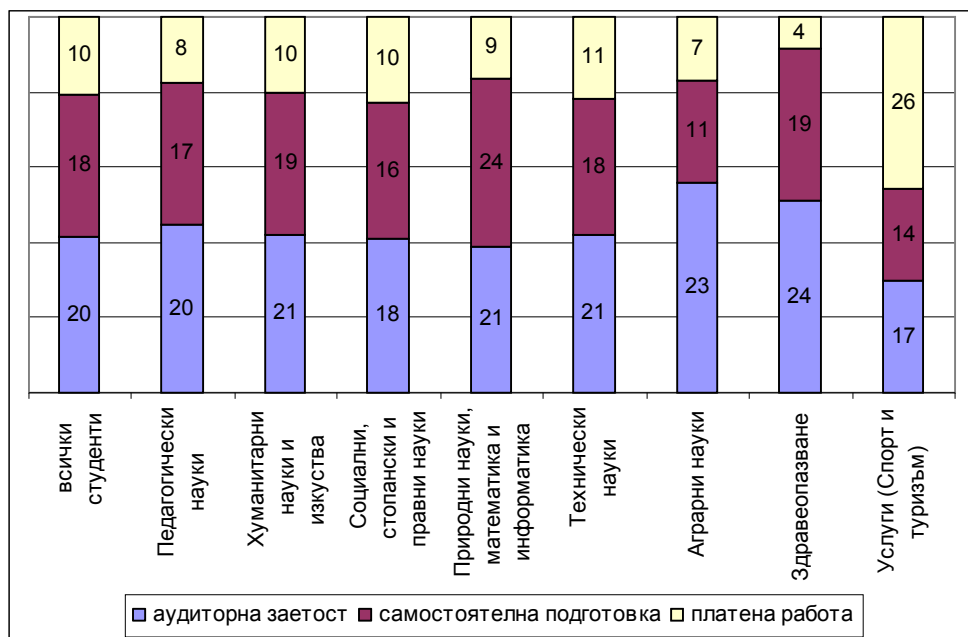
Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.4. & 4.5.

Като най-голяма се очертава седмичната аудиторна заетост на студентите от областите здравеопазване, аграрни, технически и хуманитарни науки (съответно 25, 23, 21, 21 часа седмично), следват педагогическите и природните науки (съответно 20 часа седмично), а най-малка е тази на студентите в областта на услугите (спорт и туризъм).

Най-много време за самоподготовка отделят студентите от областите здравеопазване, природни науки, аграрни и хуманитарни науки (съответно 27, 23, 21 и 20 часа седмично), следват тези от техническите науки (19 ч./седм.), педагогическите и социалните науки (по 17 ч./седм.), а най-малко учат самостоятелно студентите по спорт и туризъм (14 ч./седм.).

Седмичната трудова заетост на студентите в България също варира силно в зависимост от областта на обучение – от 26 до 2 часа седмично, като най-високите и стойности в рамките на общия бюджет на времето са измерени при студентите по спорт и туризъм – средно 26 часа седмично. Значително по-малко време за платена работа отделят студентите от техническите, природните и хуманитарните науки (средно 12 часа седмично), от социалните, педагогическите науки и аграрните науки (съответно 10, 9 и 7 часа седмично), а студентите от медицинските специалности отделят най-малко време – само 2 часа седмично.

Фигура 6.12. показва аналогичното разпределение, но само сред студентите от бакалавърските програми.

Фигура 6.12. Бюджет на времето на студентите в бакалавърски програми в България по области на образование (часа/седмично)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.4. & 4.5.

Резултатите от изследването показват, че средноседмичната аудиторна заетост на студентите в бакалавърските програми е 20 часа, извънаудиторната им заетост – 18 часа, а времето за платена работа – средно 10 часа седмично.

Като най-голяма се очертава седмичната аудиторна заетост на студентите в бакалавърските програми от областите: здравеопазване, аграрни, хуманитарни, природни и технически науки (съответно 24, 23, 21,40, 21,07 и 21,05 часа седмично), следват педагогическите и социалните науки (съответно 20 и 18 часа седмично), а най-малка е тя отново при студентите в областта на спорта и туризма (само 17 часа седмично).

Най-много време за самоподготовка отделят студентите, записани в бакалавърски програми от областта на природните науки (24 часа седмично), следват хуманитарните науки и изкуства, здравеопазването и аграрните науки (съответно 19 часа седмично), техническите, педагогическите и социалните науки (съответно 18, 17 и 16 часа седмично), а най-малко учат самостоятелно тези от областта на спорта и туризма – само 14 часа седмично.

Най-много време посвещават на всички дейности, свързани с обучението, студентите от областта на природните науки (общо 45 часа седмично), следват тези по здравеопазване, от аграрните и хуманитарните науки (съответно 43, 41 и 40 часа седмично), техническите и педагогическите науки (съответно 39 и 37 часа седмично), а най-малко – студентите от социалните науки и услугите (съответно 34 и 32 часа седмично).

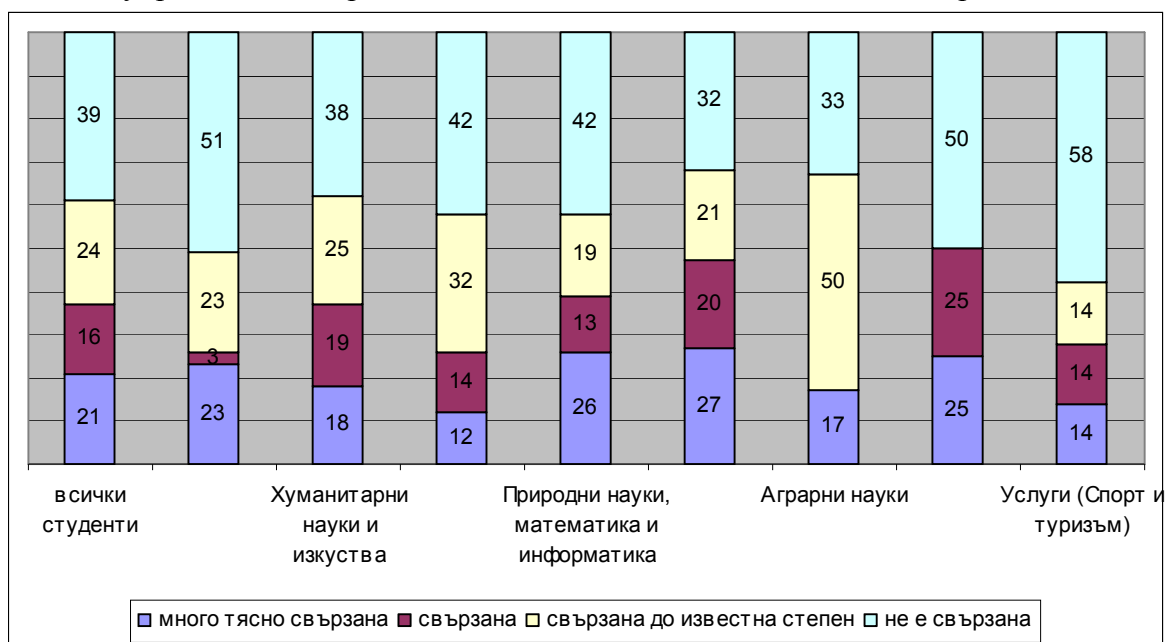
Седмичната трудова заетост на записаните в бакалавърски програми студенти варира силно според областта, в която те се обучават – от 26 до 4 часа седмично, като най-високи стойности в рамките на общия бюджет на времето се наблюдават отново при студентите по спорт и туризъм – средно 26 часа седмично. Много по-малка е трудовата заетост на студентите от техническите, хуманитарните и социалните науки (съответно 11, 10,48 и 9,91 часа седмично), следват природните, педагогическите и

аграрните науки (съответно 9, 8 и 7 часа седмично), а студентите от медицинските специалности работят най-малко време – средно 4 часа седмично.

Зависимост между трудовата заетост на студентите и областта на образование

Поне в един от десет случая работата, която студентът извършва по време на своето обучение, е непосредствено свързана със специалността, по която се обучава. Тази връзка е най-силно изявена в Австрия, Чехия и Естония, където се наблюдава и сравнително високо равнище на трудова заетост на студентите.

Фигура 6.13. илюстрира как студентите оценяват степента на свързаност между работата, която упражняват по време на следването си, и своята област на образование.

Фигура 6.13. Разпределение на студентите в България според начина, по който определят връзката между характера на работата и областта на образование (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.4. & 4.6.

Почти 21% от всички работещи студенти оценяват като много тясно свързани работата и следването си, 16% откриват връзка между двете, за 24% такава съществува, но само до известна степен, а според 39% работата им изобщо няма връзка с това, за което учат. Това означава, че около 60% от студентите работят по време на обучението си най-вече за да осигурят издръжката си, а не за да придобият професионален опит.

Резултатите показват, че в по-голямата си част работещите студенти, независимо в коя област следват, упражняват професии, несвързани с областта на обучение. Изключение в това отношение правят студентите от техническите и аграрните науки, както и от хуманитарните науки и изкуствата.

Все пак близо 20% от работещите студенти смятат, че връзката между работата и следването им е доста тясна, като това важи особено за студентите от областите инженерни науки, природни науки и медицина.

Резултатите от изследването сочат, че нивата на трудова заетост на българските студенти са сравнително ниски спрямо тези в останалите страни. Причините за това са много – сред тях са недостатъчно развитият пазар на труда в България, който не предлага на студентите достатъчно атрактивни възможности за избор на работа, при

това ориентирана към професионалната реализация по изучаваната специалност. Част от студентите не смятат предлаганите условия на труд и заплащане за удовлетворителни, поради което предпочитат да не работят. Решението следва да се търси във все по-тясната връзка между бизнеса и висшето образование, в укрепването и по-нататъшното разгръщане на мрежата от кариерни центрове в университетите с оглед по-ранното професионално ориентиране на младите хора. Предприетите инициативи като Дни на кариерата, стажантски програми и др. са положителен момент, който доказва, че отношението на бизнеса към студентите и висшето образование се променя в правилната посока.

ГЛАВА VII. МЕЖДУНАРОДНА МОБИЛНОСТ

В тази глава са представени резултатите от проекта EUROSTUDENT III в областта на международната студентска мобилност. Основни теми на изследването са езиковите умения на студентите, нивата на студентска мобилност, най-предпочитаните дестинации за обучение в чужбина и основните източници за подкрепа на обучението на студентите извън родните им страни. В контекста на международните сравнителни данни са представени и резултатите от участието на България в проекта EUROSTUDENT III.

Глобализацията на икономиката и интернационализацията на висшето образование поставят множество национални и институционални предизвикателства, най-вече в посока на хармонизация на учебни структури и програми, позволяващи признаване на периоди на обучение в чужбина, но също и по отношение на прозрачност, отчетност и качество на предлаганите образователни услуги. Болонските договорености и Лисабонските цели продължават да определят стандартите на съвременните процеси във висшето образование, определяйки по този начин неговото европейско измерение. Вследствие на тези мащабни политически промени международната студентска мобилност доби реални параметри. Благодарение на схемите и мерките, въведени както чрез програмите на Европейския съюз в областта на образованието, така и чрез различни национални и частни донорски инициативи за международен обмен, съвременното пространство за висше образование поддържа и създава благоприятни условия за значителен брой студенти от все повече страни да бъдат част от общоевропейския академичен трансфер на знания. Многократно увеличените през последните няколко години нива на международната студентска мобилност са доказателство за способността на отделните национални системи за висше образование да привличат чуждестранни студенти и съответно недвусмислен показател за конкурентоспособността им в европейски и световен мащаб. Понастоящем придобиването на образователен опит в чуждестранни образователни институции се разглежда като индикатор за повишен достъп до по-качествено образование и съответно като възможност за осигуряване на по-добри шансове на европейския пазар на труда.

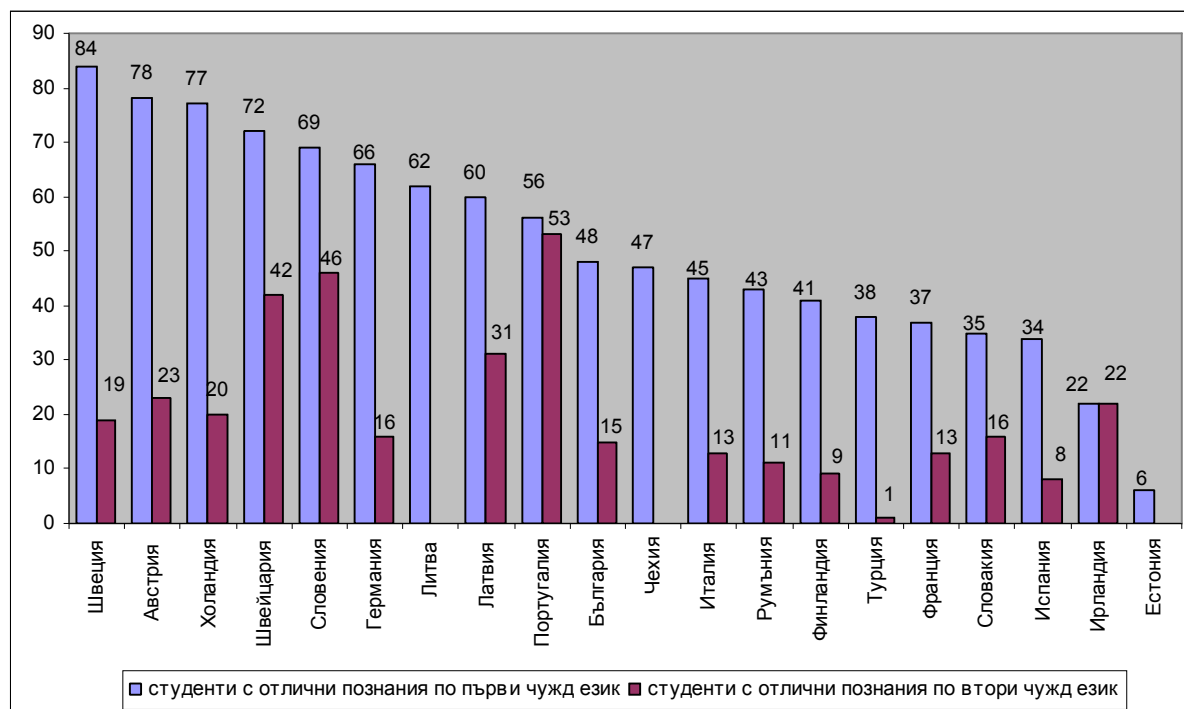
От гледна точка на съществуващите европейски, национални и институционални схеми за засилване на обмена в областта на висшето образование специален интерес за проекта EUROSTUDENT III представлява както краткосрочната, така и дългосрочната студентска мобилност. Това означава, че представените данни се отнасят до завръщащите се в родната си страна студенти, които, след като са били на обучение за известен период от време в чужда страна, са решили да продължат образованието си в своята родина.

Чуждоезикови умения на студентите

Чуждоезиковите умения са един от основните фактори, които най-силно влияят върху мотивацията на студентите да предприемат обучение зад граница. Изхождайки от презумпцията, че съществува пряка връзка между нивата на международна мобилност и степента на владеене на чужди езици, EUROSTUDENT III събира данни относно чуждоезиковите умения на студентите в страните – участнички в проекта.

На **Фигура 7.1.** са представени резултатите от международното изследване относно двата най-често говорими чужди езици в отделните държави. Липсата на данни за дадена страна е обозначена с „0“. Събраната информация отразява субективната оценка на респондентите. Според използваната от проекта методология

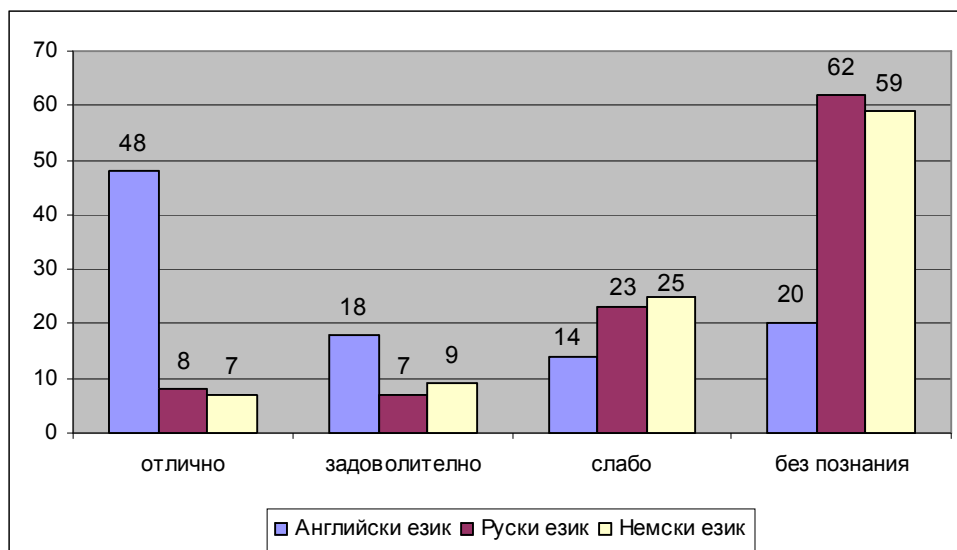
интервюираните младежи посочват нивото на владеене на съответния език в съответствие с предложената им петстепенна скала за оценка. В случая за отлично владеене на чужд език са класифицирани обобщените данни на отговорилите с „1“ и „2“ студенти.

Фигура 7.1. Дял на студентите с отлично владеене на двата най-често говорими чужди езици (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 52.

Международните сравнителни данни показват, че в девет държави (Швеция, Австрия, Холандия, Швейцария, Словения, Германия, Литва, Латвия и Португалия) дялът на студентите с отлични познания по поне един чужд език надвишава 50%. Сред тях Португалия е единствената страна, в която също над 50% от анкетираните владеят отлично още един чужд език. Словенските и швейцарските им колеги също показват богата езикова култура, като над 40% от тях посочват, че владеят отлично втори чужд език. Според разглеждания индикатор България заема челно място сред държавите, в които дялът на студентите с отлични познания поне по един чужд език е под 50%. Що се отнася до владеенето на втори чужд език, получените резултати потвърждават позиционирането на нашата страна в средата на скалата. По-подробна информация относно най-говоримите езици и езиковите умения на българските студенти са представени на **Фигура 7.2**. Основните чужди езици, които най-много се изучават, са английски, руски и немски. Тези три езика се владеят и използват свободно от почти две трети от българските младежи, приети за обучение в системата на висшето образование.

Фигура 7.2. Степен на владение на най-говоримите чужди езици сред българските студенти (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 5.1.

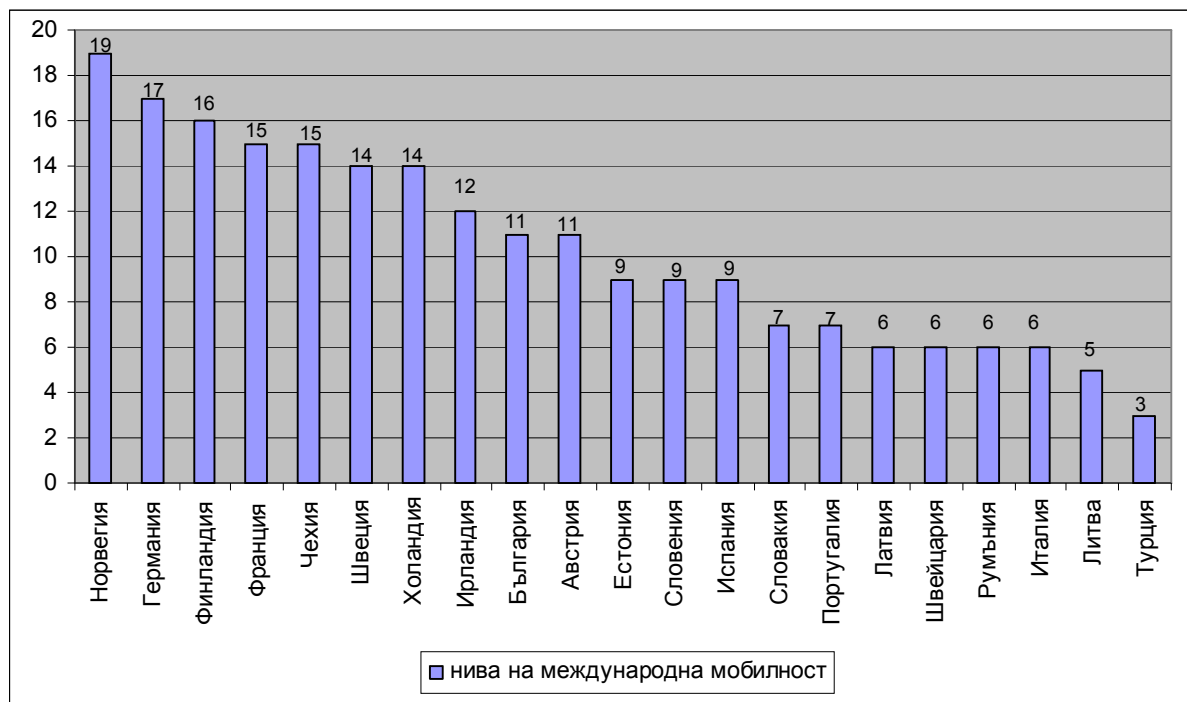
Английският език е най-често говоримият чужд език сред българските студенти. Почти половината от респондентите (48%) посочват, че свободно владеят езика на Шекспир. За сравнение, под една десета е делът на студентите, които владеят отлично руски или немски език. 18% от попълнителите въпросника посочват, че притежават известни познания по английски, а 16% са тези, които съобщават, че ползват руски или немски език. Със слаби познания или изобщо невладеещи английски език са повече от една трета от българските студенти. Съответно делът на невладеещите или със слаби познания по втория и третия най-говорими чужди езици възлиза на 85% и 84%.

Резултатите от участието на България в проекта EUROSTUDENT III разкриват, че делът на българските студенти с отлични чуждоезикови познания е съотносим към средните стойности, характерни за колегите им от останалите европейски държави. Получените данни позволяват да бъде направен изводът, че българските висши училища имат възможност да повишават палитрата на предлаганите образователни услуги, като по-активно се ангажират с повишаването на чуждоезиковата подготовка на своите възпитаници.

Нива на международна мобилност

Освен анализирането на данните относно чуждоезиковата подготовка на студентите в отделните страни, от особен интерес за EUROSTUDENT III представлява и участието в различни учебни дейности, свързани с придобиването на международен образователен опит. Нивата на международна мобилност са разглеждани като индикатор за способността на националните системи за висше образование да участват в европейския академичен обмен, допринасяйки по този начин и за трансфера на знания и технологии.

На **Фигура 7.3.** са представени международните сравнителни данни относно нивата на студентската мобилност по държави. В половината от изследваните случаи всеки десети интервюиран заявява, че е участвал в някаква форма на международен образователен обмен.

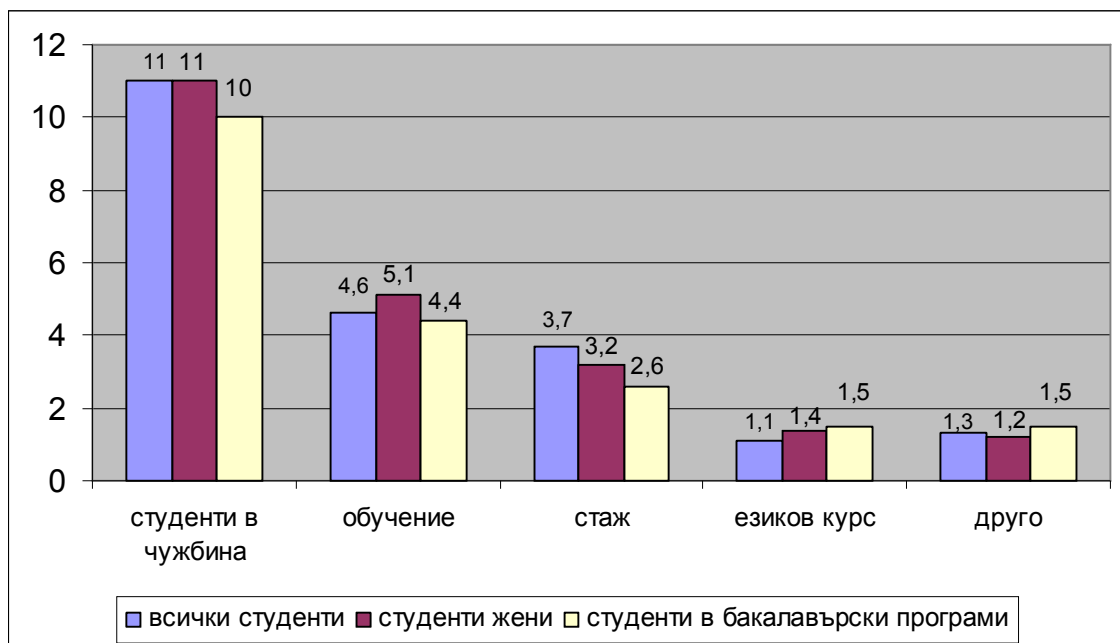

Фигура 7.3. Нива на международна студентска мобилност (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 53.

В седем държави (Норвегия, Германия, Финландия, Франция, Чехия, Швеция и Холандия) делът на студентите, участвали в схеми на международна мобилност, варира между 14% и 19%, като според получените данни почти всеки пети норвежки студент е придобил чуждестранен опит във връзка със своето обучение. В други шест случая, между които и България, младежите, заявили, че са посетили чужда страна с учебна цел, представляват между 9% и 12%. Турция (3%) и Словакия (7%) са страните, които определят горната и долната граница на групата от държави с най-ниски стойности на международна мобилност. Освен тях, в този диапазон се позиционират Португалия, Латвия, Швейцария, Румъния, Италия и Литва.

На **Фигура 7.4.** са представени данните от националното изследване, проведено в рамките на проекта EUROSTUDENT III. Основен акцент при анализа на получените резултати представляват формите на международна мобилност, които са най-предпочитаните сред българските младежи, както и дали се открояват съществени различия между отделните представителни групи (студенти жени и записаните в бакалавърските програми студенти), които изследването извежда.

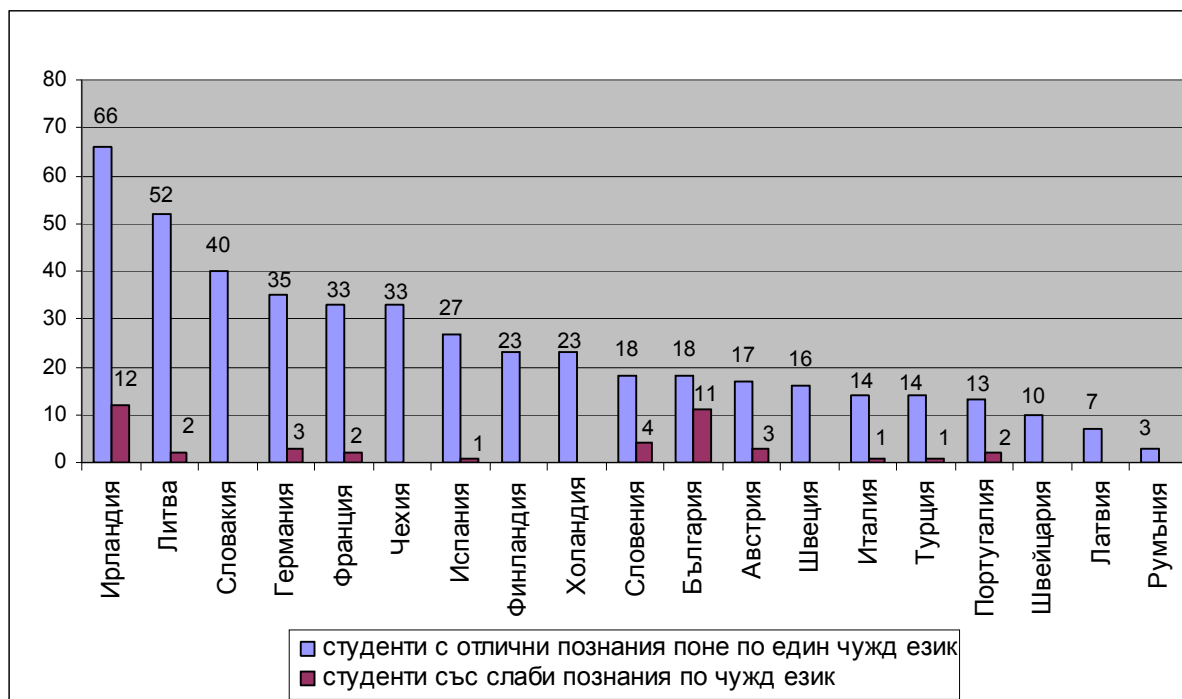

Фигура 7.4. Нива на студентска мобилност според вида учебна дейност (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 1.2., 3.1. & 5.4.

Данните от проведеното изследване показват, че всеки единадесети български студент е бил на обучение в чужбина. Не се наблюдават съществени разлики в нивата на международна мобилност между отделните наблюдавани групи: 11% е делът на жените, които посочват, че са били на обучение в чужбина, а само с 1% по-ниска е измерената мобилност при записаните в бакалавърски програми студенти. Най-предпочитаната форма на обучение зад граница представлява редовното обучение в чужди университети, което след това се признава за учебен период в институцията майка. Тази форма на международна мобилност е най-често срещаната сред всички изследвани студентски групи, като почти половината от жените заявяват, че са преминали през подобна схема на обучение. На второ място като най-често използвана форма на учебна дейност зад граница респондентите посочват стажа, а на трето място се нареждат езиковите курсове. Около една десета от студентите, участвали в международния академичен обмен, посочват, че техният престой в чужбина е свързан с учебна дейност, различна от вече изброените.

Взаимовръзката между чуждоезиковите умения на студентите и нивата на международната мобилност е представена на **Фигура 7.5**. Резултатите имат за цел да осигурят сравнителни данни за равнищата на международен студентски обмен на две основни групи респонденти: студентите с отлични чуждоезикови умения и студенти със слаби познания по чужд език. Липсата на данни за дадена страна е обозначена с „0“.

Фигура 7.5. Взаимовръзката между чуждоезиковите умения на студентите и нивата на международната мобилност (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 54.

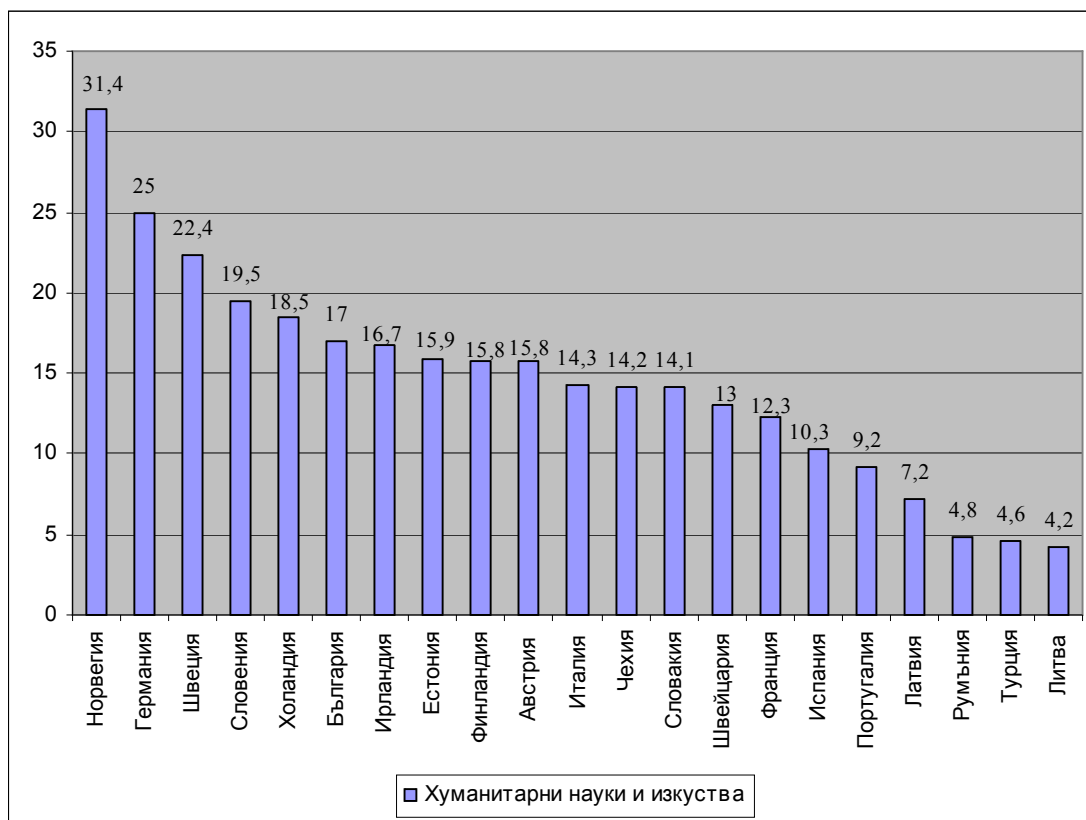
Международните сравнителни данни разкриват, че във всички изследвани случаи нивата на международна мобилност са по-високи сред студентите с отлични познания по чужд език спрямо колегите им, които имат по-слаби чуждоезикови умения. В почти всички страни всеки десети студент с отлична чуждоезикова подготовка е бил на обучение извън родната си страна, като значителни са разликите в стойностите за двете изследвани групи студенти. Въпреки тази обща европейска тенденция, в отделни държави не се наблюдават съществени различия в нивата на международна мобилност при студентите, които владеят свободно чужд език, спрямо колегите им със слаба чуждоезикова подготовка. Следователно чуждоезиковите умения на студентите представляват важен, но не и определящ фактор за международния академичен трансфер.

Интересен пример за това са случаите на Ирландия и България. За 2/3 от ирландските студенти, които владеят отлично поне един чужд език, чуждоезиковата подготовка се оказва достатъчен мотив за предприемане на обучение в чужбина, като в тази страна са регистрирани и най-високите за Европа стойности по отношение на разглеждания индикатор. В същото време обаче това е и държавата, която в най-голяма степен трансферира в чужди страни студенти със слаби чуждоезикови познания (12%). Би могло да се предположи, че тези резултати се дължат на студентите, които се обучават в английски висши училища. От своя страна в България 18% е делът на студентите с отлична чуждоезикова подготовка, които са решили да предприемат обучение в чужбина. За сравнение, единадесет на всеки сто български студенти със слаби чуждоезикови познания също са били в чужбина с учебна цел.

Нивата на международната мобилност се влияят и от възможностите на студентите да организират и осигурят учебна визита зад граница. Затова една от основните идеи на EUROSTUDENT III е да изследва доколко областта на висше образование представлява фактор, определящ по-добрите или по-лошите шансове на студентите да предприемат обучение в чужбина.

С цел осигуряване на по-добра международна сравнимост на получените от различните национални изследвания данни проектът използва постиженията на Международната стандартна класификация на областите на образованието (ISCED-97). На базата на тази международна методология, изготвена под ръководството на ЮНЕСКО, EUROSTUDENT III събира и анализира данни в следните осем широки области на образованието: Хуманитарни науки и изкуства; Социални, стопански и правни науки; Природни науки, математика и информатика; Технически науки; Здравеопазване; Педагогически науки; Аграрни науки и Услуги. Използваните тук наименования на областите на образованието са адаптирани според приетия с Постановление на Министерския съвет национален Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления.

На **Фигура 7.6.** са представени международни сравнителни данни за нивата на мобилност сред студентите от областите на образование „Хуманитарни науки и изкуства“. Специалният интерес към тези две области на висшето образование е мотивиран от факта, че традиционно хуманитарните специалности са сред най-предпочитаните и леснодостъпни за обучение в чужбина.

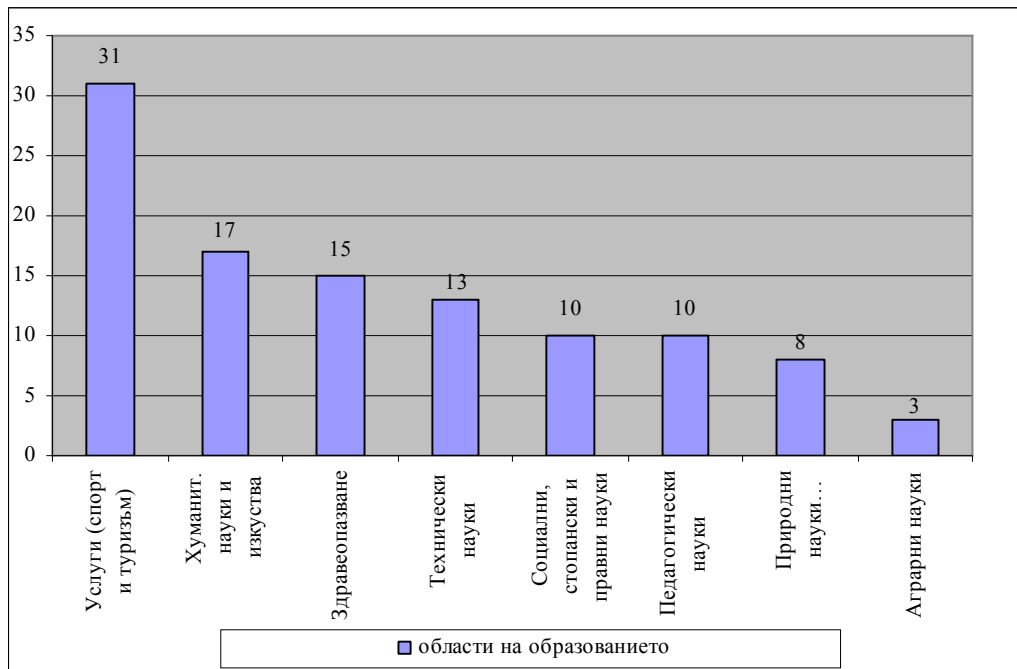
Фигура 7.6. Нива на международна студентска мобилност в областите „Хуманитарни науки и изкуства“ (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 55.

Международните сравнителни данни разкриват, че студентите в Норвегия (31,4%), Германия (25%) и Швеция (22,4%) в най-голяма степен са се възползвали от предоставените възможности за придобиване на чуждестранен образователен опит. В други 12 страни, между които и България, нивата на международна мобилност сред студентите от областите „Хуманитарни науки и изкуства“ варира между 10% и 20%. Най-ниските стойности по този показател са измерени в Литва (4,2%), Турция (4,6%), Румъния (4,8%), Латвия (7,2%) и Португалия (9,2%). Резултатите от участието на

България в проекта EUROSTUDENT III дават основание да се заключи, че в изследваните области на образование българските студенти показват едни от най-високите за Европа равнища на международна мобилност.

Конкретното разпределение на „мобилните“ студенти в нашата страна по области на образованието е видно на **Фигура 7.7.**, където са представени резултатите от националното проучване. Получените данни позволяват да бъдат открити тези сфери на образование, които предоставят повече шансове за участие в програми и схеми, подпомагащи обучението зад граница. Извадката надхвърля 100 %, тъй като е калкулиран броят на проведените обучения зад граница според техния вид, разпределени върху броя студенти, заявили, че са били на обучение в чужбина.

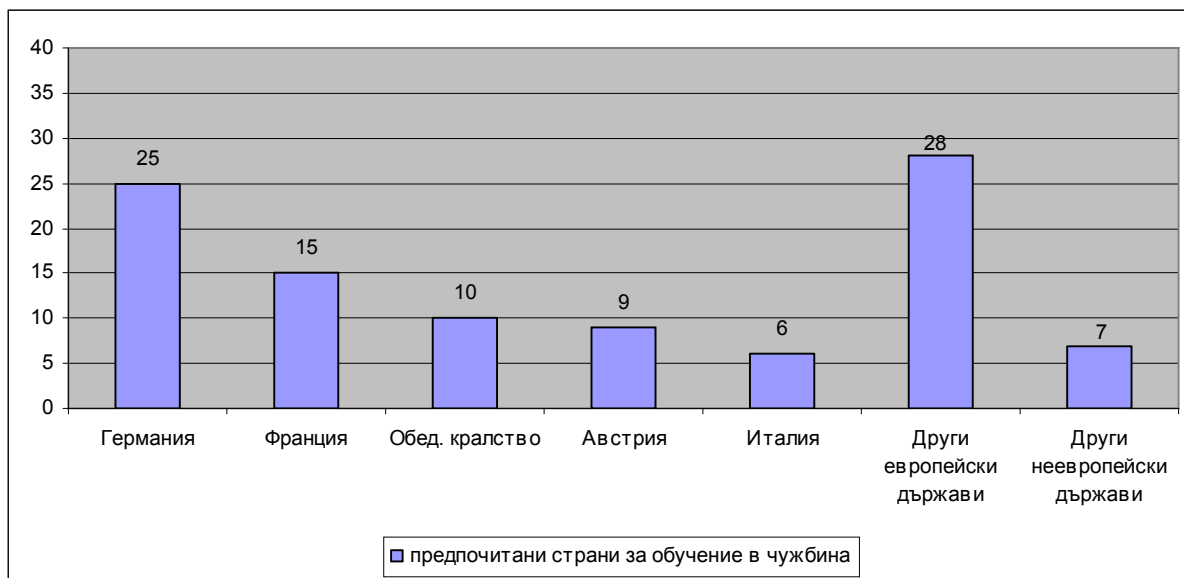

Фигура 7.7. Разпределение на студентите, които са били на обучение в чужбина, според областите на образованието (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпроси 3.4. & 5.4.

Според данните на националното проучване, проведено в рамките на проект EUROSTUDENT III, най-много пътуват зад граница с учебна цел студентите от областите „Услуги“ (31%), „Хуманитарни науки и изкуства“ (17%) и „Здравеопазване“ (15%). Почти две трети от студентската мобилност се дължи именно на тези три групи области на образованието. Мобилността на студентите, записани в специалности от Техническите науки, възлиза на 13% от общия за страната брой учебни посещения в чужбина. Областите „Педагогически науки“ и „Социални, стопански и правни науки“ заедно формират 20% от общия дял на обучавалите се зад граница български студенти. Най-малко се възползват от възможностите за учебни визити в други държави студентите от област „Аграрни науки“ (3%) и „Природни науки, математика и информатика“ (8%).

Освен измерването на нивата на международната мобилност на студентите по области на образование, EUROSTUDENT III осигурява данни и за най-предпочитаните дестинации за обучение. Резултатите от проведеното национално проучване са представени на **Фигура 7.8.**

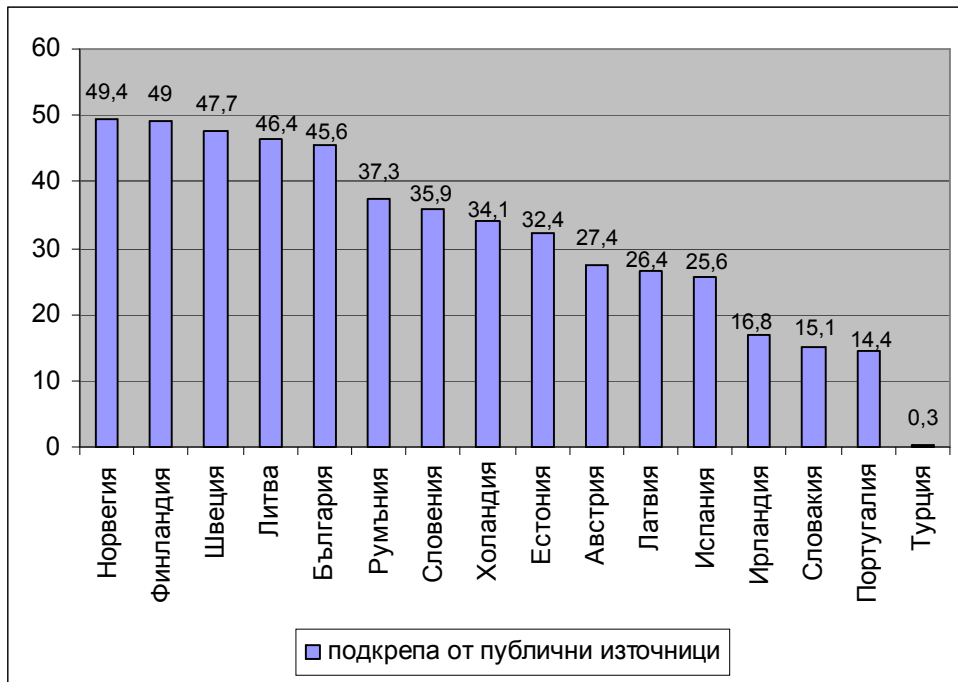
Фигура 7.8. Разпределение на студентите според най-посещаваните с учебна цел дестинации (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 5.5.

Германия е най-предпочитаната от българските студенти страна за обучение. ¼ от българските младежи с чуждестранен опит са посетили с учебна цел именно тази държава. Следващите най-предпочитани за обучение дестинации са: Франция (15%), Обединеното кралство (10%), Австрия (9%) и Италия (6%). Като цяло страните от Европейския съюз са най-предпочитани от българските студенти. Освен горепосочените държави, други 28% заявяват, че са посетили с учебна цел страни от този регион. За сравнение, само 7% е дялът на студентите, които са се обучавали извън Европа.

Източници на финансиране на студентската мобилност

Проектът EUROSTUDENT III събира и анализира данни относно тежестта на различните видове източници на финансова подкрепа за международната студентска мобилност във всяка от страните – участнички в проекта. От съществено значение за целите на международното сравнително изследване е наличната подкрепа, която студентите получават от публични източници. На **Фигура 7.9.** са представени сравнителните данни по държави относно дела на този вид подкрепа за финансирането на учебни визити зад граница. Подкрепата от публични източници включва следните инструменти за подпомагане на студентската мобилност: стипендии за обучение от ЕС, стипендии от страната домакин, стипендии и заеми от родната страна.

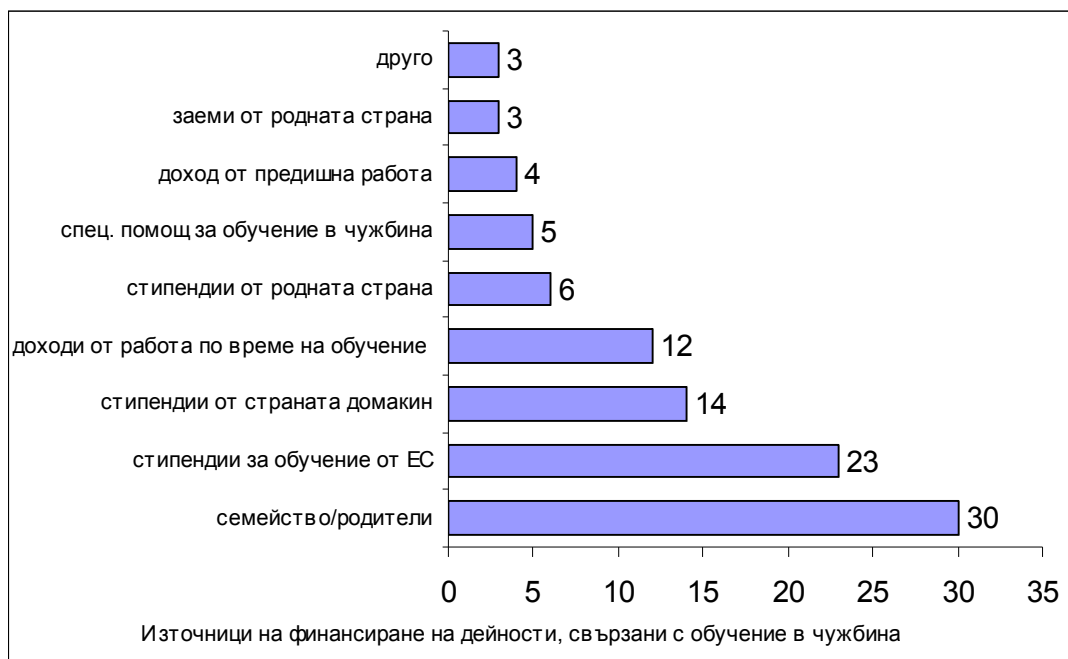

Фигура 7.9. Дял на подкрепата от публични източници към общия размер на разпределяните за международна студентска мобилност средства (по държави, в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Data Appendix, Subtopic 57.

Резултатите от проекта EUROSTUDENT III разкриват, че получената чрез публични източници подкрепа за международна мобилност е от изключителна важност за студентите от почти всички държави, включени в изследването. Най-силна подкрепа от схеми и програми за международен академичен обмен получават студентите от Норвегия (49,4%), Финландия (49%), Швеция (47,7%), Литва (46,4%) и България (45,6%). В други седем държави (Испания, Латвия, Австрия, Естония, Холандия, Словения и Румъния) дялът на публичните средства варира между 25% и 36% от общия размер на сумата, изразходвана за осигуряването на учебния престой зад граница. Турция (0,3%), Португалия (14,4%), Словакия (15,1%) и Ирландия (16,8%) са страните, в които студентите в най-малка степен разчитат обучението им в чужбина да бъде субсидирано от публични по своя характер инициативи, схеми или програми.

Международните сравнителни данни акцентират върху значението на публичните източници за подпомагането на международния академичен обмен. Резултатите от националните изследвания върху социално-икономическите условия за живот на студентите разкриват в дълбочина значението на повече и по-разнообразни форми на подкрепа, както и кои от тях са от най-голямо значение за съответната страна. **Фигура 7.10.** представя резултатите от участието на България в EUROSTUDENT III относно тежестта на различните видове източници спрямо общия размер на средствата, изразходвани за подпомагане на български студенти да осъществят учебна визита извън родната си страна.

Фигура 7.10. Дял на средствата за подкрепа на международна мобилност според източниците за финансиране (в %)

Източник: EUROSTUDENT III: Източник: EUROSTUDENT III: Национално изследване, въпрос 5.6.

Въпреки че България е една от страните, в които публичните източници играят значима роля за подпомагането на обучението в чужбина (Фигура 7.9.), най-голяма подкрепа студентите получават от своето семейство. Данните от националното проучване сочат, че 30% от средствата, отделяни за международна мобилност, са осигурявани от родителите на студентите. Вторият по значимост източник представляват получените от ЕС стипендии, като те представляват почти $\frac{1}{4}$ от общия размер на изразходваните средства. Подкрепата, която българските студенти получават от страната домакин, е класирана на трета позиция, като 14% от българските студенти заявяват, че обучението им зад граница е било подкрепено чрез подобна схема. Заетостта по време на обучението е характерна за всеки дванайсети български младеж, предприел обучение в чужбина. Сравнително слаба е подкрепата от останалите източници (стипендии от родната страна, специална помощ за обучение в чужбина, заем от родната страна и др.) спрямо общия размер на изразходваните за учебни дейности в чужбина средства.

Прегледът на основните данни, които EUROSTUDENT III осигурява за международната студентска мобилност, показва, че според регистрираните учебни посещения зад граница и нивата на езикова компетентност България заема междинна позиция сред страните – участнички в проекта. Данните от националното проучване разкриват, че европейските страни са най-предпочитаните учебни дестинации, като Германия, Франция и Обединеното кралство са трите най-посещавани държави. Семейството е основният източник на средства, който родните студенти използват за осигуряване на учебните си визити в чужбина. В същото време международните сравнителни данни показват, че българските студенти най-често се възползват от подкрепата на публични източници, за да осигуряват обучението си в чужбина.

EUROSTUDENT III

Национален въпросник

ИЗСЛЕДВАНЕ

Социално-икономически условия за живот на студентите в България

Основни цели на EUROSTUDENT:

- Да достави сравними ключови данни и основна информация, за да се опишат и установят условията на живот на студентите в Европа.
- Да се опише настоящата ситуация и с помощта на международно сравнително изследване да се идентифицират пречките пред едно всеобхватно и ефективно Европейско пространство за висше образование.
- Да се осигури стандартизирана система за мониторинг, чрез която да се определи ефектът от структурните измервания и промени за специфични групи студенти.

Изследването се ограничава до студенти, които:

1. се обучават в образователно-квалификационни степени „Бакалавър“ и „Магистър“;
2. са български граждани или постоянно пребиваващи студенти.

1. Лични данни

1.1. Възраст години

1.2. Пол

- жена

- мъж

1.3. Семейно положение

- неженен/неомъжена с дългогодишен партньор

- неженен/неомъжена без дългогодишен партньор

- женен/омъжена

- разведен

1.4. Брой деца, ако имате

деца

Възраст на най-малкото дете

години

1.5. Стратате ли от физически увреждания или хронични заболявания, които пречат на Вашето обучение?

- не

- да

2. Учебна подготовка

2.1. Какво средно училище сте завършили, преди да постъпите във висше училище?

- гимназия

- профилирана гимназия

- средно общообразователно училище

- професионална гимназия

- спортно училище

- училище по култура

- училище по изкуства

2.2. Преди да Ви приемат във висшето училище, имате ли някаква професионална подготовка или редовна платена работа?

- не, нямам опит на пазара на труда, само случайна работа

(напр. по време на ваканциите или временна заетост)

- да, имах предварителна професионална подготовка

- да, имах редовна платена работа (за поне 6 месеца)

3. Настоящо образование

3.1. В каква образователно-квалификационна степен се обучавате в момента?

Бакалавър

Магистър

3.2. От колко години учите (вкл. предишно висше образование)?

Общо години обучение във висше образование

години

3.3. Кое описва най-добре студентския Ви статус?

- редовен студент

- задочен студент

- студент дистанционно обучение

- друго

3.4. В каква област на висше образование се обучавате?

Области на образование

код на областта

1 = Педагогически науки

2 = Хуманитарни науки и изкуства

3 = Социални науки, бизнес и право

4 = Природни науки

5 = Инженерство, производство и строителство

6 = Земеделие

7 = Здравеопазване

8 = Услуги (спорт и туризъм)

3.5. Моля, посочете местоположението на Вашето висше училище

Име на населеното място:

4. Условия на живот

4.1. Къде живеете по време на следването си?

- вкъщи (с родители/роднини)
- квартира/преотстъпено жилище/частен апартамент
- студентско общежитие

4.2. Моля, опитайте се да изчислите средния месечен бюджет, с който разполагате, според източника: посочете само средствата в брой. „Бюджетът, с който разполагате“ са парите за месечна издръжка, без значение кога са придобити.

лева

- осигурени от семейството/партньора	<input type="text"/>
финансова подкрепа от държавата или други публични източници	
- стипендия от висшето училище (неподлежаща на връщане)	<input type="text"/>
- заем (подлежащ на връщане)	<input type="text"/>
- стипендия от други публични източници (неподлежаща на връщане)	<input type="text"/>
- собствени доходи от платена работа	<input type="text"/>
- други източници	<input type="text"/>
Общ доход:	<input type="text"/>

4.3. Моля, опитайте се да изчислите средните си месечни разходи по вида на разхода:

лева

	<i>Собствени разходи</i>	<i>Разходи, заплащани от семейството/партньора</i>
А) Разходи за живеене		
- квартира (вкл. режийните)	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- храна	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- облекло/тоалетни принадлежности (грим, пяна за бръснене и т.н.)	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- транспорт	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- здравни разходи (напр. медицинска застраховка)	<input type="text"/>	<input type="text"/>
В) Разходи за обучение (моля, преизчислете разходите Ви за семестър или друг по-дълъг период от време в разход за един месец)		
- учебни такси, такси за записване, изпитни такси	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- финансови такси към висшето училище/студентски сдружения (за членски внос, абонамент за библиотека и др.)	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- учебници и учебни материали	<input type="text"/>	<input type="text"/>
С) Други разходи	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Сумата от разходите, плащани от Вас и от Вашето семейство/ съответно	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Обща сума на разходите	<input type="text"/>	

4.4. Как бихте оценили условия, при които живеете?

Скала на отговорите за оценка: 1 = много добри
 2 = задоволителни
 3 = приемливи
 4 = незадоволителни
 5 = лоши

- битови условия
- финансово положение/материално благополучие
- натовареност (включваща времето за обучение и работа)

4.5. Колко часа прекарахте през последната седмица за обучение в университета, самостоятелна подготовка и платена работа?

(опитайте се да си спомните ден по ден и попълнете общия брой часове за цялата седмица, вкл. уикенда)

пълни часове/ден

- обучение (уроци, семинари, лабораторни занятия, тестове и т.н.)
- лично време за учене (подготовка, учене, четене, писане на домашни)
- платена работа

	пон	вт	ср	чтв	пет	сб	нед
обучение							
лично време за учене							
платена работа							

4.6. Ако работите, доколко работата Ви е свързана с обучението Ви?

(ако не работите, преминете към следващия въпрос)

- много тясно свързана
- свързана
- свързана до известна степен
- не е свързана

○
○
○
○

5. Международна мобилност

5.1. Какви други езици освен майчиния си език владеете?

Моля, отбележете степента на владене на съответния език (-ци), като използвате следната скала

Скала за оценка
отлично

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 много слабо
0 = не владеея

Английски език
Френски език
Немски език
Испански език
Италиански език
Руски език
Друг

5.2. Планирате ли в бъдеще обучение в чужбина?

(обучителен курс, езиков курс, стаж или друго)

- не, определено не
- не съм сигурен
- може би
- да, определено
- да, вече е уредено

☐
☐
☐
☐
☐

5.3. Били ли сте на някакво обучение в чужбина (обучителен курс, езиков курс, стаж и т.н.) или като редовен студент?

- да
- не

☐
☐

Ако отговорът ви е „да“, преминете към следващия въпрос.
Ако отговорът ви е „не“, преминете към въпрос 5.8.

5.4. Какъв вид обучение сте преминали и колко месеца продължи то?

Отбележете продължителността в месеци за всяка дейност!

- редовен курс на обучение
- езиков курс
- стаж/ за започване на работа
- друго (лятно училище, учебна визита и др.)

брой месеци

5.5. Моля, посочете страната, в която сте пребивавали най-продължително време във връзка с обучение и за колко месеца.

Държава (попълнете името): _____ брой месеци

5.6. Как финансирахте най-продължителния си престой в чужбина, свързан с обучение?

Моля, изчислете месечните суми, с които разполагахте.

- помощ от родители/семейство
 - собствени доходи от предишна работа
 - чрез работа по време на ученето в чужбина
 - стипендии/заеми от страната домакин
 - финансиране от ЕС
 - подкрепа чрез заем от родната страна (подлежащ на връщане)
 - подкрепа чрез стипендия от родната страна (неподлежаща на връщане)
 - специална помощ за обучение в чужбина
 - друго
- Общо**

лева				

5.7. Беше ли Вашето обучение в чужбина част от някаква програма?

Моля, посочете името на програмата. Възможни са няколко отговора.

- не
- Еразъм/Темпус
- Лингва
- друга програма на ЕС
- друго

Попълнете името: _____

5.8. До каква степен плановете Ви за обучение в чужбина са повлияни от следните фактори? (Моля, оценете поотделно всеки от изброените фактори, съобразно посочената скала).

- Скала на отговорите 1 = много силно
 2 = силно
 3 = средно
 4 = слабо
 5 = никак

- недобро владеее на чужд език
- трудности при получаването на информация
- проблеми с настаняването в страната домакин
- раздялата с партньор, дете (деца), приятели
- загубата на социални привилегии (напр. детска издръжка, намаление на цените за студенти и др.)
- липсата на възможности за печелене на пари
- очаквана допълнителна финансова тежест
- липса на мотивация
- забавяне на процеса на обучението ми
- предполагаема малка полза за обучението ми у дома
- проблеми с признаването на резултатите, постигнати в чужбина
- ограничен достъп до програми за мобилност у дома
- проблеми с разпоредбите за достъп до предпочитаната страна (виза, разрешение за престой)
- ограничен достъп до предпочитаната институция и/или учебна програма в чужбина

6. Семейна среда**6.1. Каква степен на образование притежават Вашите родители?**

- основно и по-ниско от основното	☐	☐
- средно	☐	☐
- полувисше	☐	☐
- висше/университет	☐	☐
- не знам	☐	☐

6.2. Вашият баща/майка е

	<u>баща</u>	<u>майка</u>
- работещ	☐	☐
- безработен	☐	☐
- неработещ активно
(напр. домакиня)	☐	☐
- пенсионер	☐	☐
- починал	☐	☐
- не знам	☐	☐

6.3. Каква е последната или предишна работа на родителите Ви?

Моля, класифицирайте професията според една от следните категории:

1. депутати, високопоставени служители, ръководители	☐	☐
2. висококвалифицирани специалисти (преподаватели, учители, лекари, инженери и т.н.)	☐	☐
3. техници и специалисти от областта на техниката	☐	☐
4. експерти, административни служители	☐	☐
5. служители в областта на услугите и търговията	☐	☐
6. селскостопански работници	☐	☐
7. занаятчии и свързаната с това търговия	☐	☐
8. работници в производствената сфера	☐	☐
9. неквалифицирани работници (надомна работа др.)	☐	☐
10. въоръжени сили, отбрана и сигурност	☐	☐
11. не знам	☐	☐

6.4 Моля, опитайте се да посочите доходите на своите родители, като имате предвид, че средният общ доход на домакинство за юли 2006 г. възлиза на 508,95 лв.

- (до 50% от средния доход на домакинство)	☐
- (между 50% и 100% от...)	☐
- (между 100% и 150% от...)	☐
- (между 150% и 200% от...)	☐
- (200% и повече от...)	☐
- не знам	☐